

Ekonomске nejednakosti i modeli država blagostanja: komparativna analiza Republike Hrvatske i Kraljevine Danske

Tustonja, Ana Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:148:207095>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported / Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-20**



Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)



Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij Ekonomija

**EKONOMSKE NEJEDNAKOSTI I MODELI DRŽAVA
BLAGOSTANJA: KOMPARATIVNA ANALIZA REPUBLIKE
HRVATSKE I KRALJEVINE DANSKE**

Diplomski rad

Ana Marija Tustonja

Zagreb, rujan 2024.

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij Ekonomija

**EKONOMSKE NEJEDNAKOSTI I MODELI DRŽAVA
BLAGOSTANJA: KOMPARATIVNA ANALIZA REPUBLIKE
HRVATSKE I KRALJEVINE DANSKE**

**ECONOMIC INEQUALITIES AND WELFARE STATE
MODELS: COMPARATIVE ANALYSIS OF REPUBLIC OF
CROATIA AND KINGDOM OF DENMARK**

Diplomski rad

Student: Ana Marija Tustonja, JMBAG: 0117228757

Mentor: izv. prof. dr. sc. Velibor Mačkić

Zagreb, rujan 2024.

SAŽETAK

Predmet istraživanja u ovom diplomskom radu je komparativna analiza ekonomskih nejednakosti u dvama različitim modelima države blagostanja: Republici Hrvatskoj i Kraljevini Danskoj. Glavni cilj rada bio je usporediti različite razine ekonomskih nejednakosti u dvama različitim modelima države blagostanja. U teorijskom dijelu rada definirana je ekonomska nejednakost, prikazane su mjere, objašnjeni potencijalni uzroci, navedene određene politike usmjerene ublažavanju ekonomskih nejednakosti te je predstavljen pojam države blagostanja zajedno s pripadajućim modelima, uz opis hrvatskog i danskog modela države blagostanja. Empirijski dio rada sastoji se od grafičke i ekonometrijske analize. Na temelju rezultata provedene grafičke analize, pomoću raznih pokazatelja ekonomskih nejednakosti, potvrđena je hipoteza rada o višoj razini ekonomske nejednakosti u hrvatskom modelu države blagostanja u odnosu na danski. Ekonometrijska analiza provedena je u statističkom programu EViews 12, primjenjujući višestruku linearnu regresiju na uzorku Hrvatske u vremenskom razdoblju 2002. – 2021. godine, i Danske u razdoblju 2000. – 2021. godine. Primjenjujući ovu analizu, ispitalo se utječe li povećanje udjela izdataka za zdravstvo, obrazovanje i socijalnu zaštitu na smanjenje ekonomskih nejednakosti prikazanih u obliku Gini koeficijenta. Na primjeru Hrvatske, rezultati su pokazali nemogućnost donošenja zaključka iz razloga što ni u jednom od triju regresijskih modela nijedna varijabla nije statistički značajna, dok su na primjeru Danske pokazali smanjenje ekonomskih nejednakosti u slučaju povećanja izdataka za obrazovanje i socijalnu zaštitu, a u slučaju povećanja izdataka za zdravstvo, ekonomske nejednakosti se povećavaju, što je paradoks koji je, ipak potvrđen u literaturi.

KLJUČNE RIJEČI: ekonomska nejednakost, država blagostanja, Republika Hrvatska, Kraljevina Danska

ABSTRACT

Master thesis focuses on the comparative analysis of economic inequalities in two different welfare state models: Republic of Croatia and Kingdom of Denmark. The main objective of this thesis was to compare different levels of economic inequalities in two different welfare state models. Theoretical part of the thesis provides a definition of economic inequality, presentation of measures, explanation of potential causes, indication of certain policies directed at mitigating economic inequalities and presentation of the concept of welfare state together with related models, accompanied by description of croatian and danish welfare state model. Empirical part of the thesis consists of graphical and econometric analysis. Based on performed graphical analysis, via diverse indicators of economic inequalities, the hypothesis of the thesis about higher level of economic inequality in croatian welfare state model in relation to the danish one, is confirmed. Econometric analysis was conducted in statistical package EViews 12, using multiple linear regression on a sample of Croatia in the time period 2002 – 2021, and Denmark in the time period 2000 – 2021. Applying this analysis, it was tested if increasing the share of expenditures on health, education and social care, can affect on decreasing economic inequalities displayed in the form of Gini coefficient. By example of Croatia, the results have shown impossibility of drawing a conclusion on the grounds that in none of the three regression models, none of the variables is statistically significant, whereas by example of Denmark, the results have shown decreasing of economic inequalities in the case of increasing expenditures for education and social care, and in the case of increasing expenditures for health, economic inequalities have increased, which is a paradox, but is however, confirmed in a literature.

KEY WORDS: economic inequality, welfare state, Republic of Croatia, Kingdom of Denmark

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je diplomski rad isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog izvora te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(vlastoručni potpis studenta)

(mjesto i datum)

STATEMENT ON ACADEMIC INTEGRITY

I hereby declare and confirm by my signature that the final thesis is the stole result of my own work based on my research and relies on the published literature, as shown in the listed notes and bibliography.

I declare that no part of the thesis has been written in an unauthorized manner, i.e., it is not transcribed from the non-cited work, and that no part of the thesis infringes any of the copyrights.

I also declare that no part of the thesis has been used for any other work in any other higher education, scientific or educational institution.

(personal signature of the student)

(place and date)



Digital Receipt

This receipt acknowledges that you received your paper. Below you will find the receipt information regarding your submission.

The first page of your submissions is displayed below.

Submission author Ana Marija Tustonja
Assignment title Quick Submit
Submission title EKONOMSKE NEJEDNAKOSTI I MODELI DRŽAVA BLAGOSTANJA
File name: KI_RAD_-_Ekonomске_nejednakosti_i_modeli_dr_ava_blagost
File size: 3.21M
Page count: 117
Word count: 29,522
Character count: 184,628
Submission date: 01-Jul-2024 09:55AM (UTC+0200)
Submission ID: 2411122401



SADRŽAJ

| | |
|---|-----|
| 1. UVOD | 3 |
| 1.1. Predmet i cilj rada | 3 |
| 1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja | 3 |
| 1.3. Sadržaj i struktura rada | 4 |
| 2. TEORIJSKO ODREĐENJE EKONOMSKIH NEJEDNAKOSTI | 6 |
| 2.1. Pojam ekonomske nejednakosti | 7 |
| 2.2. Mjere ekonomske nejednakosti | 17 |
| 2.3. Uzroci ekonomske nejednakosti | 26 |
| 2.4. Ekonomske politike usmjerene ublažavanju ekonomskih nejednakosti | 33 |
| 3. HRVATSKI I DANSKI MODEL DRŽAVE BLAGOSTANJA | 44 |
| 3.1. Pojam i vrste države blagostanja | 45 |
| 3.2. Hrvatski model države blagostanja | 56 |
| 3.3. Danski model države blagostanja | 61 |
| 4. KOMPARATIVNA ANALIZA EKONOMSKIH NEJEDNAKOSTI U REPUBLICI HRVATSKOJ I KRALJEVINI DANSKOJ | 67 |
| 4.1. Grafička analiza | 67 |
| 4.2. Ekonometrijska analiza | 79 |
| 5. ZAKLJUČAK | 104 |
| POPIS LITERATURE | 107 |
| POPIS GRAFIKONA | 113 |
| POPIS SLIKA | 114 |
| POPIS TABLICA | 115 |

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj rada

Ekonomске nejednakosti nezaobilazni su dio ekonomskog života današnjice, no rezultati znanstvenih istraživanja ekonomskih stručnjaka ukazuju na prisutnost ekonomskih nejednakosti već dugi niz godina, kako u svakoj zemlji, tako i u regiji, a također i u supranacionalnoj političkoj zajednici. Veoma važan i zanimljiv rezultat suvremenih istraživanja koji je potrebno istaknuti je pojava smanjivanja ekonomskih nejednakosti između država, uz istodobno povećanje nejednakosti unutar samih država (političkih zajednica). Upravo je povećanje nejednakosti unutar država pobudilo značajan interes kod ekonomskih stručnjaka. Sukladno tome, u ovom će se diplomskom radu prikazati teorijski okvir ekonomske nejednakosti uz empirijsku analizu na uzorku dviju država blagostanja (socijalnih država): Republika Hrvatska i Kraljevina Danska. Dakle, predmet ovog diplomskog rada je komparativna analiza ekonomskih nejednakosti u Republici Hrvatskoj i Kraljevini Danskoj. S obzirom na to da je razina ekonomskih nejednakosti u uskoj svezi s karakteristikama funkcioniranja određenog modela države blagostanja, iz istraživačkog pitanja o povezanosti različitih modela države blagostanja i razina ekonomskih nejednakosti izvedena je hipoteza diplomskog rada koja glasi: Hrvatski model države blagostanja rezultira višom razinom ekonomske nejednakosti u odnosu na danski model države blagostanja. Prema tome, cilj rada je usporediti razinu ekonomskih nejednakosti u dvama različitim modelima države blagostanja: Republici Hrvatskoj i Kraljevini Danskoj, te pokušati potvrditi prvotno postavljenu hipotezu rada, odnosno izvesti zaključak o postojanju više razine ekonomske nejednakosti u hrvatskom modelu države blagostanja u odnosu na danski model države blagostanja.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

Rad se sastoji od teorijske i empirijske analize. Podaci koji su korišteni prilikom pisanja rada su podaci dobiveni online pretraživanjem odgovarajućih baza podataka i znanstvenih studija te konačno proučavanjem prikladne literature za odabranu temu. Relevantna znanstvena literatura iz domene političke ekonomije poslužila je kao temelj za izgradnju teorijske analize oko koje će se stvarati rad. To su uglavnom podaci iz službenih publikacija važnih institucija kao što su Europska komisija (engl. *European Commission*, EC), Međunarodni monetarni fond (engl. *International Monetary Fund*, IMF), Ujedinjeni narodi (engl. *United Nations*, UN), Peterson Institute for International Economics (PIIE), ali i iz znanstvenih članaka renomiranih online časopisa na području ekonomske znanosti te iz znanstvenih studija i knjiga vrsnih ekonomskih

stručnjaka. Za grafičku analizu empirijskog dijela rada, korišteni su podaci za generiranje i analizu grafikona iz baza podataka, kao što su službeni statistički podaci s web stranica poput Eurostata, World Inequality Database (WID), Svjetske banke (World Bank Open Data). U svrhu provođenja ekonometrijske analize u empirijskom dijelu rada, korišteni su podaci iz baza podataka Eurostata i World Inequality Database (WID). Ekonometrijsko istraživanje provodit će se u statističkom programu EViews 12 – primjenom višestruke linearne regresije na temelju godišnjih podataka odabranih varijabli, na uzorku Hrvatske i Danske. Vremenski okvir za Hrvatsku je 2002. – 2021., a za Dansku 2000. – 2021. godina. Dakle, pomoću sekundarnih podataka, odnosno podataka koje je neki istraživač već prikupio u svrhu svog istraživanja, pokušat će se obraditi problemska tematika u fokusu ovoga rada. Metode koje će biti korištene prilikom pisanja rada su metoda komparacije, klasifikacije, deskripcije i ekonometrijske metode. Pomoću metode komparacije, u empirijskom dijelu rada, izvršit će se usporedba razina ekonomskih nejednakosti u dvama različitim modelima države blagostanja: Hrvatskoj i Danskoj, pomoću različitih pokazatelja nejednakosti, u svrhu potvrđivanja ili opovrgavanja istraživačke hipoteze. Pritom će se, pomoću ekonometrijske metode višestruke linearne regresije, izvršiti i ispitivanje utjecaja povećanja udjela izdataka za zdravstvo, obrazovanje i socijalnu zaštitu na razinu dohodovne nejednakosti predstavljene Gini koeficijentom. Metoda deskripcije bit će korištena prilikom opisivanja predmeta istraživanja u teorijskom dijelu rada, ali i prilikom opisivanja grafikona u poglavlju 4, dok će metoda klasifikacije biti zastupljena u teorijskoj analizi prilikom opisivanja različitih mjera, uzroka i politika usmjerenih ublažavanju ekonomskih nejednakosti te prilikom opisivanja različitih modela države blagostanja.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Ovaj rad strukturiran je u pet poglavlja. Nakon prvog poglavlja naslovljenog Uvod, u kojem je objašnjen predmet istraživanja rada, istraživačko pitanje, ciljevi i hipoteze istraživanja te izvori i metode prikupljanja podataka, slijedi drugo poglavlje pod nazivom Teorijsko određenje ekonomskih nejednakosti, koje pruža teorijski okvir rada. Ta teorijska podloga sastoji se od definicije pojma ekonomske nejednakosti, prikaza i opisa mjera ekonomske nejednakosti, objašnjenja mogućih uzroka nejednakosti i pregleda određenih politika usmjerenih ublažavanju ekonomskih nejednakosti. Teorijska analiza nastavlja se i u trećem poglavlju naziva Hrvatski i danski model države blagostanja, u kojem se teorijska podloga rada proširuje temom države blagostanja. U ovom poglavlju fokus je usmjeren na definiranje pojma države blagostanja i opis različitih modela države blagostanja, uz naglasak na prezentaciju i deskripciju hrvatskog i

danskog modela države blagostanja danas, i kroz povijesni razvoj dvaju modela. Empirijski dio rada svoje mjesto pronalazi u četvrtom poglavlju naslovljenom Komparativna analiza ekonomskih nejednakosti u Republici Hrvatskoj i Kraljevini Danskoj, a sastoji se od grafičke i ekonometrijske analize. Pomoću grafičke analize, potvrdit će se ili opovrgnuti hipoteza rada, a kao nadopuna poslužit će ekonometrijska analiza u kojoj će se ispitati utjecaj povećanja udjela izdataka za zdravstvo, obrazovanje i socijalnu zaštitu na ekonomske nejednakosti. I konačno, u petom poglavlju, pod nazivom Zaključak, obuhvaćene su najvažnije činjenice i nalazi iz ovoga rada kojima se pokušala potvrditi hipoteza s početka samog istraživačkog procesa.

2. TEORIJSKO ODREĐENJE EKONOMSKIH NEJEDNAKOSTI

Pitanje ekonomskih nejednakosti i adekvatne redistribucije dostupnih resursa, faktora, dobara i usluga čitavom čovječanstvu, centralno je pitanje mnogih političkih debata današnjice (Piketty, 2015: 6). Međutim, bitno je istaknuti kako se tema ekonomskih nejednakosti nije pojavila tek nedavno u politekonomskim krugovima, već je uzrok brojnih polemika desetljećima, što ukazuje na postojanje problema ekonomskih nejednakosti kroz čitavu povijest čovječanstva. Ova tema bila je zapostavljena i relativno zaboravljena u periodu značajnog ekonomskog rasta na području Zapadne Europe i Sjeverne Amerike nakon Drugog svjetskog rata, no do ponovnog buđenja interesa dolazi tijekom 1960-ih i 1970-ih godina uslijed aktualizacije ove tematike potaknute ondašnjim socioekonomskim stanjem u svijetu. Naime, siromaštvo se iznova pojavilo u Sjedinjenim Američkim Državama, ali i u mnogim europskim zemljama poput Velike Britanije i Švedske. Jačanje interesa za ekonomske nejednakosti najbolje se očituje u akademskim publikacijama iz toga doba od kojih su najpoznatije *The Economics of Inequality* britanskog ekonomista Anthony B. Atkinsona iz 1975.g. i *On Economic Inequality* iz 1973.g. koju je napisao indijski ekonomist Amartya Sen (Nolan i dr., 2009: 3). Na prepoznavanje važnosti ovog problema još u ondašnje vrijeme upućuje i činjenica osnivanja Kraljevskog odbora o distribuciji dohotka i bogatstva¹ (engl. *Royal Commission on the Distribution of Income and Wealth*) u Velikoj Britaniji. Tada je došlo i do realizacije ideje o zajedničkoj suradnji među značajnijim institucijama koje su se bavile istraživanjem ekonomskih nejednakosti s ciljem fokusiranja na razjašnjavanje koncepata i mjerenja nejednakosti, bilježenja aktualnih ekonomskih trendova te razumijevanja uzročnih procesa. U 1980-im godinama zabilježena je znatna diskrepancija u nadnicama radnika u Ujedinjenom Kraljevstvu i Sjedinjenim Američkim Državama, stoga je to potaknulo kontinuirano istraživanje o mogućim uzrocima navedenog događaja i raspravu o tome je li taj slučaj bio ograničen isključivo na spomenute dvije zemlje ili se pak proširio na sve industrijalizirane zemlje svijeta (Nolan i dr., 2009: 4-5). Međutim, neke ekonomiste uopće nije zamarao problem nejednakosti. Poznati ekonomist Joseph Schumpeter uopće nije iskazivao interes za nejednakosti, štoviše, tvrdio je kako je prevelika briga oko te teme zapravo veća opasnost od same razine nejednakosti. Također, smatrao je da su velike razine nejednakosti od esencijalne važnosti za funkcioniranje društva (Galbraith, 2016: 27). Danas je učestalo mišljenje među ekonomistima kako pitanje

¹ Kraljevski odbor o distribuciji dohotka i bogatstva (engl. Royal Commission on the Distribution of Income and Wealth – Diamond Commission) osnovan je 1974.g. s ciljem istraživanja i izvještavanja o tematici distribucije dohotka i bogatstva, a do njegova postojanja 1979.g. predstavljeno je ukupno pet izvještaja na tu tematiku; više informacija dostupno na: <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C3023>

distribucije uopće nije bitno. Tako razmišlja i američki ekonomist Martin Feldstein koji tvrdi da bi „naglasak trebao biti na eliminaciji siromaštva, a ne na cjelokupnoj distribuciji dohotka ili općem razmjeru nejednakosti“, i upravo je takav stav zastupljen među većinom ekonomskih stručnjaka (Atkinson, 2015: 23). No, takvo je razmišljanje bilo prisutno i prije. U prilog tome govore i poznati ekonomisti koji su primijetili taj problem. Primjerice, norveški ekonomist Agnar Sandmo napominje da „vezi između alokacije resursa i distribucije dohotka nije dano dovoljno pozornosti u modernoj općoj teoriji ravnoteže“ (Atkinson, 2015: 15). Dakle, mnogi ekonomisti odbacuju važnost problema nejednakosti te smatraju kako je potreban samo fokus na rješavanje problema siromaštva. No, jedan od najpoznatijih svjetskih ekonomskih stručnjaka u istraživanju ekonomskih nejednakosti, Branko Milanović, tvrdi da „upravo ta činjenica pokazuje da nas sve zabrinjava problem nejednakosti, pa je prihvaćanje teze kako se moramo usredotočiti isključivo na problem siromaštva, a ne nejednakosti, snažna proturječnost“ (Milanovic, 2007: 1).

Dakle, u ovom poglavlju obradit će se tema ekonomskih nejednakosti, i to na način da će se najprije definirati sam pojam ekonomske nejednakosti, zatim će se prikazati nekoliko adekvatnih mjera ekonomske nejednakosti, pa će se navesti i obrazložiti mogući uzroci, i na kraju će se predstaviti određene ekonomske politike usmjerene ublažavanju ekonomskih nejednakosti.

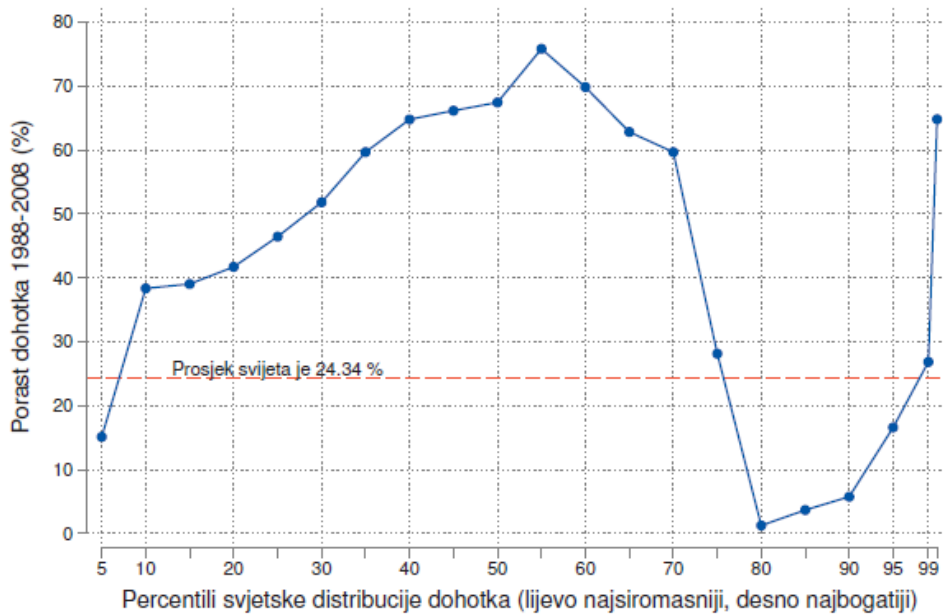
2.1. Pojam ekonomske nejednakosti

Jednakost, bilo u ekonomskom, ili u nekom drugom smislu, prihvaćena je kao neki ideal kojem se teži. Ipak, kako bi se makar pokušalo približiti tom idealu, ponajprije bi trebalo pomnije proučiti pojam ekonomske nejednakosti jer ekonomska nejednakost naša je svakodnevica, osobito promatrajući sa socioekonomskog gledišta. Nerijetko se to poriče, no naš je život prožet ekonomskim nejednakostima. Nejednakost itekako utječe na naše živote, ona zapravo definira i oblikuje naše živote (Galbraith, 2016: 1). Kao što je još 1973. godine zaključio Amartya Sen, ideja nejednakosti je istovremeno i veoma jednostavna, i veoma kompleksna. Jednostavna je i intuitivna u pogledu razumijevanja učestalih migracija ljudi po cijelom svijetu kroz povijest čovječanstva, dok je u isto vrijeme toliko kompleksna da je angažirala mnogobrojne filozofe, političke teoretičare, sociologe, i pogotovo ekonomiste u beskonačnim pokušajima otkrivanja značenja samog fenomena i implikacija koje izaziva (Nolan i dr., 2009: 7-8). Globalna je nejednakost tema čije je vrijeme istraživanja zaista stiglo. Dokaz tome je i činjenica da je u

današnje vrijeme pisanih stručnih radova, ali i energičnih debata o toj temi više nego ikada (Milanovic, 2005: 3).

Detaljnije razjašnjenje pojma ekonomske nejednakosti bit će predstavljeno nakon što se ukratko objasni svrha sljedeće slike koja prikazuje tzv. grafikon slona, a koji je i poslužio kao motivacija za istraživanje na ovu temu, pa nas taj grafikon i uvodi u priču o ekonomskim nejednakostima.

Slika 1. *Grafikon slona*



Izvor: Lakner i Milanovic (2015)

Izvor: Tica (2020: 256)

Slika 1 prikazuje grafikon kojim su autori Christoph Lakner i Branko Milanović prezentirali razvoj dinamike globalne dohodovne nejednakosti u razdoblju od 1988. do 2008.g., prema skupinama svjetske populacije koje su prikazane u obliku percentila. Dakle, na apscisi su prikazani percentili svjetske distribucije dohotka, dok ordinata prikazuje kumulativni postotni porast realnog dohotka u navedenom razdoblju. Prvi percentil odnosno prva skupina ljudi predstavlja 1% najsiromašnijih, dok stoti percentil odnosno stota skupina predstavlja 1% najbogatijih na planetu Zemlji. Autori su za svaku grupu ljudi napravili izračun rasta dohotka u spomenutom dvadesetogodišnjem razdoblju, a dobiveni podaci smješteni na osima grafikona rezultirali su krivuljom koja podsjeća na oblik slona, pa je u literaturi i poznata pod nazivom krivulja slona (engl. *elephant curve*). Prateći oblik krivulje čiji je početni dio naslonjen na ordinatu i predstavlja donjih 10% svjetske populacije označava situaciju u kojoj 10% najsiromašnijih nije imalo gotovo nikakve koristi od globalizacije. Najpoznatiji primjer su niske

stope rasta u zemljama subsaharske Afrike. Zatim dolazi do naglog uzdizanja krivulje, što slično na rep slona. Od desetog pa sve do pedesetog percentila krivulja se i dalje uzdiže, što djeluje poput trupa slona. Ovaj srednji dio grafikona prezentira globalnu srednju klasu, točnije ekonomski rast u ondašnjim zemljama u razvoju, poput Kine i Indije, tj. porast dohotka srednje klase u zemljama u razvoju čiji se realni dohodak povećao za oko 70%. Raspon između pedesetog i šezdesetog percentila označen je oštrim šiljkom koji podsjeća na glavu slona. Krivulja poprima oštru silaznu putanju od šezdesetog do osamdesetog percentila, što izgleda poput padajućeg početnog dijela slonove surle. Taj dio krivulje predstavlja srednju klasu u razvijenim, bogatim zemljama, npr. radnička klasa u SAD-u. Ovaj dio populacije doživio je vrlo mali ili gotovo nikakav rast dohotka u spomenutom razdoblju, točnije rast dohotka bio je manji od 30%. Od osamdesetog do stotog percentila, krivulja opet raste i tako asocira na gornji dio surle, gdje se smjestila svjetska elita odnosno onaj dio populacije koji je doživio ogroman dohodovni rast uslijed globalizacijskih procesa. Posebice oštar rast zamijećen je između 99. i 100. percentila, što bi bio sam vrh surle, a prikazuje top 1% svjetske populacije koji su iskusili poglavito velik rast dohotka, i to u iznosu od otprilike 60%. Horizontalna linija koja presijeca graf prikazuje svjetsku prosječnu stopu rasta dohotka koja je u promatranom periodu iznosila 24,34% (Kharas i Seidel, 2018: 1-4; Lakner i Milanovic, 2016: 48-50).

I dok su se medijalni dohotci donekle uskladili u posljednjim desetljećima, i dalje postoje ogromne neravnoteže: 8% čovječanstva dobiva 50% globalnog dohotka, a top 1% svjetske populacije dobiva 15% svjetskog dohotka. Ono najinteresantnije pitanje koje proizlazi iz gornje opisanog grafikona je: Tko su tzv. pobjednici, a tko gubitnici globalizacije? Dohodovni dobici najveći su među svjetskom elitom - financijski i korporacijski izvršni direktori u bogatim zemljama (spomenuti raspon između 99. i 100. percentila na grafikonu) i među pripadnicima srednje klase u ekonomijama u nastajanju, poput Kine, Indije, Indonezije i Brazila. Tko je izgubio? Veliki gubitnici su radnici srednje klase u razvijenom svijetu te Afrikanci, dio Latinoamerikanaca i populacija post-komunističke istočne Europe i bivšeg Sovjetskog saveza (Stiglitz, 2015: 95-96).

Ponovni uzlet ekonomskih nejednakosti unutar zemalja nakon 1980.g. već je dobro poznat fenomen. No, još uvijek nema konkretnog sporazuma što učiniti po tom pitanju. Jer, ključno pitanje više nije razina nejednakosti, nego porijeklo i opravdanost. Itekako se može raspravljati i o pretjeranom održavanju veoma niske razine dohodovne nejednakosti za vrijeme ruskog i kineskog komunističkog režima sve do 1980.g. No, porast razine dohodovne nejednakosti otada niti nije imao loše posljedice. Dapače, nejednakost je čak stimulirala inovacije i ekonomski rast

od čega su svi imali koristi, posebice u Kini, gdje je stopa siromaštva naglo pala. Ali do koje je mjere taj argument ispravan? Stope ekonomskog rasta na području SAD-a i Europe bile su više za vrijeme manjih ekonomskih nejednakosti u periodu od 1950. do 1980.g., nego u kasnijoj fazi rastuće nejednakosti. Potonja činjenica baca sumnju na tezu kako je viša razina nejednakosti uvijek društveno korisna (Piketty, 2020: 31-32).

Istraživanju ove složene i politički orijentirane teme može se pristupiti s više različitih stajališta, no ponajprije se mora postaviti pitanje: Zašto bi ekonomiste uopće trebala interesirati nejednakost? Prvi motivirajući razlog je jednostavno znanstveni interes i intelektualna znatiželja – želja za razumijevanjem funkcioniranja svijeta oko nas, koja je i temeljni oslonac društvenih znanosti. Konkretno, što se tiče ekonomske znanosti još u svojim počecima, distribucija ekonomskih resursa i faktori koji utječu na distribuciju, bili su centralna tema proučavanja tržišne ekonomije, a to je i vidljivo iz zapisa ključnih ekonomista toga doba, Adama Smitha i Davida Ricarda. I danas tema distribucije ponovno dolazi u prvi plan ekonomske znanosti. Drugi je razlog normativne prirode jer ljudi često gaje snažne emocije ovisno o svojoj socioekonomskoj poziciji što se tiče nejednakosti. Interes za društvenu pravdu od strane samih istraživača može isto tako imati važnu ulogu, ali činjenica da ekonomski agenti i pojedinci uključeni u politički proces pokazuju nepokolebljive stavove o nejednakosti i pravednosti, više je nego dovoljna za iniciranje znanstvenog istraživanja na ovu temu. Treći je razlog taj da je za većinu ekonomskih analitičara interes za nejednakost primarno instrumentalan. Iako u nekim slučajevima nejednakost *per se* nije od značajnog interesa, ekonomisti ipak žele saznati do kakvih stvarnih posljedica može doći uslijed rastuće nejednakosti. Promatrajući isključivo iz ekonomske perspektive, još jedan ključan motivirajući faktor za proučavanje ekonomske nejednakosti je povezanost između nejednakosti i ekonomske učinkovitosti. Budući da se ekonomija kao znanost bavi izučavanjem oskudnosti resursa i njihovom najadekvatnijom upotrebom, ideja o mogućnosti uspostave kompromisa (engl. *trade-off*) između jednakosti i učinkovitosti imala je značajnu ulogu u formiranju pristupa ekonomista (osobito neoklasičnih ekonomista) ovoj temi. Ako preraspodjela dohotka i ostalih ekonomskih resursa reducira učinkovitost i gospodarski rast, kako se onda vrednuju troškovi i koristi? Ključna tema u ekonomskim istraživanjima i političkim debatama o ekonomskoj nejednakosti već je godinama neodgovoreno pitanje: Kako i pod kojim okolnostima funkcionira spomenuti *trade-off*? Mišljenje kako je određeni stupanj nejednakosti ne samo neizbježan, već i funkcionalan, s ekonomskog je gledišta prilično ustaljeno. Također je važno istaknuti kako su mnoge industrijalizirane zemlje postigle kontinuiran ekonomski rast usprkos tome što su

istodobno imale različite razine dohodovne nejednakosti unutar svojih zemalja. Međutim, u posljednje je vrijeme podosta pozornosti bilo posvećeno proučavanju situacija kada viša razina nejednakosti može djelovati kao barijera ekonomskom rastu. Tada veliku važnost dobiva uloga socijalne zaštite, i općenitije, država blagostanja koja primjerice, kroz besplatno ili od strane države subvencionirano pružanje usluga obrazovanja i zdravstvene zaštite, potencijalno može stvoriti okolinu koja podržava ekonomski rast umjesto da ga narušava. Zaista, potreba za razumijevanjem kompleksne interakcije između nejednakosti i učinkovitosti dovoljna je za pozicioniranje teme ekonomske nejednakosti na visoko mjesto u programu ekonomske znanosti, i svakako je jedno od područja gdje bi ekonomska percepcija trebala moći pružiti najviše spoznaja o predmetu nejednakosti široj grupi društvenih znanosti (Nolan i dr., 2009: 5-7).

Također, bitno je raspraviti zbog čega je uopće ekonomska jednakost u današnjem društvu toliko poželjna. Prvi je argument utemeljen u samom pojmu pravde, i svoj suvremen iskaz pronalazi u djelu *A Theory of Justice* iz 1971.g. američkog političkog filozofa Johna Rawlsa. Rawls smatra da su osobne odrednice koje determiniraju kakve će ekonomske ishode ljudi uživati zapravo slučajnost, a neke od njih su talenti koje ljudi posjeduju, socioekonomski status obitelji u kojoj je pojedinac rođen i okruženje u kojem pojedinac odrasta. Stoga ekonomske nejednakosti ne mogu biti opravdano zaslužene. Drugi je argument taj da je jednakost najpošteniji način podjele oskudnih ekonomskih resursa. Sve dok ne postoji dostatna količina bogatstva za svakog pojedinca kako bi imao dovoljno za izgradnju svog životnog plana, jednakost je najpošteniji način za ostvarenje istog. Treći je argument da nejednakost ima pogubne posljedice na ljudsko blagostanje (Nolan i dr., 2009: 24). Međutim, odakle se uopće pojavila ideja o jednakosti? U djelu pod nazivom *Discourse on the Origin of Inequality* iz 1755.g., francuski filozof Jean-Jacques Rousseau opisivao je pojavu koju je uočio, a to je nejednakost. Smatrao je da je porast nejednakosti bio uzrokovan stvaranjem vlasničkih prava, odnosno društvenim nejednakostima poput ekonomskog statusa, što je za društvo u cjelini kontraproduktivno. Stoga Rousseau u svojim esejima uvodi mentalni konstrukt koji naziva prirodno stanje (engl. *state of nature*), što je zapravo apstrakcija čija je svrha prikaz funkcioniranja društva bez političkih pravila. Zaključio je da su u takvoj asocijalnoj okolini nejednakosti ograničene na fizičke i mentalne osobine pojedinaca, a to su, dakle, isključivo prirodne nejednakosti. Dakle, u takvoj će okolini svaki pokušaj društva da se nekog pojedinca pokuša podrediti zasigurno propasti, budući da osoba na nižoj poziciji može bilo kada napustiti to društvo. Prema tome, moderna država hijerarhije i poretka može se razvijati jedino u okviru

represije i pravnih zakona jer iz takvog društvenog sustava pojedinci ne mogu pobjeći. Još otada su politički ekonomisti pokušavali razjasniti, čak i opravdati postojanje ekonomskih nejednakosti, kako bi barem malo ublažili oštru kritiku političkih filozofa (Galbraith, 2016: 12-14).

Ekonomska je nejednakost višedimenzionalan koncept. No, fokus je ipak na dva najvažnija pojma koja će sada biti detaljnije objašnjena, a to su nejednakost ishoda (nejednakost dohotka i bogatstva) i nejednakost mogućnosti (Europska komisija, 2017: 2). Na sam pojam nejednakosti, obično se odmah pomišlja na nejednakost mogućnosti. Ova sintagma često se može čuti u javnom diskursu, primjerice u govorima političara. Suvremena ekonomska literatura, poput radova američkog ekonomista Johna Roemera, determinante ekonomskih ishoda razdvaja na determinante ishoda nastale uslijed okolnosti izvan osobne kontrole, kao što je obiteljsko porijeklo, i na determinante ishoda uzrokovane trudom pojedinca, a za koje je taj pojedinac odgovoran. Jednakost mogućnosti postignuta je, dakle, kada okolnosti nemaju nikakvu ulogu u konačnom ishodu. Koncept o jednakosti mogućnosti je izuzetno zanimljiv, no to ne umanjuje značaj nejednakosti ishoda. Nejednakost mogućnosti u svojoj je suštini *ex ante* koncept, što znači da bi svaki pojedinac trebao imati istu početnu poziciju u ekonomskom smislu, dok je nejednakost ishoda *ex post* koncept, gdje je prisutna znatna redistribucijska aktivnost. Razumijevanje smisla nejednakosti ishoda u ekonomskoj je znanosti neophodno iz tri razloga. Prvi je razlog taj da se ne može i ne smije zanemarivati one pojedince čiji je ishod zapravo poteškoća, iako je možda postojala *ex ante* jednakost mogućnosti. Zatim, od velike je važnosti moći razlučiti konkurentnu od nekonkurentne jednakosti mogućnosti. Nekonkurentna jednakost mogućnosti osigurava svim pojedincima jednake šanse za ispunjenje svojih neovisnih životnih planova, dok je konkurentna jednakost mogućnosti češća u današnjem svijetu i označava situaciju kada svi imaju jednaku mogućnost sudjelovanja u nekom natjecanju, ali ih čekaju različite nagrade. Posljednji razlog izučavanja nejednakosti ishoda je taj da sadašnji ishod izravno utječe na jednakost mogućnosti narednih generacija. Odnosno, današnji *ex post* ishodi oblikuju sutrašnji *ex ante* teren (engl. *playing field*). Dakle, ako postoji briga za jednakost mogućnosti u budućnosti, onda bi trebala postojati briga za nejednakost ishoda u sadašnjosti (Atkinson, 2015: 9-11).

Dohodovna nejednakost može biti postojana kroz više generacija, reflektirajući razlike u ekonomskim mogućnostima. Ograničene mogućnosti rasta dohotka odraz su široke palete čimbenika, uključujući ograničeni pristup obrazovanju i određenim profesijama ili poslovnim prilikama. Dakle, visoka dohodovna nejednakost je ujedno i simptom, i uzrok niske razine

ekonomske mobilnosti, a obiteljsko je porijeklo ključan faktor u determinaciji ekonomskih ishoda pojedinaca. Međugeneracijska mobilnost zarađivanja, mjerena elastičnošću između roditeljske zarade i zarade potomaka, niska je u zemljama poput Italije, Ujedinjenog Kraljevstva, SAD-a, koje imaju visoke vrijednosti Gini koeficijenta. Suprotno tome, mobilnost je puno viša u ravnopravnijim nordijskim zemljama. Ovaj odnos između dohodovne nejednakosti i međugeneracijske mobilnosti predočuje se Great Gatsby krivuljom² (engl. *Great Gatsby Curve*). Great Gatsby krivulja prikazuje strogo pozitivnu korelaciju između nejednakosti dohotka koja je mjerena Gini koeficijentom (na horizontalnoj osi) i postojanosti dohotka kroz generacije, tj. međugeneracijske mobilnosti, a koja je mjerena međugeneracijskom elastičnošću dohotka koja govori o tome kolika je mogućnost da će djeca u budućnosti zarađivati jednako ili više od roditelja (na vertikalnoj osi). Niža međugeneracijska elastičnost znači višu mobilnost dohotka, tj. označava slučaj u kojem djeca imaju veće šanse zarađivanja više razine dohotka od roditelja. Great Gatsby krivulja prikazuje odnos između koncentracije bogatstva jedne generacije i sposobnosti uspinjanja ekonomskim ljestvama sljedeće generacije u usporedbi s prethodnom generacijom. U zemljama, u kojima je razina dohodovne nejednakosti viša, djeca iz siromašnijih obitelji imaju puno manju vjerojatnost poboljšanja svog ekonomskog statusa u odrasloj dobi, odnosno uspinjanja ekonomskim ljestvama (Međunarodni monetarni fond, 2014: 13).

Milanovic (2005: 7-10) razlikuje tri koncepta globalne ekonomske nejednakosti. Prvi je koncept neponderirana međunarodna nejednakost (engl. *unweighted international inequality*). Ovaj koncept uzima zemlju kao jedinicu promatranja i dohodak (ili BDP) per capita bez obzira na broj stanovnika u zemlji, i na taj način uspoređuje reprezentativne pojedince iz svih zemalja svijeta. Dakle, kraće rečeno, taj koncept analizira nejednakost u dohotcima per capita među zemljama svijeta. Drugo, populacijski ponderirana međunarodna nejednakost (engl. *population-weighted international inequality*) pretpostavlja, kao i prvi koncept, da svatko u zemlji prima isti dohodak, no u ovom konceptu je broj stanovnika važan jer broj reprezentativnih pojedinaca iz svake zemlje reflektira veličinu populacije zemlje. Bitno je napomenuti kako je ovo i dalje međunarodna nejednakost jer se tu uspoređuju prosječni dohotci među nacijama, no u ovom konceptu nejednakost je ponderirana po broju stanovnika svake zemlje. Razlika u odnosu na prvi koncept je ta da je broj reprezentativnih pojedinaca iz svake zemlje proporcionalan veličini populacije zemlje. Ovaj koncept pretpostavlja da je distribucija

² Great Gatsby krivulja opisana je i predstavljena od strane američkog ekonomista Alana Kruegera 2012.g.; više informacija dostupno na: <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2013/06/11/what-great-gatsby-curve>

unutar zemalja savršeno jednaka. Također, ovaj je koncept središnja točka izračunavanja točne dohodovne distribucije u svijetu, i još se naziva nejednakost između zemalja (engl. *between country-inequality*) i, dakle, mjeri nejednakost među pojedincima dodjeljujući svakom dohodak per capita prema zemlji prebivališta. Stoga, zanemaruje ikakvu nejednakost unutar zemalja. Treći koncept naziva se „točna“ svjetska nejednakost (engl. *'true' world inequality*) i temeljni je princip da se prema svakom pojedincu odnosi jednako. Prema ovom konceptu, svi se pojedinci redaju, bez obzira na to iz koje zemlje dolaze, od najsiromašnijih do najbogatijih. Prema tom konceptu, svjetska distribucija opet u srž analize stavlja pojedinca, zanemarujući granice zemalja. Taj koncept (engl. *global interpersonal inequality*) obuhvaća nejednakost dohodaka pojedinaca (Milanovic, 2005: 7-10; Lakner i Milanovic, 2016: 204).

Prema Schmid-Drüner (2016: 2), najjednostavnije rečeno, ekonomska nejednakost označava jaz između imućnijih i onih manje imućnih u cjelokupnoj ekonomskoj distribuciji, i najčešće se odnosi na dohodovnu nejednakost (nejednakost dohotka) i imovinsku nejednakost (nejednakost bogatstva).

„Središnji ekonomski problem povezan s globalizacijom je onaj u vezi nejednakosti“ (Sen, 2002, prema Milanovic, 2005: 149). Esencijalno je pitanje i ono o cijeni nejednakosti koju svaki pojedinac u suvremenom ekonomskom sustavu plaća. Cijena koja se plaća za rastuću nejednakost u današnje je vrijeme iznimno visoka. Ako se nešto ne poduzme, proporcionalno s rastom nejednakosti, a ona kontinuirano raste, rast će i cijena nejednakosti. Međutim, tko snosi najveći teret u ovoj priči? Pojedinci u sredini, a osobito oni pri dnu distribucije osjećaju najteže posljedice globalne nejednakosti jer upravo oni i plaćaju najvišu cijenu nejednakosti. U znanstvenim istraživanjima ističe se i činjenica da društva (države) s visokom razinom nejednakosti ne funkcioniraju učinkovito te njihove ekonomije nisu ni stabilne ni dugoročno održive. Kada jedna interesna skupina u svojim rukama drži previše moći, odnosno gotovo svu moć, tada ona uspijeva u ostvarivanju onih politika koje isključivo članovima te skupine donose koristi. Dakako, takvim interesnim skupinama nije u cilju zauzeti se za one politike koje bi donijele korist društvu u cjelini. Najbogatiji uglavnom koriste svoju političku moć isključivo u svrhu toga da beneficije ostvare one korporacije koje oni kontroliraju, pa tada dolazi do situacije u kojoj se prijeko potrebni prihodi preusmjeravaju u džepove nekolicine umjesto da korist ostvari cjelokupno društvo. Naime, najbogatiji ne mogu živjeti u vakuumu. Potrebno im je funkcionalno društvo čiji će sastavni dio biti, kako bi održali svoju poziciju. Međutim, oni se protive plaćanju poreza, a uloga je poreza ta da omogućuje društvu investicije koje podržavaju ekonomski rast. Primjerice, kada je mala količina novca investirana u obrazovanje zbog

nedostatka poreznih prihoda, škole ne mogu iznjedriti uspješne i obrazovane mlade ljude koji su potrebni kompanijama za napredak (Stiglitz, 2013: 104-105).

Stiglitz (2015: 95) zaključuje kako je već dobro poznato da su se dohodovne i imovinske nejednakosti u većini bogatih zemalja, pogotovo u SAD-u, povećavale posljednjih nekoliko desetljeća, i još značajnije povećale nakon Velike financijske krize. No, kakva je situacija u ostatku svijeta? Smanjuje li se jaz između zemalja, budući da su ekonomske sile u uzletu poput Kine i Indije spasile milijune ljudi od siromaštva? Smanjuje li se ili pak povećava nejednakost unutar siromašnih i srednjedohodovnih zemalja? Približavamo li se napokon poštenijem svijetu ili samo još više nepravednijem? Smanjenje ekonomskih nejednakosti općenito će značiti manje siromašnih ljudi. No, znači li to da će smanjenje nejednakosti smanjiti i siromaštvo? Odgovor je: Ne nužno. Jer smanjenje nejednakosti može stvoriti ekonomski trošak: ravnopravnije društvo u prosjeku će biti siromašnije nego što je bilo prije, budući da je sada neimaština podijeljena na sve članove društva (Galbraith, 2016: 6).

Tijekom posljednjih nekoliko desetljeća, provedena su brojna istraživanja na temu ekonomskih nejednakosti, rezultirajući izuzetno važnim pionirskim empirijskim istraživanjima, poput onog, američkog ekonomista Simona Kuzneta iz 1955.g. o vezi između dohodovnih nejednakosti i ekonomskog rasta (Nolan i dr., 2009: 9). Prije svega, bitno je napomenuti kako učinkovit rad u ovom polju ekonomije obavezno traži prelazak s tržišne ekonomije u sferu političke ekonomije (Kuznets, 1955: 28). Kuznets je izučavao dohodovne razine radnika u SAD-u te je uočio naglo smanjenje u dohodovnom jazu između 1913. i 1948.g. Smanjenje dohodovne nejednakosti bilo je očigledno i neporecivo. Ovo je „otkriće“ bilo od iznimnog značaja te je imalo neizmjeran utjecaj na ekonomske rasprave u poslijeratnom razdoblju kako u akademskim, tako i u međunarodnim organizacijama. Rezultate provedenog istraživanja predstavio je 1954.g. u Detroitu na susretu Američkog ekonomskog udruženja (engl. *American Economic Association*), a godinu dana kasnije objavljeni su pod nazivom *Economic Growth and Income Inequality*, što je dovelo do zamaha u upoznavanju Kuznetsove teorije s javnošću. Prema Kuznetsovoj hipotezi, putanja nejednakosti grafički poprima oblik zvonolike krivulje. Dakle, kada je zemlja u fazi industrijalizacije i gospodarskog rasta te prosječni dohodak raste, uslijed djelovanja tržišnih sila, nejednakosti će isprva, u ranijim fazama ekonomskog rasta, rasti i doseći svoj maksimum pa će neko vrijeme biti na stabilnoj razini, a potom, u kasnijim fazama padati, rezultirajući obrnutom, preokrenutom „U“ krivuljom, s razinom nejednakosti na ordinati i dohotkom per capita na apscisi grafikona. Osim utjecaja državne intervencije i različitih vanjskih šokova na redukciju nejednakosti, Kuznets (1955: 18) primjećuje i esencijalnu ulogu

unutarnje logike gospodarskog razvoja, a koju objašnjava na sljedeći način: Nejednakosti rastu u ranim fazama industrijalizacije jer je samo manji dio populacije spreman beneficirati od novog bogatstva koje industrijalizacija donosi. Kasnije, u naprednijim fazama industrijalizacije, nejednakost automatski pada kako sve veći udio populacije uživa u plodovima gospodarskog rasta. Kuznetsova je hipoteza u posljednje vrijeme dosta aktualna, ali je uzrokom skepticizma zbog toga jer ne uspijeva objasniti novi fenomen u SAD-u i drugim bogatim zemljama, a to je dohodovna nejednakost koja je padala kroz veći period 20. stoljeća sve do 1970-ih, no u zadnje vrijeme naglo raste. Dakle, ovakav je fenomen teško pomiriti s originalnom Kuznetsovom hipotezom, prema kojoj se porast nejednakosti u svijetu bogatih nije trebao dogoditi (Milanovic, 2016: 4). U godinama istraživanja nakon izlaganja Kuznetsove teorije, ekonomisti su shvatili kako pad nejednakosti u prvoj polovici 20. st. nije bio posljedica mirnog procesa međusektorske mobilnosti (prelazak radnika s agrikulturnih na industrijske djelatnosti i migracije iz ruralnih u urbana područja), kao što je Kuznets (1955: 18) tvrdio, već svjetskih ratova i Velike depresije pa je teorija napuštena jer, kako tvrdi Piketty (2014: 12-14), ta je teorija većim dijelom temeljena na pogrešnim pretpostavkama i osjetljivim empirijskim podacima. Može se konstatirati kako su ekonomisti predugo zanemarivali problem distribucije bogatstva, djelomice i zbog Kuznetsovih prilično optimističnih zaključaka o opadanju dohodovne nejednakosti u kasnijim fazama kapitalističkog razvoja, bez obzira na odabir ekonomske politike, ali i pretjeranog entuzijazma struke za pojednostavljenim matematičkim modelima (Piketty, 2014: 11 i 16).

Kakva je povezanost između moderne liberalne demokracije i *de facto* socioekonomske nejednakosti? Liberalne demokracije utemeljene su uglavnom na dvojakom principu slobode i jednakosti. No, koje je značenje jednakosti? Je li jednakost u takvim političkim sustavima isključivo jednakost u pravosudnom smislu, tj. jednako postupanje prema ljudima pod univerzalno primjenjivim zakonima? Ili je to ipak jednakost mogućnosti, koja zajedno s jednakim legalnim postupcima može uključivati i jednak pristup obrazovanju? Ili su demokratska društva osuđena na postizanje nekog stupnja *de facto* društvene jednakosti, ili putem redistribucije resursa ili pomoću osiguranja jednakih ishoda u vezi obrazovanja, zdravlja, stanovanja i sl. Ako postoji *trade-off* između individualne slobode i *de facto* društvene jednakosti, na koji način društvo postiže adekvatnu ravnotežu? Treba naglasiti kako mnoge negativne posljedice povezane s nejednakošću, bile one političke ili ekonomske prirode, ne rastu kao linearna funkcija stupnja nejednakosti. Te su posljedice povezane s ekstremno visokim razinama nejednakosti, sugerirajući kako postoji neka točka prekretnice pri kojoj je

društvena stratifikacija ustanovljena, proizvedeći političku polarizaciju i različite obrasce ponašanja među bogatim i siromašnim pojedincima (Fukuyama, 2011:79 i 85).

2.2. Mjere ekonomske nejednakosti

Nejednakost očito predlaže udaljavanje od ideje jednakosti. To može biti samo jedna obična matematička tvrdnja, gdje jednakost predstavlja činjenicu kako su dvije ili više promatranih varijabli iste veličine, dok se nejednakost odnosi samo na razlike u količinama promatranih varijabli. S druge strane, pojam jednakosti ima i snažan socioekonomski prizvuk kao standard koji je vjerojatno moguć da društvo dostigne (Cowell, 1977: 1).

Što se smatra pod pojmom *mjera nejednakosti*? Prema definiciji Cowella (1977: 9-14), to je skalarni prikaz međuljudskih razlika u dohotku unutar promatrane populacije. Upotreba riječi *skalar* implicira kako su sva različita obilježja nejednakosti skupljena u jedinstven broj ili u jedinstvenu točku na mjernoj skali. To agregiranje kod nekih ekonomista izaziva kritike, no ako se pokuša mjeriti višedimenzionalan koncept nejednakosti, rezultat će biti višeznačni odgovori. Važno je pitanje treba li svaka razlika u dohotku biti reflektirana u mjeri nejednakosti. Zdravorazumski je odgovor ne, iz dva osnovna razloga: potreba – brojnije obitelji i bolesni trebali bi imati viši dohodak od ostalih jer im je potrebno više resursa pa bi te dohodovne razlike bile bazirane na principu pravde i ne bi se tretirale kao nejednakosti, i zasluga – ovisno o interpretaciji pojma jednakosti, s jedne strane postoje zagovaratelji jednakog dohotka za sve neovisno o osobnim razlikama, dok su s druge strane oni koji tvrde da, npr. izumitelji, liječnici, trebaju primati veći dohodak zbog svojih zasluga prema društvu.

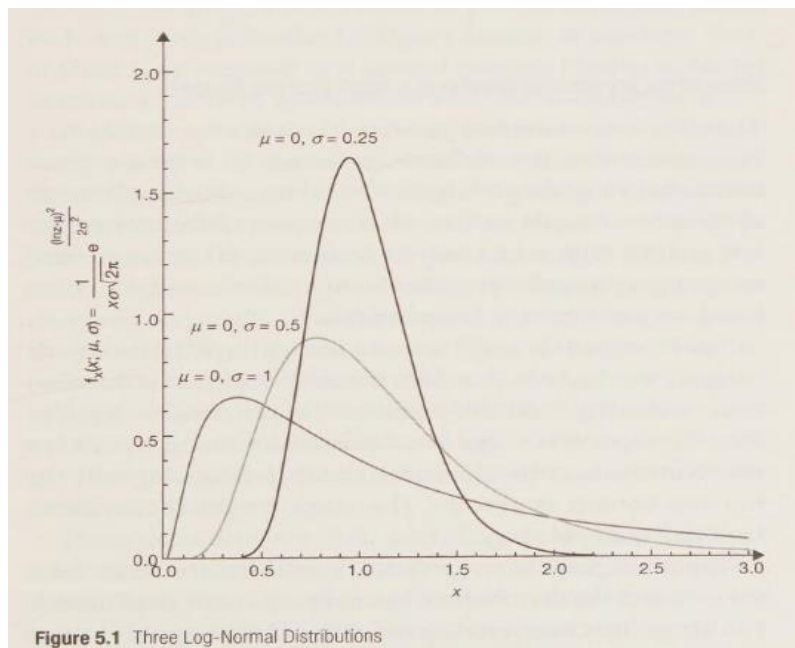
Kako se mjeri ekonomska nejednakost? U suštini, mjerenje nejednakosti uključuje komparaciju distribucije dohotka ili bogatstva među zemljama tijekom vremena. Kako bi se mogla napraviti ta usporedba, mjere nejednakosti moraju zadovoljiti sljedeća četiri kriterija. Prvi je princip anonimnosti: sve permutacije osobnih obilježja unutar promatrane distribucije (npr. tko koliko zarađuje) ne bi smjele utjecati na cjelokupnu nejednakost. Drugi je princip populacije: mjere nejednakosti trebale bi biti neovisne obzirom na veličinu ekonomije. Ako je neka ekonomija vrlo slična drugoj, onda će nejednakost u kombiniranoj ekonomiji ostati ista kao i u originalnoj. Na taj je način moguće usporediti male i velike zemlje neovisno o veličini populacije ili agregiranog dohotka. Treće, princip relativnog dohotka. Samo relativni dohodak treba biti važan, a ne razine dohotka. Ako dohodak raste po stalnom razmjeru za svakog pojedinca (recimo uslijed ekonomskog rasta), onda je nejednakost nepromijenjena, odnosno van utjecaja

sve dok relativna pozicija pojedinaca u dohodovnoj distribuciji ostane ista. Četvrto, princip transfera³: nejednakost je smanjena kada je fiksna količina transferirana od bogatijeg pojedinca ka siromašnijem (ali je primatelj i dalje siromašniji od davatelja) (Trapeznikova, 2019: 4-15).

Za bolje razumijevanje ekonomskih nejednakosti potrebno je predstaviti precizne statističke mjere pomoću kojih će se moći lakše shvatiti ekonomske nejednakosti unutar neke zemlje, a posebice je to korisno za komparaciju ekonomskih nejednakosti između dviju ili više zemalja. Kako bi se moglo pristupiti objašnjavanju adekvatnih mjera ekonomskih nejednakosti, najprije će se pojasniti pojam distribucije koji je, kao što je već i naglašeno u prethodnom potpoglavlju, vrlo usko vezan uz istraživanje nejednakosti. U grafičkom smislu, distribucija se predočuje dijagramom koji na horizontalnoj osi prikazuje dohodak, plaću ili bogatstvo, a na vertikalnoj osi broj ljudi pri svakoj od razina s horizontalne osi. Mjere nejednakosti utječu na oblik distribucije dohotka, bogatstva ili plaće. Obično se za jedinicu promatranja u distribuciji uzima pojedinac ili kućanstvo. Dakle, ako se promatra dijagram s razinama dohotka prikazanim na x-osi, i brojem ljudi ili kućanstava pri svakoj razini na y-osi, u pravilu će distribucija imati vrlo dugi „rep“ odražavajući mali broj ljudi ili kućanstava s veoma visokom razinom dohotka. Naime, u slučaju da društvo postaje ravnopravnije, dio distribucije u sredini postaje viši, a rep distribucije se poravnava, tj. postaje položeniji. Ako pak društvo postaje neravnopravnije, onda „izbočina“ u sredini postaje položenija i rep se pomalo povećava (Galbraith, 2016: 58-59). Upravo opisane promjene oblika distribucije predmetom su statističkih mjerenja te su prikazane na sljedećoj slici.

³ Princip transfera ili Pigou-Dalton princip tvrdi kako regresivni transfer dohotka (od siromašnijih prema bogatijim pojedincima) smanjuje ukupno društveno blagostanje, i na taj način uzrokuje rast ekonomskih nejednakosti; više informacija dostupno na: (Bosmans i dr., 2006).

Slika 2. Prikaz tri slučaja distribucije



Izvor: Galbraith (2016: 58)

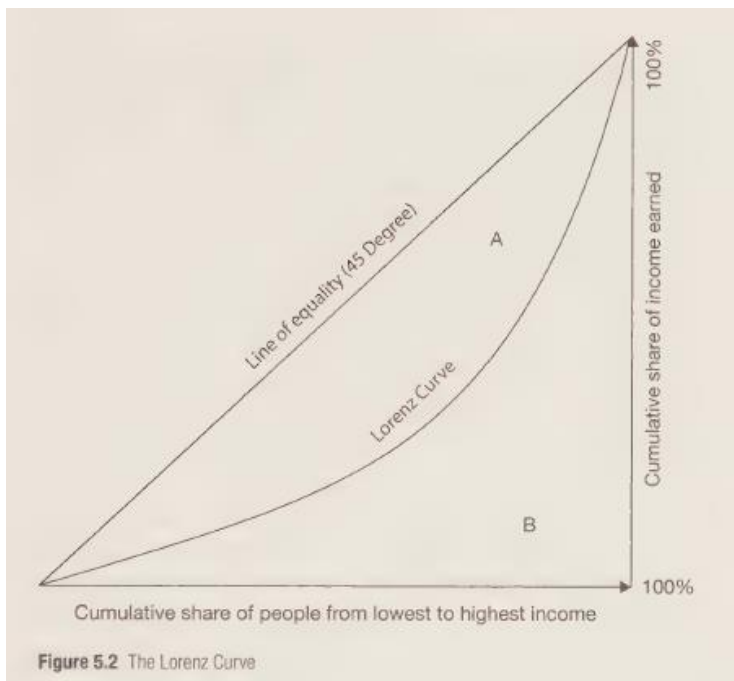
Najviša krivulja predočuje društvo s najmanje nejednakosti, a ona krajnje lijeva društvo s najviše nejednakosti.

Prije prezentiranja samih mjera, još je potrebno navesti i opisati dimenzije ekonomske nejednakosti jer netom prije biranja određene mjere, mora se donijeti odluka o tome koju se dimenziju ekonomske nejednakosti uopće namjerava mjeriti. Nužno je razlikovati disparitet između pojedinaca u trima kategorijama, a to su: nejednakost dohotka, bogatstva i plaće. Nejednakost u plaćama odnosi se na razlike u plaćama koje su isplaćene različitim pojedincima. Ova nejednakost može reflektirati razlike u produktivnosti radnika (nisko- i visokoobrazovanih radnika), diskriminaciji na tržištu rada među skupinama ljudi ili pak razlike u samoj prirodi posla (npr. rudar i prodavač). Dohodovna nejednakost opisuje do koje je mjere dohodak nejednako raspodijeljen među ljudima ili kućanstvima. Dohodak obuhvaća zaradu od rada, kapitalni dohodak izveden iz dividendi, kamate na štednim računima, rente od nekretnina, a također i socijalne transfere i državnu mirovinu. Treća je dimenzija nejednakosti, nejednakost u bogatstvu, tj. razlike u distribuciji bogatstva. Dok se dohodak odnosi na novčani tok tijekom vremena (mjesec ili godina), bogatstvo pojedinca prikazuje zalihu sve imovine koju pojedinac posjeduje u određenom vremenskom trenutku (Trapeznikova, 2019: 2-3).

Polazeći od temeljnih mjera ekonomskih nejednakosti, Lorenzova krivulja jedan je od najjednostavnijih i najpoznatijih grafičkih prikaza nejednakosti. Na apscisi se nalazi

kumulativni postotak stanovništva ili kućanstava, a na ordinati kumulativni postotak dohotka ili bogatstva. Lorenzova krivulja prikazuje stvarnu raspodjelu dohotka, odnosno postotni udio dohotka koji posjeduje x% populacije te se crta u odnosu na krivulju od 45 stupnjeva koja polazi iz ishodišta. Ta krivulja prikazuje savršenu jednakost gdje svakih x% populacije dobiva isti x%-tni udio dohotka pa se može nazivati i krivuljom apsolutne jednakosti. Prostor između Lorenzove krivulje i krivulje apsolutne jednakosti ukazuje na razinu ekonomske nejednakosti, dakle, prikazuje odstupanje od savršene jednakosti. Što je Lorenzova krivulja udaljenija od krivulje apsolutne jednakosti, to je distribucija dohotka u društvu neravnopravnija (Ujedinjeni narodi, 2015: 1).

Slika 3. Lorenzova krivulja



Izvor: Galbraith (2016: 65)

Lorenzova krivulja počinje u točki (0,0) koja označava kako nitko ne zarađuje potreban dohodak, i završava u točki (100,100) koja označava kako svi ljudi zarađuju cjelokupni dohodak.

Spomenuto odstupanje od savršene jednakosti moguće je izmjeriti, točnije izračunati. Najrasprostranjenija numerička mjera koja olakšava posao ekonomistima u istraživanju nejednakosti međunarodno je usporediva, bez mjerne jedinice i dobro predstavlja sve

informacije prikupljene iz ankete, a naziva se Ginijev koeficijent⁴. Ginijev koeficijent zapravo je precizan matematički izvod Lorenzove krivulje. Računski postupak dobivanja Gini koeficijenta iz Lorenzove krivulje je sljedeći. Prvo se izračuna površina između Lorenzove krivulje i linije od 45°. Nakon toga se ta površina dijeli sa površinom trokuta ispod linije od 45°. Konačan rezultat je Gini koeficijent. Prikazano matematički:

$$\text{Gini} = [A / (A+B)]$$

Ginijev koeficijent će varirati u rasponu od vrijednosti 0 (što označava slučaj savršene jednakosti) do vrijednosti 1 (što prikazuje slučaj kada jedan pojedinac drži sav dohodak u svojim rukama – savršena nejednakost). Gini koeficijent je vrlo koristan, prilično jednostavan za izračunavanje i lako razumljiv, pa ne čudi već spomenuta činjenica kako je najčešće korištena opća mjera nejednakosti. Što je niža vrijednost Gini koeficijenta, to je razina nejednakosti u društvu niža pa je društvo ravnopravnije, i obratno. Dosadašnja istraživanja pokazala su da su ekonomije poput Bocvane, Kolumbije, Zambije s vrijednostima Gini koeficijenta većim od 0,5 smatrane dosta nejednakima. Vrijednost Gini koeficijenta ispod 0,3 smatra se niskom i tipična je za skandinavske zemlje, ali i Sloveniju, Češku i Slovačku. U većini se zemalja vrijednosti Gini koeficijenta kreću između 0,3 i 0,5. Bitno je istaknuti kako Gini koeficijent ne ovisi o veličini ekonomije i populacije. Štoviše, slijedi princip transfera: ako je dohodak (manje od polovice razlike) transferiran od bogatije osobe siromašnjoj osobi, konačna je distribucija jednakija. No, ova mjera nije savršena jer ekonomije sa sličnim ili čak istim vrijednostima Gini koeficijenta mogu imati različite dohodovne distribucije. Dakle, kao i kod ostalih mjera, i ovdje postoje ograničenja. Značajno ograničenje je to da Gini koeficijent iziskuje odgovarajuću anketu s pripadajućim podacima, odnosno mora postojati mogućnost redanja ljudi ili kućanstava od nižih do viših vrijednosti dohotka i izračunavanja različitih kvantila distribucije. Glavno ograničenje Gini koeficijenta je to što nije lako rastavljiv. Dodatno, ne reagira na isti način na dohodovne transfere između ljudi na suprotnim krajevima dohodovne distribucije kao što je to slučaj u sredini distribucije (Galbraith, 2016: 64-67).

Po pitanju numeričkih pokazatelja, tu postoji dosta raznolik izbor. Osim Gini koeficijenta, još jedna poznata mjera je i Atkinsonov indeks. Taj je pokazatelj najpoznatija socijalna mjera nejednakosti. Predstavlja postotak ukupnog dohotka kojeg se društvo mora odreći s ciljem postizanja jednakijih dohodovnih udjela među građanima. Ova mjera ovisi o stupnju društvene

⁴ Osmišljen od strane talijanskog ekonomista imena Corrado Gini; ova mjera naziva se Gini koeficijentom kada se vrijednosti nalaze u rasponu (0,1), a Gini indeksom kada se vrijednosti nalaze u rasponu (0,100).

averzije prema nejednakosti. Viša vrijednost znači veću društvenu korisnost ili spremnost pojedinaca za prihvaćanjem nižih dohodaka u zamjenu za postizanje jednakije distribucije. Važna značajka Atkinsonovog indeksa je ta da može biti rastavljen na nejednakost unutar grupe i između grupa. Za razliku od ostalih pokazatelja, može pružiti uvid u socijalne implikacije alternativnih politika i dopušta istraživaču da uključi dio normativnog sadržaja u cjelokupnu analizu. Zatim, Hooverov indeks (također poznat kao Robin Hood indeks ili Schutz indeks) pokazuje proporciju cjelokupnog dohotka koji bi morao biti raspodijeljen kako bi se postiglo stanje savršene jednakosti. Vrijednost indeksa aproksimira udio ukupnog dohotka koji mora biti premješten od kućanstava koja se nalaze iznad prosjeka prema onima koja su ispod prosjeka kako bi se postigla jednakost u distribuciji dohotka. Više vrijednosti ukazuju na više razine nejednakosti i na činjenicu da je potrebna preciznija i efikasnija redistribucija kako bi se postigla dohodovna jednakost. Grafički se prikazuje kao maksimalna vertikalna udaljenost između Lorenzove krivulje i krivulje 45°. Još jedna numerička mjera je i Theilov indeks⁵ koji spada u skupinu mjera opće entropije (engl. *general entropy measures*, GE), a koje su bazirane na omjerima dohotka u odnosu na prosjek (Galbraith, 2016: 67). Najpopularniji pokazatelji opće entropije su Theilov L indeks, i Theilov T indeks koji se obično naziva samo Theilov indeks. Oba su pokazatelja jednaka nuli u slučaju savršene jednakosti i rastu kako distribucija postaje nejednakija, no za razliku od Gini koeficijenta, raspon nije ograničen isključivo na vrijednost 1, već mogu doseći vrijednost sve do beskonačnosti. Theilov indeks nije relativna mjera nejednakosti, stoga njegove vrijednosti nisu uvijek usporedive među populacijama različitih veličina ili grupama. Još je jedno svojstvo tih dvaju pokazatelja to da je Theilov L osjetljiv na promjene u donjem dijelu dohodovne distribucije, dok je Theilov T osjetljiv na promjene u gornjem dijelu. Svojstvena prednost Theilove statistike je ta da se podaci mogu razdvojiti i spojiti. Još jedna prednost je ta što istraživači mogu izabrati parametar α koji dodjeljuje težinu udaljenostima između dohodaka u različitim dijelovima dohodovne distribucije. Za niže vrijednosti α , mjera je osjetljivija na promjene u donjem repu distribucije, a za više vrijednosti je osjetljivija na promjene u gornjem repu. Kada je $\alpha=0$, indeks se naziva Theilov L (engl. *Theil's L*), a kada je $\alpha=1$, indeks se naziva Theilov T (engl. *Theil's T*) ili češće, samo Theil indeks (engl. *Theil index*). Slično kao i kod Gini koeficijenta, u slučaju dohodovne redistribucije, promjena u pokazateljima ovisi o razini individualnih dohodaka uključenih u

⁵ Ime prema nizozemskom ekonometričaru Henriju Theilu (University of Chicago). Iako se primarno bavio informatičkom znanosti i zanimao za mjere entropije razvijene u području statističke termodinamike, njegov je doprinos u području ekonomije bio velik jer je uočio da se te iste mjere poput mjera entropije ili mjera informacijskog sadržaja mogu vrlo lako pretvoriti u mjere ekonomske nejednakosti pa je konačan rezultat tzv. Theil statistika (Galbraith, 2016: 67).

redistribuciju i o veličini populacije (Ujedinjeni narodi, 2015: 1-2). Theilov indeks često je korišten u empirijskim studijama zbog svoje prednosti, a to je mogućnost dekompozicije, što znači sljedeće: ako populacija može biti podijeljena na nekoliko podskupina (npr. po godinama, obrazovanju, regiji), Theilov indeks može kvantificirati koliko je dohodovne nejednakosti zbog razlika među pojedincima unutar i između tih grupa. To je od iznimnog značaja za kreatore politika pri identifikaciji izvora nejednakosti. Primjerice, Theilov indeks može se koristiti za dekompoziciju svjetske nejednakosti na nejednakost među- i unutar zemalja, i na temelju provedenih istraživanja pokazuje da je oko 70% svjetske nejednakosti objašnjeno komponentom nejednakosti među zemljama. Iz opisa ovih mjera može se zaključiti kako su rezultati rangiranja zemalja slični, iako mjereni različitim mjerama nejednakosti. No, odabir mjere je važan kada se analiziraju efekti politike koja može različito utjecati na pojedince u gornjem i donjem dijelu distribucije. Razvoj nejednakosti unutar zemalja tijekom vremena može pokazivati različite obrasce, ovisno o mjeri koja se koristi (Trapeznikova, 2019: 5-9).

Nadalje, također se može govoriti o rasponu (rangu). Raspon je najjednostavniji mogući pokazatelj distribucije. Na primjeru dohotka, to je udaljenost (izražena u jedinicama valute) između najviše i najniže vrijednosti promatranog uzorka. No, nije sve tako jednostavno. Najviša i najniža vrijednost mogu biti ekstremne vrijednosti, pa čak i anomalije, koje itekako odstupaju od ostalih promatranih vrijednosti. Dakle, ako znamo rang, nije nužno da znamo i puno o populaciji. U tom je slučaju rješenje interkvartilni raspon jer se na taj način uklanjaju ekstremne vrijednosti (gornjih i donjih 25% promatranih vrijednosti), s ciljem promatranja samo središnjeg dijela distribucije gdje se nalazi središnjih 50% promatranih vrijednosti. Međutim, ni ova mjera nije idealno rješenje, budući da nam daje nekoliko informacija isključivo o centralnom dijelu distribucije. Još jedna jednostavna mjera su kvantili. Za razliku od prethodne dvije mjere, prednost je ta što se ovdje vrijednosti izražavaju u postotku, a ne u jedinici valute pa je olakšana usporedivost među zemljama, ali u vremenskom okviru. Sve promatrane vrijednosti poredaju se od najniže do najviše i prikazuju se u postotnim bodovima. Nastale grupe vrijednosti nazivaju se percentili. Postoji i nekoliko varijacija. Ako se vrijednosti poredaju po 10%-tnim grupama, tada su to decili. Ako se pak vrijednosti svrstaju u grupe od 20%, tada nastaju kvintili. Percentili i obje opisane varijacije (decili i kvintili) poznate su pod nazivom kvantili (Galbraith, 2016: 60-61). Dakle, kvantili se fokusiraju na specifične točke ili područja distribucije, a njihova je prednost ta što su vrlo intuitivni i prilično lako se mogu izračunati. Također, korisna pomoć su i omjeri. Oni predstavljaju najosnovnije dostupne mjere nejednakosti. Uobičajeni decilni omjeri uključuju: D9/D1 ili 90-10 omjer (omjer dohotka 10%

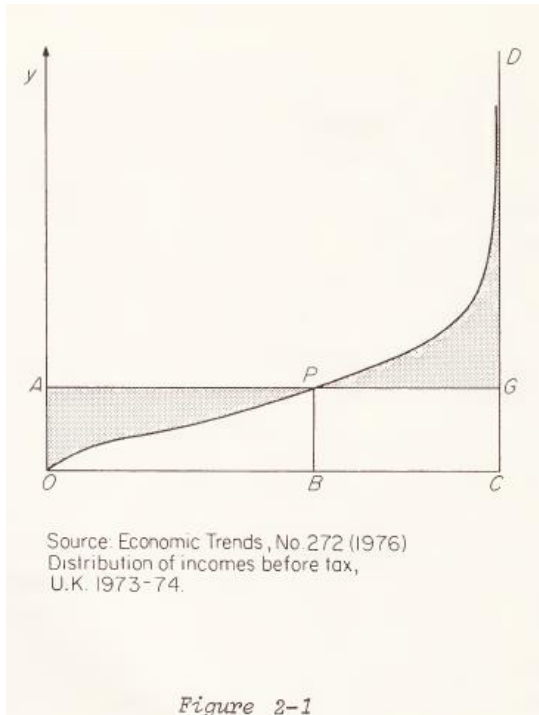
najbogatijih naspram 10% najsiromašnijih); D9/D5 ili 90-50 omjer (omjer dohotka 10% najbogatijih naspram dohotka onih oko medijana distribucije); D5/D1 ili 50-10 omjer (omjer dohotka onih oko medijana distribucije naspram 10% najsiromašnijih). Također, 99-90 omjer može se koristiti za istraživanje krajnje desnog dijela distribucije promatrajući udio top 1% stanovnika koji pokazuje koliki udio dohotka u ukupnom dohotku svih stanovnika ima 1% najbogatijih stanovnika. Slična mjera dohodovne koncentracije može se postići promatrajući dohodovne udjele pojedinaca na različitim dijelovima distribucije, primjerice, dijeleći populaciju na kvintile. Kvintilni omjer dohotka (S80/S20) prikazuje udio ukupnog dohotka zarađenog od strane top kvintila (top 20% - 20% stanovništva s najvišim dohotkom, peti kvintil) u odnosu na udio zarađen od strane donjeg kvintila (donjih 20% - 20% stanovništva s najnižim dohotkom, prvi kvintil). Još jedan često korišten omjer je omjer 90-40, koji se naziva Palma omjer ili Palma koeficijent⁶, a pokazuje omjer dohotka najbogatijih 10% distribucije (najgornji decil) u odnosu na donjih 40% (najdonja dva kvintila). Logika iza ove mjere bazira se na empirijskoj pravilnosti da u većini zemalja gornji dio sredine distribucije (4. do 9. decil) zarađuje oko 50% nacionalnog dohotka i da je udio postojan tijekom vremena među zemljama. Stoga se promjene u nejednakosti dohotka ili potrošnje događaju gotovo isključivo zbog promjena u udjelu najbogatijih 10% i najsiromašnijih 40%. Društva koja imaju Palma koeficijent jednak 1 ili manje, smatraju se relativno jednakima, a to znači da top 10% ne dobiva veći udio nacionalnog dohotka od donjih 40%. Prednost kvantila i navedenih omjera je ta da su transparentni u vezi toga koji dio distribucije je uzrokovan promatranim promjenama u ukupnoj mjeri, što je puno teže locirati koristeći Gini koeficijent. Nedostatak je taj da ovi omjeri slabo zadovoljavaju princip transfera, a to znači da cjelokupna mjera nejednakosti ne raste kada je dohodak transferiran od relativno bogatih prema relativno siromašnim pojedincima (Trapeznikova, 2019: 5-9).

Na kraju priče o mjerama nejednakosti, predstaviti će se tzv. *Pen's parade* ili *The Income Parade*. Jedno od najuvjerljivijih i najzanimljivijih vizualnih pomagala u tematici kompariranja dohodovne distribucije kroz vrijeme, razvio je nizozemski ekonomist Jan Pen, prvi puta opisavši u svojoj knjizi 1971. g. „Parada“ je definirana kao redoslijed uspjeha svakog pojedinca

⁶ Nazvan po čileanskom ekonomistu José Gabrielu Palmi (University of Cambridge), a utemeljen je na njegovim empirijskim opažanjima da je razlika u dohodovnoj distribuciji različitih zemalja (ili kroz vrijeme) uvelike rezultat promjena u repovima distribucije (najsiromašniji i najbogatiji). Prema Palmi, odabir ovog koeficijenta prilikom istraživačkog procesa je dobar zato jer isključena gornja sredina (od trećeg kvintila do devetog decila) održava poprilično stabilan udio ukupnog dohotka u većini zemalja. Palma koeficijent osmišljen je kao jednostavna i osjetljiva mjera mnogobrojnih promjena u nejednakostima, a značajnije promjene uglavnom se kreću od najsiromašnijih 40% pa do najbogatijih 10%, i obratno (Galbraith, 2016: 62).

u gospodarstvu pa se kreće od pretpostavke da je svaki pojedinac visok proporcionalno svom dohotku. Na horizontalnoj osi pojedinci su poredani od onog s najnižim dohotkom do onog s najvišim dohotkom, a vertikalna os prikazuje razine dohotka per capita. Kao rezultat dobije se grafikon *Pen's parade* koji je vidljiv na sljedećoj slici.

Slika 4. *Pen's parade*



Izvor: Cowell (1977: 18)

Svi promatrani pojedinci „prolaze u paradi“ u intervalu OC, a pojedinca s prosječnim dohotkom vidi se tek kada se dođe do točke B. Prosječni dohodak predstavljen je visinom OA. Na ovaj način pojednostavljen je Penov originalni dijagram jer su izostavljeni pojedinci s negativnim dohotkom.⁷ Ovaj graf ističe ekstremno visoke i niske razine dohotka, ali ne daje previše informacija o srednjoj razini dohotka. Shodno tome, ono što će gledatelj vidjeti u toj paradi su uglavnom „patuljci“ (osobe s nižom i srednjom razinom dohotka), a tek na samom kraju naziru se „divovi“ (osobe s višom razinom dohotka) (Cowell, 1977: 17-25).

⁷ Kada bi se u promatranje uključili i pojedinci s negativnim dohotkom, tada bi krivulja OD išla ulijevo.

2.3. Uzroci ekonomske nejednakosti

Ekonomska nejednakost i njene sveobuhvatne posljedice, kako ekonomske i političke, tako i društvene, razlog su sve učestalije zabrinutosti među stručnjacima u području proučavanja političke ekonomije. Visoke i kontinuirane razine ekonomske nejednakosti, posebice nejednakosti mogućnosti, nerijetko mogu značiti i visoke društvene troškove, stoga je od velike važnosti pokušati pronaći i obrazložiti moguće uzroke koji dovode do nastanka ekonomskih nejednakosti.

Postoji mnoštvo sila i mehanizama koji utječu na distribuciju dohotka unutar neke zemlje. U mnogobrojnim pokušajima saznanja i shvaćanja o uzrocima koji su doveli do paralelnog rasta nejednakosti u više zemalja svijeta, fokus se može usmjeriti na egzogene promjene u okolini koje su zajedničke svim tim zemljama, a u tom su slučaju globalizacija i tehnološke promjene najočitiiji kandidati. Međutim, u obzir se moraju uzeti i različite varijante političkih reformi koje su istovremeno primjenjivane u nekolicini zemalja s rastućim nejednakostima (Bourguignon, 2015: 74-75).

Dok se nejednakost unutar zemalja povećavala, globalna se nejednakost smanjila, najvećim dijelom zahvaljujući globalizaciji. Nejednakost između najsiromašnijeg i najbogatijeg dijela svjetske populacije primjetno je pala tijekom posljednjih desetljeća. Došlo je do otvaranja novih tržišta, što je donijelo slične prilike za rast i bogatijih, i siromašnijih zemalja pa se uspješan razvoj globalne trgovine, uzimajući u obzir činjenicu da je trgovina bila pokretač rasta u mnogim zemljama, potičući konkurentnost i povećavajući učinkovitost, smatra presudnim uzročnikom ovakvog poboljšanja koje je od 1990.g. čak za 50% smanjilo broj pojedinaca u ekstremnom siromaštvu⁸ (Bhatt i dr., 2020: 4). Tehnologija je, kao važan komplement u procesu globalizacije, smanjila troškove prijevoza, poboljšala automatizaciju i znatno, komunikacijske kanale te na taj način pojednostavila i poboljšala životne uvjete većine svjetskog stanovništva, a istovremeno je dovela i do ekonomskog rasta. Upravo opisano je, dakle, dobra strana priče o globalizaciji, a u nastavku slijede argumenti u korist povećanja ekonomskih nejednakosti koje je također polučila globalizacija zajedno s tehnološkim promjenama, a nejednakost je rasla odražavajući činjenicu kako je ekonomski rast bio praćen tehnološkim promjenama (Dabla-Norris i dr., 2015: 18-22).

Općenito govoreći, razlozi porasta dohodovne nejednakosti klasificirani su kao strukturalni i institucionalni. Gledajući kroz povijest, ekonomisti su naglašavali strukturalne uzroke rastuće

⁸ Ekstremno siromaštvo označava situaciju kada pojedinac živi s manje od 1,25\$ na dan (Phillips, 2017: 429).

dohodovne nejednakosti, pozicionirajući globalizaciju i tehnološke promjene u prvi plan. Međutim, u posljednje vrijeme, ovo se mišljenje promijenilo, stavivši naglasak na institucionalne političke čimbenike, što je povezano s usvajanjem neoliberalnih reformi, poput privatizacije, deregulacije te poreznih i socijalnih redukcija od ranih 1980-ih. Ove su reforme najprije bile prihvaćene u Ujedinjenom Kraljevstvu i Sjedinjenim Američkim Državama, da bi se tijekom godina proširile globalno i postale ključnim katalizatorom rastuće dohodovne nejednakosti. Mogući uzroci koje Polacko (2021: 342-348) navodi su: globalizacija, tehnologija, porezna politika, porast plaće izvršnog direktora, pad sindikalne moći. Sada će svaki od tih uzroka biti detaljnije objašnjen.

Globalizacija. Jedno od najstarijih i najpoznatijih objašnjenja rasta dohodovne nejednakosti naglašava ulogu globalizacije. Globalizacija je dovela do tzv. *offshoring* procesa⁹, što je stvorilo silazne pritiske na nadnice nižeobrazovanih radnika. U naprednijim zemljama, mogućnost poduzeća da prihvati modernu tehnologiju i *offshoring* smatra se važnim uzročnikom propadanja manufaktura i rastućeg tzv. *skill premium*-a.¹⁰ Prema hipotezi tržišnih snaga (engl. *market forces hypothesis*), rastuća je nejednakost odgovor na rastuću potražnju za kompleksnijim vještinama koje zahtijevaju višu razinu obrazovanja radnika, dakle, za visokokvalificiranom radnom snagom čije se kompetencije još uvijek ne mogu zamijeniti robotima pa se tako povećavaju dohodovne razlike između radnika s potrebnim, složenijim vještinama i onih bez takvih vještina. Razvoj globalne trgovine dobrima i uslugama, tj. trgovinska globalizacija, također doprinosi problemu nejednakosti tako što se otvaraju nova tržišta pa stoga dolazi do porasta prihoda i profita isključivo onih pojedinaca koji mogu pristupiti na takvo tržište. Trgovinska otvorenost može imati mješovite učinke na plaće nekvalificiranih radnika u naprednijim zemljama. Djeluje na povećanje *skill premium*-a, no također može uzrokovati porast realnih nadnica snižavanjem (uvoznih) cijena. Istodobno, rastući trgovinski tokovi mogu smanjiti dohodovnu nejednakost u zemljama u razvoju (engl. *Emerging Markets and Developing Countries*, EMDCs) povećavajući potražnju i razinu plaća za mnogobrojne nekvalificirane radnike. Međutim, detaljnije razjašnjavanje utjecaja trgovine

⁹ *Offshoring* označava preseljenje nekog poslovnog procesa kompanije, najčešće proizvodnog, iz jedne zemlje (razvijene zemlje) u drugu (zemlju u razvoju) s ciljem smanjenja troškova proizvodnje (Bhatt i dr., 2020: 34).

¹⁰ *Skill premium* označava plaću kvalificiranih radnika u odnosu na plaću nekvalificiranih radnika te je dobar odraz međudnosa ekonomskog rasta, tehnoloških promjena i nejednakosti. Dosadašnja istraživanja pokazuju kako SBTC doprinosi rastu *skill premium*-a; više informacija dostupno na: <https://blogs.lse.ac.uk/businessreview/2017/08/11/inequality-technological-change-and-the-skill-premium-throughout-the-ages/>

na nejednakosti veoma je izazovno, budući da ovisi o dostupnosti proizvodnih faktora i razlikama u proizvodnji među zemljama. Važan problem koji se javlja prilikom pripisivanja uzroka nejednakosti procesu globalizacije jest činjenica da je opseg porasta nejednakosti značajno varirao među zemljama, iako su te sve zemlje bile izložene identičnim posljedicama globalizacije.

Tehnologija. Nove informacijske tehnologije dovele su do značajnih poboljšanja u produktivnosti i društvenom blagostanju te su imale središnju ulogu u povećanju plaćanja različitih razina vještina u pojedinaca, rezultirajući povećanom dohodovnom nejednakošću na tržištu rada. Tehnološke promjene izazvale su povećanje potražnje za visokokvalificiranim radnicima nauštrb niskokvalificiranih i nekvalificiranih radnika, i to eliminiranjem mnogobrojnih niskokvalificiranih poslova kroz automatizaciju ili nadogradnjom razine znanja neophodne za stjecanje ili zadržavanje visokokvalificiranih poslova. Dolazak digitalnog doba postavio je višu premiju na vještine potrebne za nerutinske¹¹ poslove, i smanjio je vrijednost rutinskih¹² poslova, obzirom na uvođenje strojeva kao supstituta za radnike u onim poslovima koji su rutinske naravi. Ova tehnološka promjena orijentirana na vještine radnika (engl. *skilled-biased technological change*, SBTC) dovela je do ogromnih promjena u organizaciji i podjeli rada, budući da su poslovi s punim radnim vremenom (engl. *full-time job*) ustupili mjesto poslovima s fleksibilnim radnim vremenom (engl. *part-time job*). Oslanjajući se na SBTC hipotezu, nove tehnologije nadopunjuju sposobnosti višeobrazovanih radnika povećavajući njihovu relativnu produktivnost i broj novokreiranih poslova više klase. Napredak u tehnologiji, posebice u području umjetne inteligencije i automatizacije potencijalno može ugroziti postojanost poslova niže- i srednjeobrazovanih radnika čiji su zadaci prilično lako zamjenjivi strojem. Utemeljena na znanstveno-istraživačkim rezultatima, procjena OECD-a iz 2015.g. o stvaranju 60% neuobičajenih poslova od 1990-ih uslijed tehnoloških promjena, polučila je zaključak o rastu dohodovnih nejednakosti, obzirom na nižu razinu dohotka zaposlenika na takvim radnim mjestima, gdje sve veći dio posla umjesto radnika obavlja stroj. Shodno tome, prevladavajuća doktrina u ekonomskoj je znanosti granična teorija proizvodnje (engl. *marginal productivity theory*) koja govori kako će ljudi s višim razinama produktivnosti zaraditi veći

¹¹ Nerutinski poslovi (menadžerski, stručni i poslovi uslužnih djelatnosti) su poslovi koji uključuju obavljanje nerutinskih zadataka koji zahtijevaju ili mentalnu, ili fizičku fleksibilnost te ne mogu biti automatizirani (Polacko, 2021: 342-346).

¹² Rutinski poslovi (manufakturni, konstrukcijski i proizvodni poslovi) su poslovi koji uključuju obavljanje rutinskih zadataka koji slijede sustav protokola te mogu biti automatizirani (Polacko, 2021: 342-346).

dohodak, a nastala je zbog uvjerenja da je produktivnost pojedinca izjednačena s njegovim ukupnim doprinosom društvu.

Porezna politika. Porezi pretežno obuhvaćaju primarni izvor prihoda koji vlade mogu koristiti za redistribuciju, a što je fundamentalno za ublažavanje posljedica dohodovne nejednakosti. Redistribucija je branjena na ekonomskim temeljima jer granična korisnost novca opada kako dohodak raste, što u suštini znači da je korist izvedena iz dodatne novčane jedinice dohotka mnogo viša za siromašne nego za bogate. No, od kasnih 1970-ih, pojavilo se značajno promišljanje u vezi redistribucijskih politika. To je ubrzalo odvijanje tzv. *'trickle-down economics'*, teorije koja je stekla važnost među američkim i britanskim kreatorima politika, a pomoću koje bi se koristi od smanjenog oporezivanja bogatih prelile na ostatak društva. Progresivno oporezivanje osobnog dohotka naglo je palo u zapadnim zemljama, kako je prosječna porezna stopa top dohotka (prosječna porezna stopa dohotka najbogatijih pojedinaca) u zemljama članicama OECD-a pala sa 62% 1981.g. na 35% u 2015.g. Ovaj pad u progresivnom oporezivanju bio je vodeći uzrok rastuće dohodovne nejednakosti, koji je bio udružen sa sve većim problemom izbjegavanja plaćanja poreza.

Porast plaće izvršnog direktora. Enorman rast plaća izvršnih rukovoditelja od 1980-ih također je potaknuo dohodovne nejednakosti, i još značajnije produbio jaz između plaća izvršnih rukovoditelja i njihovih zaposlenika. Ovaj porast dohotka za pojedince na samom vrhu tržišta rada bio je praćen stagnacijom ili smanjenjem stopa povrata za radnike srednjeg i nižih dijelova tržišta rada, a što je bilo pod utjecajem drastičnog pada sindikalne moći u zapadnim zemljama svijeta.

Pad sindikalne moći. Sindikati su obično bili smatrani ključnom figurom u pokušajima ublažavanja dohodovne nejednakosti. Njihov se doprinos ogleda u stvaranju pritiska na plaće ograničavajući pad u nadnicama nižeplaćenih radnika i obuzdavanju napetosti po pitanju nadnica među visokoplaćenim radnicima. Smanjena sindikalna gustoća može smanjiti pregovaračku moć sindikata, uzrokujući veće nejednakosti u nadnicama. Ipak, rezultati istraživanja pokazuju kako *de facto* regulacije tržišta rada (određivanje razine minimalne plaće, udruživanje radnika u sindikate), u prosjeku, teže poboljšanju slike dohodovne distribucije. Sindikalna gustoća pokazala se snažno povezanom s višom razinom distribucije, i izravno, i neizravno, kroz utjecaj na lijevo orijentirane vlade.

Kako globalizacija i tehnološki napredak kao dva najvažnija uzroka ekonomskih nejednakosti iznova crtaju mapu distribucije? Još je 1975. g. nizozemski ekonomist Jan Tinbergen¹³ opisao „utrku“ između povećane potražnje za obrazovanim radnicima i ekspanzije obrazovane populacije. Danas je to i više nego očito s porastom potražnje za obrazovanim radnicima koja je uzrokovana suvremenim snagama globalizacije i tehnoloških promjena. U današnjoj, globalizacijskoj utrci, razvijene ekonomije suočavaju se s rastućom konkurencijom od strane zemalja gdje su nadnice neobrazovanih radnika niže. Industrije koje se oslanjaju uglavnom na rad nekvalificiranih radnika ne mogu konkurirati, pa su poslovi izgubljeni ili premješteni (engl. *outsourced*)¹⁴ u nižedohodovne zemlje. Druga pak je strana priče, povećana potražnja za visokoobrazovanim radnicima, dok se ravnoteža proizvodnje premještava prema visokoobrazovanim sektorima. Fenomen viših nadnica kvalificiranih radnika u odnosu na nadnice nekvalificiranih radnika u ekonomiji je poznat kao tzv. *wage premium*. Hipoteza tvrdi da se potražnja premještava prema kvalificiranim radnicima i stoga, kako potražnja premašuje ponudu, *premium* za kvalificirane radnike raste. No, što se krije u pozadini spomenute ponude i potražnje? Promatrajući u okvirima globalizacije, to je standardni model međunarodne trgovine (poznatiji kao Heckscher-Ohlin model), prema kojem su i kvalificirani, i nekvalificirani radnici zaposleni u dvjema savršeno konkurentnim¹⁵ ekonomijama, svaka sa dva sektora proizvodnje (jedan u kojem se proizvodi naprednije dobro za čiju je proizvodnju potrebna intenzivnija uporaba vještina kvalificiranih radnika, a drugi u kojem se proizvodi elementarno dobro za čiju su proizvodnju dovoljne vještine nekvalificiranih radnika). Iz ovoga modela može se zaključiti kako postoji jedinstvena povezanost između relativnih cijena dvaju dobara i relativnih nadnica kvalificiranih i nekvalificiranih radnika. Što je viša *wage premium* za kvalificirane radnike, to je viša relativna cijena onog dobra za čiju je proizvodnju potreban rad kvalificiranih radnika. Također, ono što je važnije za analizu dohodovne distribucije, vrijedi i obratno: što je viša relativna cijena dobra za čiju je proizvodnju potreban rad kvalificiranih radnika, to je viša *wage premium* za kvalificirane radnike. Gledajući iz ove perspektive, dedukcijom se može doći do sljedećeg zaključka: Ako globalizacija znači da zemlja može uvoziti osnovne manufakturne proizvode jeftinije, što zauzvrat plaća izvozom vrednijih high-tech usluga, tada nadnice kvalificiranih radnika rastu u odnosu na nadnice nekvalificiranih radnika, što stvara dohodovni jaz (Atkinson, 2015: 83-84).

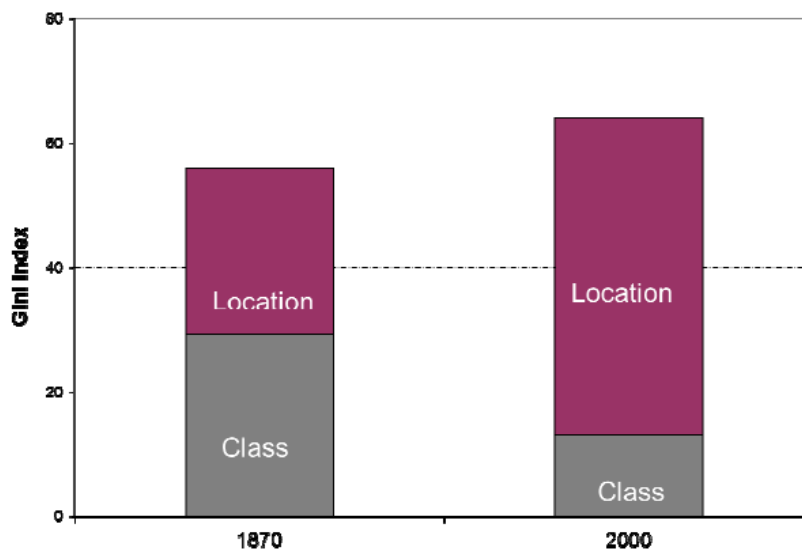
¹³ Prvi dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju zajedno s Norvežaninom R.A.K. Frischom (1969.g.).

¹⁴ *Outsourcing* označava proces izdvajanja poslova, točnije davanje određenoga posla vanjskim dobavljačima, u neku drugu zemlju (uglavnom zemlje u razvoju) gdje je cijena rada niža (Bhatt i dr., 2020: 34).

¹⁵ Svatko prihvaća cijene kako su dane, nema tržišne moći.

Iznimno je važno uočiti kako se sama kompozicija globalne ekonomske nejednakosti kroz vrijeme znatno promijenila, od nejednakosti uzrokovane društvenim statusom pojedinca (engl. *class*) u 19. st. pa sve do današnje nejednakosti koja je uglavnom uzrokovana lokacijom na kojoj pojedinac živi (engl. *location*), što zorno prikazuje sljedeća slika. Vidi se kako su ekonomske nejednakosti 1870-ih uglavnom bile uzrokovane razlikama u društvenom statusu pojedinaca, dok se kao vodeći uzrok nejednakosti 2000-ih godina nametnula različita lokacija na kojoj pojedinci žive (Milanovic, 2011: 8).

Slika 5. Kompozicija globalne ekonomske nejednakosti nekad i danas



Based on Bourguignon-Morrisson (2002) and Milanovic (2005)

From thepast.xls

Izvor: Milanovic (2011: 8)

Što još pokreće ekonomske nejednakosti? Čimbenici koji pokreću nejednakosti isprepliću se raznim putevima. Neki od tih pokretača su već spomenuti globalni trendovi i procesi na koje zemlje reagiraju i mahom prihvaćaju promjene koje globalizacija donosi, dok drugi uključuju sudjelovanje nacionalnih institucija i aktivne vladine politike.

- Niske razine vladinih investicija u društveni razvoj pogoršavaju sliku o nejednakostima. Manji udio potrošnje na društveni razvoj utječe na socioekonomske perspektive najranjivijih i marginaliziranih skupina društva. Ograničen pristup socijalnoj zaštiti u obliku osnovne razine zdravstvene skrbi i dohodovne sigurnosti tijekom života, narušava ljudsko dostojanstvo, zdravstveno stanje te nadu u ravnopravnije i pravednije društvo. Također sprječava potencijalno ostvarenje prilika pojedincima u nepovoljnom socioekonomskom položaju te povećava

međugeneracijsko siromaštvo i nejednakosti. Nedostatak stvaranja novih prikladnijih poslova za nižeobrazovane radnike znači da oni i dalje rade na onim radnim mjestima na kojima su neadekvatno plaćeni, imaju nisku razinu zaštite na radu i ograničenu slobodu govora. Stoga se rezultirajuća nesigurnost odražava ne samo na njihovu perspektivu, već i na budućnost njihove djece, generirajući time međugeneracijske nejednakosti.

- Nejednakosti se produbljuju i ovjekovječuju kada politički sustavi, institucije i norme favoriziraju one društvene skupine koje su u povoljnijem položaju. Zakoni i procesi kreiranja politika mogu biti pod utjecajem određenih političkih grupacija kojima je jedini cilj zaštititi i proširiti svoje interese. Upravljanje zemljom, vlasnička prava, radnička prava i potrošačka prava tipični su primjeri podložni spomenutim namjerama. Regresivna porezna politika još dodatno povećava nejednakosti, nesrazmjerno stavljajući teret oporezivanja na siromašniji sloj. Slabo ili gotovo nikakvo provođenje zakona produbljuje i vertikalnu¹⁶, i horizontalnu¹⁷ nejednakost, čak i onda kada su zakoni pravednog karaktera. Primjerice, korupcija se povezuje s nižom razinom obrazovanja, nižom razinom i učinkovitošću državne potrošnje u sferi socijalnog razvoja, širokim spektrom negativnih učinaka na zdravstveno stanje pojedinca, a to sve povećava ekonomske nejednakosti u društvu (Choo, 2019: 9-10).

- Financijska globalizacija može olakšati učinkovitost međunarodne alokacije kapitala. Istraživanja su pokazala kako su rastući financijski tokovi, osobito izravna strana ulaganja (engl. *foreign direct investment*, FDI), povećala dohodovne nejednakosti u naprednijim, ali i u zemljama u razvoju. Također, FDI mogu potaknuti SBTC te rezultirati većom potrebom dodatnog obrazovanja i usavršavanja kvalificiranih radnika za razliku od nekvalificiranih. Financijska deregulacija i globalizacija također su isticani kao čimbenici u pozadini rasta financijskog bogatstva. Imovinska nejednakost može rasti kako pojedinci s višom razinom dohotka i većom količinom imovine imaju nesrazmjerno veći pristup financijama, što izaziva daljnje povećanje ekonomskih nejednakosti.

- Vlade naprednih zemalja kroz povijest su ublažavale ekonomske nejednakosti pomoću javnih politika, uglavnom odabirom redistribucijskih politika (politika preraspodjele) – primarno kroz progresivno oporezivanje i socijalne transfere. Međutim, sada se u naprednim zemljama pojavio porast u neto dohodovnoj nejednakosti, navodeći na propuste u postojećim poreznim i

¹⁶ Vertikalna nejednakost definirana je kao nejednakost između svih pojedinaca u društvu, dakle između različitih društvenih grupa (nejednakost između „nejednakih“) (Stewart, 2017: 1-2).

¹⁷ Horizontalna nejednakost označava nejednakost unutar skupine ljudi koji dijele neka zajednička obilježja (nejednakost između „jednakih“) (Stewart, 2017: 1-2).

transfernim sustavima. Sustav progresivnog oporezivanja oslabio je u nekim naprednim ekonomijama kroz nekoliko posljednjih desetljeća, što rezultira nižim poreznim stopama za kućanstva s višom razinom dohotka.

- Obrazovanje može imati vrlo važnu ulogu u smanjivanju dohodovne nejednakosti, budući da određuje izbor profesije, pristup poslovima, razinu plaće i igra središnju ulogu kao signal sposobnosti i produktivnosti na tržištu rada. Gledajući iz teorijske perspektive, teorija ljudskog kapitala istražuje utjecaj stopa povrata obrazovanja na dohodovni jaz, odnosno govori da sve dok postoji neupitno pozitivna veza između obrazovne i dohodovne nejednakosti, učinak rasta obrazovnog postignuća na dohodovnu nejednakost može biti ili pozitivan, ili negativan, ovisno o evoluciji stopa povrata na obrazovanje. Provedena istraživanja pokazuju kako učinak obrazovanja na nejednakost ovisi o raznim čimbenicima, kao što je ulaganje u obrazovnu strukturu od strane samih pojedinaca uključenih u obrazovni proces, ali dominantno od strane vlade, a od iznimne su važnosti stope povrata na investicije koje su uložene u obrazovanje. Rajan (2015, prema Dabla-Norris i dr., 2015: 22) naglašava: „blagostanje se čini sve više nedostižnim za mnoge jer kvalitetno obrazovanje koje u današnje vrijeme djeluje kao ulaznica u svijet bogatih, nedostupno je za mnoge u srednjoj klasi“ (Dabla-Norris i dr., 2015: 18-22).

2.4. Ekonomske politike usmjerene ublažavanju ekonomskih nejednakosti

Mnogobrojni uzroci koji su izazvali rast ekonomskih nejednakosti, ujedno su proizveli i socioekonomske izazove zahvaljujući negativnim ishodima koje nejednakosti stvaraju pa je s obzirom na značajan utjecaj koji ekonomske nejednakosti imaju na svakodnevni život ljudi, imperativ da kreatori politika ozbiljno pristupe proučavanju ovog krucijalnog problema današnjice, i naravno, potencijalnim rješenjima, a to bi bile određene politike usmjerene ublažavanju ekonomskih nejednakosti. Analiza nejednakosti, poput većine problema ekonomske prirode, uključuje pozitivna i normativna pitanja. Pozitivna analiza pomaže u mjerenju nejednakosti, određivanju rasta ili pada nejednakosti, istraživanju uzroka i posljedica nejednakosti. Međutim, jesu li trenutne razine nejednakosti prihvatljive, i koje bi politike, ako neke uopće bi, trebale biti implementirane kako bi se pokušale smanjiti nejednakosti, samo su neke od nedoumica koje spadaju u normativna pitanja.

Iz prethodnog potpoglavlja može se zaključiti kako postoje mnogobrojni čimbenici koji pokreću ekonomske nejednakosti, ali politike su te koje određuju ishod. Automatizacija i trgovinska liberalizacija intenzivno su transformirale tržišta rada u zemljama u razvoju, dajući

nesrazmjerne prednosti visokoobrazovanim radnicima. Ovdje je veoma bitno naglasiti prilično veliku ulogu vlada u ublažavanju destruktivnih posljedica ekonomskih nejednakosti, poglavito na blagostanje svih članova društva (Bhatt i dr., 2020: 11).

Zabrinutost usmjerena k ekonomskim nejednakostima od strane ekonomskih stručnjaka svoje razloge pronalazi pretežno u znanstveno utemeljenoj tezi kako ekonomska nejednakost utječe na ekonomski fenomen od iznimne važnosti, a to je ekonomski rast. Dakle, pitanje glasi: Rastu li zemlje s višom razinom ekonomske nejednakosti brže ili sporije? Povijest je pokazala kako se od jednoznačnog odgovora o pozitivnim učincima nejednakosti na rast, došlo do slojevitih stavova, i to u korist suprotnog zaključka. Radi lakšeg razumijevanja nejednakosti u vidu ekonomske učinkovitosti, može se reći da postoje dvije vrste nejednakosti: „dobra“ i „loša“. Tzv. „dobra“ nejednakost je potrebna u svrhu stvaranja poticaja za ljude kako bi studirali, radili ili započeli prilično riskantne poduzetničke projekte, a ništa od navedenog ne može se postići bez postizanja neke vrste nejednakosti zauzvrat. Što se tiče tzv. „loše“ nejednakosti, ona osigurava povlastice isključivo za bogatiji društveni sloj, odnosno proizvodi diskriminatorne razlike u društvu, primjerice u sustavu obrazovanja, budući da isključivo pojedincima iz bogatijih obitelji omogućava školovanje (Milanovic, 2011: 12-13).

Postoji li jednostavna formula kojom bi se na neki magičan način reducirale nejednakosti? Iako bi mnogi priželjkivali potvrđan odgovor na ovo pitanje, prilično je očita jedino kombinacija odgovarajućih politika kao potencijalno uspješno rješenje. Ono što je važno imati na umu jest konstatacija kako povećavanje ekonomskih nejednakosti ne dolazi prirodno samo od sebe, već je posljedica političkih odluka i zakona izglasanih u prošlosti (npr. zakoni o nadnicama, poreznim stopama). Dakle, promjene se mogu dogoditi kroz političke organe vlasti, tj. stupanjem vladinih odluka ili zakonodavnih postupaka na snagu (Schmid-Drüner, 2016: 6).

Prema Schmid-Drüner (2016: 6-7), neke od mjera pomoću kojih bi se mogle ublažiti ekonomske nejednakosti su:

- Promicanje zaposlenosti i povećanje opsega bolje plaćenih poslova: idealna kombinacija politika na tržištu rada ne bi trebala u fokus pozicionirati samo fleksibilniji proces zapošljavanja, nego bi trebala omogućiti i lakše prijelaze s privremenog na trajno zaposlenje tijekom karijere; također bi trebala biti usmjerena prema siromašnijim (mlađim i nižeobrazovanim) radnicima. Gospodarski rast koji stvara prikladne prilike za zaposlenje za sve članove društva, ključ je za smanjenje i siromaštva, i nejednakosti.

- Pобољшanje društvenog dijaloga i odnosa vlasti s radnicima u industriji: smanjenje gustoće sindikalne mreže ima loš utjecaj u pogledu nejednakosti na distribuciju nadnica, a dokazano je da zemlje s centraliziranim sustavom pregovaranja o plaćama imaju niže pokazatelje nejednakosti.
- Podržavanje forme ekonomske demokracije u obliku većih vlasničkih prava zaposlenika i veće zastupljenosti zaposlenika u upravnim odborima.
- Poticanje pune participacije žena u ekonomskom životu: niža stopa participacije žena u radnoj snazi, sklonost privremenim ili poslovima sa skraćenim radnim vremenom i mlađa životna dob odlaska u mirovinu, dovode do ozbiljnog jaza u mirovinama između žena i muškaraca, i to u iznosu od 39%, a što je značajno više od jaza u plaćama koji iznosi 16%. Dakle, cilj politika bi trebao biti uključivanje više žena na tržište rada, a pogotovo povećanje potencijala za zarađivanje kod žena s nižim plaćama u svrhu ujednačavanja integracijskog procesa žena na tržište rada.
- Učvršćivanje kvalitete obrazovnog sustava te intenzivniji razvoj vještina i znanja: taj bi se proces trebao odvijati još od ranog djetinjstva kroz sve etape školovanja pa čak i za vrijeme zaposlenja (istraživanja su pokazala kako obvezno primarno i sekundarno obrazovanje smanjuju siromaštvo za 5%, a tercijarno za 0,5%), nadopunjujući se s poticajima za zaposlenike i poslodavce s ciljem daljnjeg investiranja u razvoj znanja i vještina tijekom karijere. Prema tome, pristup obrazovanju trebao bi biti omogućen svima, prema istim uvjetima.
- Unaprjeđenje sustava poreznih olakšica (engl. *tax/benefit system*) za učinkovitiju redistribuciju: pomoću adresiranja poreznih oaza s ciljem suzbijanja neplaćanja poreza (što povećava nejednakosti, ali isto tako uzrokuje i financiranje većeg udjela javnih izdataka od strane poreznih obveznika u nižoj dohodovnoj grupi). Daljnji pristupi zagovaraju širenje porezne baze i povećanje progresivnosti poreznog sustava za dohodak i bogatstvo, osobito naslijeđeno bogatstvo, kako bi bogatiji pojedinci sa svojim udjelom više doprinosili državnom proračunu. Međutim, kreatori politika moraju biti svjesni kompliciranije implementacije politika preraspodjele još od sredine prošlog stoljeća uslijed globalizacijskih procesa koji su otežali oporezivanje sve mobilnijeg kapitala.
- Elaboriranje socijalnog proračuna: u vrijeme recesije, socijalni budžet ne bi smio biti smanjen, već bi trebao biti kontrakličkog karaktera. Daljnja je sugestija uvođenje osnovnog socijalnog dohotka, mada je kod nekih stručnjaka prisutna bojazan kako bi takav čin samo povećao nejednakosti.

- Semafor za praćenje makroekonomskih neravnoteža Europskog semestra¹⁸ (engl. *The European Semester Macroeconomic Imbalance Procedure Scoreboard*, MIP Scoreboard) mogao bi uključivati dodatan pokazatelj o dohodovnoj nejednakosti s odgovarajućim preporukama za fiskalnu, investicijsku i sektorsku politiku kako bi održavao situaciju pod kontrolom.

- Strukturne politike za veći ekonomski rast trebale bi biti upotpunjene adekvatnijom distribucijom doprinosa od ekonomskog rasta kako bi se implementirale politike koje podržavaju rast, iz razloga što donjih 40% distribucije ima najviše koristi od ekonomskog rasta. Stoga, politike moraju biti usmjerene upravo prema spomenutih donjih 40% distribucije.

Stavka koja je iznimno bitna je ta da donositelji politika moraju imati na umu kako iskorjenjivanje nejednakosti nije samo pitanje pravednijeg društva, već je i od vitalnog značenja za ljudsko zdravlje, koheziju društava diljem svijeta, opstanak demokracije, i posljednje, ali nimalo nevažno, čini zemlju bogatijom i ekonomski uspješnijom (Schmid-Drüner, 2016: 6-7).

Od iznimne je važnosti za spomenuti i ekonomski trošak ignoriranja nejednakosti. Istraživanja pokazuju da zemlje s visokom razinom nejednakosti imaju kraće periode i niže stope ekonomskog rasta. Dodatno, nejednakost smanjuje pozitivne učinke rasta na daljnji proces ublažavanja siromaštva, što upućuje na zaključak kako su napori za ublažavanje siromaštva učinkovitiji u zemljama s pravednijom distribucijom pozitivnih posljedica rasta (Choo, 2019: 5).

Dokle god ne postoji panacea za smanjenje ekonomskih nejednakosti, vlade bi prilikom oblikovanja politika trebale uzeti u obzir još neka načela:

- Prepoznati važnost društvenih investicija jer one imaju značajan višestruki učinak na ekonomski rast iz nekoliko razloga: reduciraju siromaštvo i nejednakosti, mijenjaju strukturu mogućnosti te prekidaju međugeneracijsko siromaštvo i nejednakost. Vlade moraju uložiti ozbiljan napor prilikom koordinacije između ministarstava, sektora i administrativnih razina, ali i nedržavnih aktera kako bi intervencije bile učinkovite.

- Preispitati postojeće politike kako bi se identificirale povlastice nepravedno dodijeljene određenim skupinama i privilegiranim pojedincima. Poznato je da politički utjecaj i

¹⁸ MIP Scoreboard sadržava 14 pokazatelja relevantnih za ranu identifikaciju postojećih ili novonastalih makroekonomskih neravnoteža na razini zemalja članica Europske unije; više informacija dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20221122-2>

gospodarska moć idu ruku pod ruku u većini zemalja, stoga bi se baš iz tog razloga trebali upregnuti svi mogući kapaciteti političkog sustava kako bi mogli odolijevati nepriličnom pritisku i utjecaju, i kako bi se uspjele ukloniti izobličene politike koje pogoršavaju nejednakosti.

- Proširiti opseg prilika za pojedince u nepovoljnom položaju: kako bi ranjive i marginalizirane skupine mogle imati koristi od ekonomskog rasta, vlade moraju povećati njihove prilike i mogućnosti na način da im osiguraju jednaku razinu osnovne socijalne zaštite i jednak pristup društvenim uslugama kao i bogatijim pojedincima.

- Utvrditi izvor uzroka nejednakosti i nepravde: vlade moraju moći prepoznati i adresirati duboko ukorijenjene kulturne običaje zemlje te njihov utjecaj na oblikovanje nejednakosti danas.

- Ojačati sustav podataka za bolji nadzor svih oblika nejednakosti: borba protiv nejednakosti centralna je točka Ciljeva održivog razvoja do 2030.g. – 10. točka koja obuhvaća nekoliko ciljeva: 1) do 2030.g. postupno postići i održavati dohodovni rast donjih 40% populacije za stopu više od nacionalnog prosjeka; 2) do 2030.g. ojačati i promovirati društvenu, ekonomsku i političku participaciju svih ljudi, neovisno o dobi, spolu, invalidnosti, rasi, etničkoj pripadnosti, porijeklu, religiji ili ekonomskom, ili nekom drugom statusu; 3) osigurati jednake mogućnosti i smanjiti nejednakosti ishoda eliminirajući diskriminatorne zakone, politike i prakse te promovirajući odgovarajuće zakonodavstvo, politike i akcije po tom pitanju; 4) prihvatiti politike, osobito fiskalnu i socijalnu te postupno postići veću jednakost; 5) poboljšati regulaciju i nadzor globalnih financijskih tržišta i institucija te učvrstiti implementaciju takvih regulacija; 6) osigurati pravo glasa zemljama u razvoju prilikom donošenja odluka što se tiče međunarodnih ekonomskih i financijskih institucija s ciljem stvaranja učinkovitijih, vjerodostojnijih, odgovornijih institucija; 7) omogućiti sigurnu, regularnu migraciju i mobilnost ljudi kroz implementaciju dobro osmišljenih migracijskih politika; 8) provesti načelo specijalnog postupanja prema zemljama u razvoju, posebice najmanje razvijenim zemljama, u suglasnosti sa sporazumima Svjetske trgovinske organizacije (engl. *World Trade Organization*, WTO); 9) poticati službenu pomoć za ekonomski razvoj i financijske tokove, uključujući izravne strane investicije u smjeru onih zemalja kojima je pomoć najpotrebnija, a to su najmanje razvijene zemlje (zemlje afričkog kontinenta, male otočne zemlje u nastajanju i kontinentalne zemlje u nastajanju), u suglasnosti s njihovim nacionalnim planovima i programima; 10) do 2030.g. reducirati na manje od 3% transakcijske troškove doznaka migranata i eliminirati koridore s doznakama, s troškovima većim od 5%. Kako bi se omogućilo poduzimanje

konkretnih koraka prema ispunjenju Ciljeva održivog razvoja¹⁹ (engl. *The Sustainable Development Goals*, SDGs), to zahtijeva prikupljanje i analiziranje preciznije razvrstanih podataka. Politička je angažiranost, dakle, esencijalna za izgradnju institucionalnih kapaciteta unutar nacionalnih statističkih sustava, uspostavu prikladnih koordinacijskih mehanizama, ali i zauzimanje za dostupne i ažurne podatke za sve korisnike (Choo, 2019: 10-11).

Sljedeća tablica donosi nekoliko prijedloga razvrstanih u dvije kategorije – po dohodovnim skupinama (donji, srednji i gornji dio dohodovne distribucije) na koje bi politike trebale imati utjecaj, i po fazama u kojima se nalazi gospodarstvo prilikom implementacije politika (pred-proizvodnja, proizvodnja, post-proizvodnja). Kombinacijom dviju različitih kategorija, dobije se matrica 3x3 s ukupno devet različitih setova mogućih politika. Iz toga slijedi glavno pitanje: Na koje bi polje tablice trebalo usmjeriti fokus kako bi suočavanje s nejednakostima bilo što učinkovitije? Ekonomska znanost pruža neki putokaz, no to nije dovoljno. Ekonomska znanost mora biti udružena s političkom znanosti u svrhu smislene i uspješne realizacije nastojanja smanjenja ekonomskih nejednakosti (Blanchard i Rodrik, 2019: 3-5).

¹⁹ Ciljevi održivog razvoja (engl. *The Sustainable Development Goals*, SDGs), također poznati kao Globalni ciljevi za održivi razvoj (engl. *Global Goals*), kreirani su od strane Ujedinjenih naroda 2015.g. kao skup ciljeva koji se odnose na budući međunarodni razvoj te su prihvaćeni kao univerzalan poziv na akciju za prekid siromaštva, zaštitu planeta te garanciju kako će do 2030.g. svi ljudi uživati u miru i blagostanju; više informacija dostupno na: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>

Tablica 1. *Klasifikacija politika*

| <i>Na koje dohodovne skupine se to odnosi?</i> | <i>U kojoj gospodarskoj fazi država intervenira?</i> | | |
|--|---|--|--|
| | Pred-proizvodnja | Proizvodnja | Post-proizvodnja |
| Donji dio | Olakšan pristup zdravstvenoj skrbi i obrazovanju; jedinstveni osnovni dohodak | Minimalna plaća; jamstvo zaposlenja | Vladini transferi; politike pune zaposlenosti |
| Srednji dio | Veća državna potrošnja na visoko obrazovanje i programe stručnog usavršavanja | Politika „kvalitetnih poslova“; bolji odnosi u industrijskom sektoru i zakoni o radu; trgovinski sporazumi | Mreže socijalne sigurnosti; politike socijalnog osiguranja |
| Gornji dio | Porezi na nasljedstvo i nekretnine | Zajednička regulacija; antimonopolski zakoni | Oporezivanje bogatstva |

Izvor: izrada autora prema (Blanchard i Rodrik, 2019: 10)

Politike u pred-proizvodnji fokusirane su na ljude koji tek ulaze na tržište rada, politike u proizvodnji utječu na trenutnu radnu snagu, a politike u post-proizvodnji djeluju na preraspodjelu dohotka i bogatstva.

Ustaljeno je mišljenje kako porezi kao glavni adut fiskalne politike mogu pomoći u smanjenju nejednakosti i pravednijoj preraspodjeli dohotka u društvu. Zbog toga je jedno od glavnih obrazloženja za uvođenje, ali i samo postojanje poreza njegova najpoznatija uloga, a to je ispravljanje tržišnih propusta među koje spada i nejednaka distribucija dohotka u društvu. No, još uvijek se vrlo malo zna o tome na koji način porezi smanjuju nejednakosti te pokazuju li

porezne politike svojstva kauzalnosti u procesu smanjenja ekonomskih nejednakosti. Prema istraživanju koje je proveo Troiano (2017: 2, 13) na primjeru SAD-a, zaključak je kako još uvijek nema odgovora na pitanje postoje li porezne politike koje mogu pomoći u smanjenju dohodovne nejednakosti. Također, rezultati njegova istraživanja pokazali su kontradiktorne rezultate – tri glavne reforme porezne politike povećale su ekonomske nejednakosti umjesto da su ih smanjile, a što je bila namjera kreatora ovih politika.

Visoka dohodovna nejednakost može biti vrlo štetna za postizanje makroekonomske stabilnosti i rasta, stoga se već spomenuta fiskalna politika (porezi i transferi) nameće kao primarni alat kojim vlade raspolažu kako bi utjecale na distribuciju dohotka unutar društva. Tri su glavne funkcije fiskalne politike: alokacijska (preraspodijeliti dohodak), distribucijska (osigurati opskrbu javnim dobrima i ispraviti tržišne propuste) i stabilizacijska (podržati makroekonomsku stabilnost). I porezna, i politika državne potrošnje, imaju sposobnost preinake raspodjele dohotka unutar zemlje pa moraju biti vrlo oprezno oblikovane kako bi mogle održavati ravnotežu između ciljeva distribucije i učinkovitosti, čak i za vrijeme fiskalne konsolidacije²⁰ (Clements i dr., 2015: 4). Kao što je poznato, krajnji je cilj oporezivanja povećati razinu prihoda u državnoj blagajni. No, istodobno, porezi mogu imati i spomenuti redistribucijski učinak koji je veoma poželjan i očekivan u pokušajima ublažavanja nejednakosti. Prilikom procjenjivanja nejednakosti vezanih uz oporezivanje, u obzir se moraju uzeti dvije različite vrste nejednakosti: horizontalna (plaćaju li porezni obveznici sa sličnom dohodovnom razinom slične porezne stope) i vertikalna (je li porez plaćen proporcionalno platežnoj sposobnosti, tj. je li porezni teret raspodijeljen pravedno na način da oni koji imaju veću platežnu sposobnost plaćaju više porezne stope). Vlade mnogih država koriste miks poreznih politika, no problem je i dalje taj što tema smanjenja nejednakosti još uvijek ima sporednu ulogu u poreznom sustavu (Oxford Policy Management, 2021: 21-23).

Općenito govoreći, imovinska nejednakost veća je od dohodovne, što znači da je bogatstvo neravnopravnije raspoređeno od dohotka. Piketty (2014: 26, 522 i 577) tvrdi sljedeće: kada stopa povrata na kapital u znatnoj mjeri premaši stopu rasta ekonomije (kao što je bio slučaj u većem dijelu povijesti sve do 19. st., a vrlo je vjerojatno ponavljanje scenarija u 21. st.), dolazi se do logičnog zaključka da je stopa rasta naslijeđenog bogatstva veća od stope rasta ekonomije u obliku dohotka i produktivnosti. Stoga, kao jedino ispravno rješenje vidi porez na kapital koji

²⁰ Fiskalna konsolidacija ili fiskalna prilagodba označava proces usklađivanja javnih prihoda i javnih rashoda putem smanjenja rashoda i/ili povećanja prihoda (obuhvaća vladine politike namijenjene smanjenju deficita i akumulacije duga) (Clements i dr., 2015: 4).

bi zapravo bio progresivan godišnji porez na svjetsko bogatstvo. Dakle, predlaže uvođenje godišnjeg poreza na imovinu jer smatra da bi na taj način bilo moguće prekinuti beskonačnu spiralu nejednakosti.

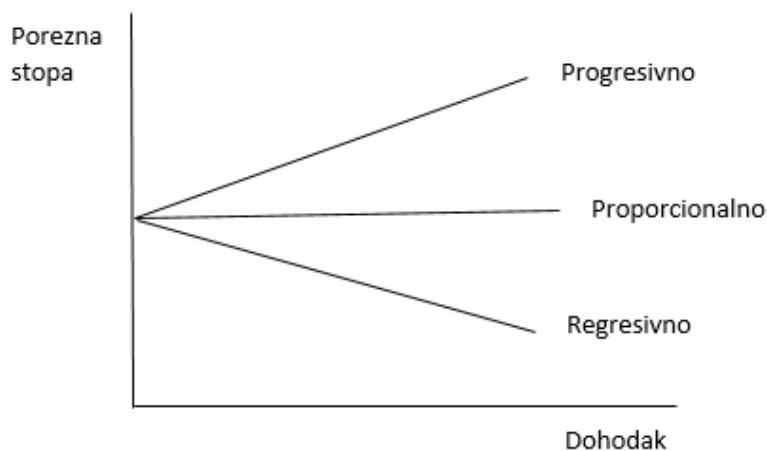
Još u 19. st., A. Wagner kategorizirao je osnovna porezna načela u četiri skupine. U sklopu ovog istraživanja od iznimnog je interesa treća skupina, a to su socijalno-politička načela koja imaju sve veću primjenu u suvremenim ekonomijama, no postoje osjetne razlike njihova provođenja u praksi. Skupina socijalno-političkih načela sačinjena je od dva načela: načelo općenitosti i načelo ravnopravnosti poreza. Načelo općenitosti poreza podrazumijeva plaćanje poreza od strane svih građana neke zemlje, a ta opća porezna obveza motiv ima u konceptu jednakosti svih građana pa sukladno tome i jednakosti građana prilikom plaćanja poreza. Međutim, obzirom na različite dohodovne mogućnosti građana, suvremeni porezni sustavi prepoznaju one pojedince koji žive ispod razine egzistencijalnog minimuma²¹ specifičnog za svaku zemlju pa su oni lišeni plaćanja poreza. Načelo ravnopravnosti poreza počiva na ideji ravnopravne raspodjele poreznog tereta na sve građane neke zemlje. No, u praksi i provođenje ovog načela izgleda drugačije uslijed različitog viđenja pojma ravnopravnosti u poreznom sustavu. Dolazi se do pitanja je li ravnopravno oporezivanje analogno pojmu jednakosti, tj. kakvo je to pravedno oporezivanje? Normativni aspekt teorije oporezivanja razlikuje dva temeljna modela raspodjele poreza pomoću kojih je moguće postići načelo jednakosti prilikom oporezivanja, a to su: načelo koristi (ekvivalencije) i načelo porezne (ekonomske) snage ili kapaciteta. Načelo koristi kao ishodišnu točku primjenjuje međuodnos ekvivalencije plaćanja poreza i korištenja javnih dobara i usluga, dok načelo porezne snage kao bazu uzima mogućnosti poreznog obveznika u vidu doprinosa financiranju državnog proračuna. Ovdje se, naravno, javlja problem utvrđivanja veličine porezne snage poreznog obveznika. Gledajući sa stajališta učinkovitosti poreznog sustava i javne potrošnje, primjerenija je uporaba načela koristi, dok je u svrhu postizanja preraspodjele dohotka, korisnija primjena načela porezne snage. U okviru preraspodjele dohotka, ističu se dva značajna koncepta: vodoravna i okomita jednakost. Prema vodoravnoj (horizontalnoj) jednakosti svi su porezni obveznici jednaki pred zakonom, točnije svi građani s jednakom poreznom snagom plaćaju jednak porez. Na vodoravnu jednakost referira se okomita (vertikalna) jednakost koja nalaže da oni porezni obveznici koji raspolažu većom poreznom snagom više pripomognu u punjenju državnog

²¹ Formulacija egzistencijalnog minimuma temelji se na tezi kako svaki pojedinac mora na raspolaganju imati minimalnu razinu ekonomskih sredstava koja mu je nužna za pristojan život. Dakako, ovdje se opet otvara pitanje normativne prirode u ekonomskoj znanosti: Što je to pristojan život, i koja je to minimalna razina dohotka potrebna za takav život?

budžeta. Sama suština ideje pravednosti pri oporezivanju iskusila je velike oscilacije kroz povijest te se danas mahom progresivno oporezivanje smatra pravednim, no ni to nije rješenje problema ravnomyernosti pri oporezivanju jer je primjena progresivne stope diskutabilna po pitanju njezine visine i vrsta poreza na koje bi bila primjenjivana. Dakle, i dalje ostaje otvoreno pitanje vrednovanja ravnomyernog raspoređivanja poreznog tereta među građanima unutar neke države (Šimurina i dr., 2012: 100-103).

Sljedeća slika prikazuje tri moguće vrste oporezivanja koje služe kao alati fiskalne politike.

Slika 6. Vrste oporezivanja



Izvor: izrada autora prema Šimurina i dr. (2012: 96-99)

Prilikom oporezivanja, karakteristična je primjena jedne od triju vrsta poreznih stopa (koje su prikazane na gornjoj slici): proporcionalne, progresivne ili regresivne porezne stope. Proporcionalna porezna stopa ne mijenja se uslijed promjene porezne osnovice, odnosno porezna stopa je konstantno jednaka bez obzira na visinu osnovice. Rezultat djelovanja proporcionalne porezne stope je neutralan na odnose među ekonomskim snagama, što znači da će odnosi između dva porezna obveznika različitih poreznih snaga prije i poslije oporezivanja ostati nepromijenjeni pa se taj učinak naziva proporcionalnim učinkom. Progresivna porezna stopa je stopa koja raste istodobno s porastom porezne osnovice, dakle, prisutna je primjena rastućih poreznih stopa na rastuće porezne osnovice. Progresivni učinak zamjećuje se prilikom upotrebe progresivnih stopa, a odražava se promjenom odnosa između dva porezna obveznika različitih ekonomskih snaga prije i poslije oporezivanja. Regresivna porezna stopa uočljiva je u situaciji kada porezne stope rastu sa smanjenjem porezne osnovice, tj. sa smanjivanjem porezne osnovice, porezne se stope povećavaju. Takvo se oporezivanje u praksi javlja u obliku

regresivnog učinka. Regresivno oporezivanje prisutno je kod neizravnih poreza, a ogleda se u slučaju kada porezni obveznici manje ekonomske snage trpe veće porezno opterećenje od onih koji imaju veću ekonomsku snagu. Regresivni učinak u sebi sadrži iznimno negativan prizvuk što se tiče društvenog blagostanja pa je to još dodatan motiv za istraživanje kreiranja politika u svrhu pokušaja ublažavanja ekonomskih nejednakosti (Šimurina i dr., 2012: 96-99).

Dakle, neki su porezi progresivnog, a neki regresivnog karaktera, i postoje stupnjevanja progresivnosti i regresivnosti. Međutim, ne postoji generalno prihvaćen pokazatelj koji bi iskazivao koliko je određeni porez progresivan ili regresivan. Stoga je u 70-im godinama prošlog stoljeća predstavljen Suits indeks²² koji mjeri poreznu progresivnost, a izračunava se usporedbom površine ispod Lorenzove krivulje sa površinom ispod linije jednakosti. U slučaju progresivnog poreza, Suits indeks je pozitivan, proporcionalan porez ima Suits jednak nuli, dok je u slučaju regresivnosti Suits indeks negativan. Teorijski, Suits je jednak 1 u slučaju kada najbogatija osoba plaća sav porez, a kada najsiromašnija osoba plaća sav porez, tada je vrijednost Suits indeksa jednaka -1 (Suits, 1977: 747).

Oporezivanje u suštini nije ni dobro, ni loše, sve ovisi o tome na koji su način porezni prihodi prikupljeni i u koje se svrhe koriste. No, jedno je sigurno. Bez radikalnog šoka, čini se prilično moguće kako će trenutna (ne)ravnoteža postojati još neko vrijeme. Pionirski ideal o jednakosti pao je u zaborav i „Novi Svijet“ možda je na rubu postanka „Stare Europe“ globalizirane ekonomije 21. stoljeća (Piketty, 2014: 481 i 514).

²² Ime prema američkom ekonomistu Danielu B. Suitsu.

3. HRVATSKI I DANSKI MODEL DRŽAVE BLAGOSTANJA

„Zadaće države su... prvo... zaštita društva od nasilja i okupacije od strane drugih neovisnih društava... drugo... maksimalna moguća zaštita svakog člana društva od nepravde ili ugnjetavanja od strane bilo kojeg drugog člana društva... treće... uspostavljanje i održavanje onih javnih institucija, iako mogu biti u najvećoj mjeri korisne za veliko društvo, koje su takve naravi da profit nikada ne bi mogao kompenzirati trošak bilo kojem pojedincu ili nekolicini njih“ (Smith, 1776, prema Barr, 2004: 3).

Društvo ima funkcionalne kao i ideološke ciljeve, a iz ekonomske percepcije naročito je važan cilj postizanja ekonomske učinkovitosti, a porast učinkovitosti koji ne narušava društvenu pravednost jednoznačan je cilj svih društvenih teorija (Barr, 2004: 350). Dva su središnja pitanja s kojima se suočavaju sva društva: Koliki udio redistribucije (dohotka, bogatstva, itd.) mora postojati?; Na koji bi način ekonomska aktivnost morala biti organizirana – kroz tržišta, centralno planiranje ili kao mješovita ekonomija? Prvo je pitanje ideološke prirode i normativno – ciljano je pitanje, stoga je i primjereno kao motiv političkih diskusija. Kada je jednom postignut odgovor na to pitanje, slijedi drugo pitanje koje je metodološko (pozitivno pitanje) te je tretirano kao pitanje tehničke, a ne političke prirode (Barr, 2004: 4). Debate o državi blagostanja aktualne su na rasporedu politekonomskih zbivanja već nekoliko desetljeća, a zapravo su odraz općenitijih rasprava o odgovarajućim pravilima odvijanja tržišnog mehanizma i centralnog planiranja u mješovitoj ekonomiji. Ova je debata u ekonomskoj znanosti starijeg datuma, iako svaka nova promjena uslijed razvijanja ekonomske teorije i sve naprednijih empirijskih istraživanja unosi moderne elemente koji stvaraju još veći interes za pokretanjem diskusije i u današnje vrijeme (Sandmo, 1998: 13). S vremenom je država blagostanja dobila vrlo važno mjesto u literaturi socioekonomske politike te je postala jedna od omiljenih tema istraživanja među ekonomistima, političarima, sociolozima i drugim sudionicima društvenih znanosti, što ni ne treba čuditi, zahvaljujući izvanredno uspješnoj i brznoj implementaciji načela funkcioniranja politika države blagostanja u većini zemalja koje su odlučile prihvatiti ovakav model države tijekom 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća. Ono što je nekoć bila minarhistička država, tj. popularniji model državnog minarhizma²³ - država noćni čuvar (engl. *night-watchman state*), država zakona i reda (engl. *law-and-order state*), vojna država (engl. *militarist state*) ili represivni organi totalitarne vladavine, danas je, u većini zemalja, država blagostanja, čija je glavna zadaća proizvodnja i distribucija društvenog blagostanja. Stoga, proučavanje

²³ Minarhizam označava vrstu učenja u libertarijanizmu koja zagovara ograničenu i minimalnu ulogu države, čiji je jedini zadatak zaštititi građane od nasilja.

tematike države blagostanja, sredstvo je za razumijevanje novog fenomena u povijesti kapitalističkih društava (Esping-Andersen, 1996: 1).

Dakle, u ovom poglavlju obradit će se tema države blagostanja, uz objašnjenje pojma i prikaz različitih modela države blagostanja, a također će se predstaviti hrvatski i danski model države blagostanja današnjice zajedno s kratkim povijesnim pregledom razvoja modela.

3.1. Pojam i vrste države blagostanja

„Moderna država blagostanja nenadmašna je, napredna društvena forma utemeljena na slobodi i solidarnosti; duhovni je ideal Europe“ (Deeleck, 2001, prema Van Lancker i Van den Heede, 2019: 6). Države blagostanja među najuspješnijim su zemljama po pitanju ekonomskog i društvenog progresa. Kako bi pružile blagostanje svim građanima, države blagostanja preraspodjeljuju dohotke izravno, najčešće putem progresivnog oporezivanja, vladinih transfera te snabdijevanjem i pružanjem usluga. Posljedično, ustanovljene države blagostanja su zemlje u kojima su porezne stope i razine javne potrošnje dosta visoke. Utvrđivanjem zakonodavstva tržišta rada i određivanjem razine minimalne plaće, države blagostanja utječu na distribuciju dohotka čak i prije nego što preraspodjela stupi na scenu, a ta je pojava u literaturi opisana kao tzv. kapitalizam socijalne skrbi (engl. *welfare capitalism*) (Van Lancker i Van den Heede, 2019: 6).

Država blagostanja, skrbnička ili socijalna država (engl. *welfare state*) koncept je koji ima više definicija, ali i funkcija. Ipak, svaka teorijska paradigma morala bi na neki način moći definirati državu blagostanja. Štoviše, važna značajka cjelokupne literature na temu države blagostanja je nedostatak istinskog interesa za proučavanje suštine same države blagostanja. Motivi za provođenje raznih studija na tu tematiku oduvijek su bili neki izvanjski faktori, fenomeni poput moći, industrijalizacije ili kapitalističkih kontradikcija. Dakle, državi blagostanja je u politekonomske literaturi još uvijek posvećeno nedovoljno pažnje. Ipak, zajednička udžbenička definicija je ta da država blagostanja uključuje odgovornost države kako bi se mogla zajamčiti osnovna minimalna količina blagostanja za sve građane. Međutim, tu se nameće jedno važno pitanje: Ne bi li bilo prikladnije od države blagostanja zahtijevati da zadovolji više od samo osnovnih ili minimalnih potreba blagostanja (Esping-Andersen, 1996: 1, 18-19)? Država blagostanja postoji kako bi povećala razinu blagostanja kod određenih skupina ljudi koje će sada biti detaljnije opisane. Pojedincima koji su slabijeg ekonomskog statusa i ekonomski su ranjivi, država blagostanja pomaže na način da im pruža socijalnu

pomoć. Zatim, siromašnim ljudima, država blagostanja može pomoći kroz redistribucijske dohodovne transfere. I posljednja skupina su oni pojedinci koji nisu ni ekonomski ranjivi ni siromašni, no država blagostanja njihovo blagostanje povećava pružanjem novčanih olakšica kako bi im omogućila izjednačavanje sigurnosti i potrošnje (engl. *insurance and consumption smoothing*) te pružanjem usluga zdravstvene skrbi i obrazovanja (Barr, 2004: 7). Temeljna uloga države blagostanja je, dakle, osiguranje blagostanja sviju građana u vidu pružene socijalne sigurnosti i korigiranja socijalnih nepravdi nastalih uslijed djelovanja tržišta. Izučavanju pojma države blagostanja može se pristupiti na dva načina. Uža definicija pojam objašnjava u tradicionalnom smislu povećanja dobrobiti za cjelokupno društvo s naglaskom na dohodovne transfere i društvene usluge, dok šira definicija pojam smještava u okvire političke ekonomije s fokusom na značajniju ulogu države u vođenju i organiziranju gospodarstva. Važno je napomenuti kako se u široj definiciji države blagostanja, pitanja zaposlenosti, plaće i općenito makroekonomskog upravljanja, smatraju sastavnim komponentama cjeline države blagostanja. U određenom smislu, ovaj pristup identificira takvu državu kao tzv. kejnzejansku državu blagostanja ili kapitalizam socijalne skrbi (engl. *welfare capitalism*) (Esping-Andersen, 1996: 1-2).

Država blagostanja je država u kojoj je organizirana vlast namjerno korištena (kroz politiku i administraciju) s ciljem prilagodbe djelovanja tržišnih snaga u najmanje tri smjera. Ponajprije, to je osiguranjem minimalne razine dohotka pojedincima i obiteljima neovisno o tržišnoj vrijednosti njihova posla ili imovine koju posjeduju. Nadalje, sužavanjem opsega socioekonomske nesigurnosti i ranjivosti pojedinaca i obitelji. I posljednji je smjer djelovanja države blagostanja, kroz osiguranje, na način da su svim građanima bez obzira na razlike u društvenom statusu ili klasi ponuđeni najbolji standardi dostupni u odnosu na utvrđeni raspon društvenih usluga. Prve dvije namjere države blagostanja mogu biti realizirane makar onim što se u literaturi naziva tzv. servisna država (engl. *social service state*), a to je država u kojoj su zajednički resursi uposleni kako bi smanjili siromaštvo i pomogli najsiromašnijima. Treća ambicija djelovanja države blagostanja izlazi van okvira zacrtanih ciljeva tzv. servisne države. Taj smjer uvodi ideju optimuma za razliku od nekadašnje ideje minimuma. Odnosi se ne samo na umanjivanje klasnih razlika, već i na jednakost postupanja prema građanima kao glasačima s jednakim udjelima biračke moći (Briggs, 1961: 228).

Koji su to ciljevi države blagostanja? Tri su najvažnija cilja, a to su: učinkovitost, pravednost i administrativna izvedivost. Učinkovitost sadrži barem tri aspekta, a to su makro-učinkovitost, mikro-učinkovitost i poticaji. Što se tiče ispunjenja aspekta makro-učinkovitosti, učinkovit dio

BDP-a trebao bi biti posvećen cjelovitosti funkcioniranja institucija države blagostanja, primjerice ekonomska politika bi trebala izbjegavati distorzije koje dovode do cjenovnih eksplozija. Aspekt mikro-učinkovitosti govori o tome da bi politika trebala osigurati učinkovitu podjelu ukupnih resursa države blagostanja između različitih novčanih beneficija, različitih tipova medicinske skrbi i raznih oblika obrazovnih aktivnosti. Što se tiče poticaja, tamo gdje su institucije javno financirane, njihove financije i struktura beneficija trebale bi minimizirati nepovoljne učinke na ponudu rada, zaposlenost i štednju. Drugi cilj države blagostanja, a to je ostvarenje pravednosti, može se podijeliti na više aspekata. Prvi je aspekt podržavanje životnog standarda. Ovaj aspekt ima najmanje tri komponente, a to su ublažavanje siromaštva, uspostava određenih vrsta osiguranja i izjednačavanje potrošnje tijekom životnog vijeka. Cilj komponente ublažavanje siromaštva je ili u potpunosti iskorijeniti siromaštvo, ili barem pokušati ublažiti posljedice koje siromaštvo donosi. Nitko se ne bi smio suočiti s dramatičnijim ekonomskim padom u svom životnom standardu, a upravo je to i glavni cilj komponente osiguranja beneficija za nezaposlene i beneficija vezanih za zdravstveno stanje. Kako bi se ostvario cilj izjednačavanja potrošnje, institucije bi trebale omogućiti pojedincima preraspodjelu potrošnje tijekom životnog vijeka. Drugi aspekt je gotovo u potpunosti problem pravednosti, a to je pronalaženje načina za smanjenje nejednakosti. Tu se javljaju dvije vrste pravednosti: vertikalna i horizontalna. Vertikalna pravednost – sustav bi trebao preraspodijeliti novčana sredstva onim pojedincima i obiteljima s nižim razinama dohotka. Horizontalna pravednost – razlike u beneficijama trebale bi uzeti u obzir dob, broj članova obitelji i sl., a razlike u medicinskom zbrinjavanju trebale bi odražavati samo one čimbenike koji se smatraju relevantnima, a ne irelevantne čimbenike poput etničkog porijekla. Administrativna izvedivost ima dva aspekta. Prvi se odnosi na to da bi sustav trebao biti jednostavan i lako razumljiv u smislu procesa upravljanja, dok se drugi aspekt odnosi na izostanak zlouporabe raznih olakšica (Barr, 2004: 10-12).

Većina debata o državi blagostanja počiva na dva temeljna pitanja. Prvo, hoće li se isticanje društvenih klasa smanjiti s proširenjem tzv. socijalnog građanstva²⁴ (a do čega je došlo uslijed univerzalne socijalne sigurnosti), odnosno može li država blagostanja transformirati kapitalističko društvo iz temelja? I drugo, koje su sile uzrokovale razvoj države blagostanja? No, ta pitanja nisu recentne naravi. Dapače, formulirana su još od strane političkih ekonomista

²⁴ Socijalno građanstvo (engl. *social citizenship*) je sociološki koncept proširenja statusa građana na sve stanovnike, koji je izmislio engleski sociolog T.H. Marshall, tvrdeći da koncepcija građanskog statusa mora sadržavati tri komponente: građanska prava (jednakost svih građana pred zakonom), politička prava (pravo glasa i participacije u politici) i socijalna prava (pravo na minimalni dohodak i određene usluge) (Esping-Andersen, 1996: 21).

19. stoljeća. U prilog tome govori činjenica da su i klasični politički ekonomisti proučavali vezu između kapitalizma i blagostanja. Centralno je pitanje suvremene rasprave o državi blagostanja ipak o tome, mogu li, i pod kojim uvjetima, društvene podjele i nejednakosti uzrokovane kapitalizmom biti poništene pomoću parlamentarne demokracije (Esping-Andersen, 1996: 9-11).

Dva su različita pristupa u razjašnjavanju fenomena države blagostanja i njenog nastanka. Prvi pristup naglasak stavlja na strukture i cjelokupnost sustava, dok drugi fokus usmjerava na institucije i aktere. Sustavna/strukturalistička teorija pokušava otkriti logiku razvoja države blagostanja na holistički način, dakle, proučavajući cjelokupnost sustava. Ovaj pristup je sklon isticanju sličnosti, a ne razlika među zemljama. Jedna varijanta nastanka države blagostanja počiva na teoriji industrijskog društva i tvrdi kako industrijalizacija čini socijalne politike potrebnima zbog toga jer je preindustrijski način razvoja društva u čijem su središtu bili obitelj i religija, uništen silama modernizacije kao što su socijalna mobilnost, urbanizacija, individualizam, tržišna ovisnost. Srž problema je u tome da tržište nije adekvatna zamjena jer opskrbljuje samo one ekonomske agente koji mogu sudjelovati u tržišnim aktivnostima. Druga je varijanta ta kako je država blagostanja nastala zahvaljujući rastu moderne birokracije kao racionalne, univerzalne i učinkovite forme organizacije pa je takvo mišljenje induciralo tzv. logiku industrijalizma prema kojoj će država blagostanja nastajati dok moderna industrijska ekonomija uništava tradicionalne društvene institucije (Esping-Andersen, 1996: 13). Predstavljen najbolje od strane Polanyija, ali i nekolicine antidemokratskih zagovaratelja historijske škole, institucionalni pristup ustraje u uvjerenju kako će bilo kakav pokušaj izdvajanja gospodarstva od društvenih i političkih institucija uništiti društvo, a razlog je taj da gospodarstvo mora biti uklopljeno u društvene zajednice kako bi preživjelo. Upravo zbog toga Polanyi na socijalnu politiku gleda kao na nužan preduvjet za reintegraciju socijalne ekonomije. Interesantna varijanta institucionalne teorije udruživanja je argument o bržem i jednostavnijem nastanku država blagostanja u malim, otvorenim ekonomijama koje su osobito osjetljive na šokove na međunarodnim tržištima. Utjecaj demokracije na državu blagostanja u fokusu je proučavanja još od J.S. Milla i A. de Tocquevillea. U klasičnoj formulaciji teze radi se o tome kako većina preferira društvenu podjelu za kompenzaciju tržišnih slabosti ili rizika. S druge strane, u vidu moderne formulacije, teza o demokraciji ima više verzija. Jedna verzija teze identificira različite faze izgradnje nacije, a u kojima neizostavan dio moraju biti i socijalna prava. Druga verzija teze razvijena od strane pluralista i teorije javnog izbora, tvrdi kako će

demokracija njegovati stranačko natjecanje oko medijalnog glasača, što će zauzvrat pridonositi rastu javnih izdataka (Esping-Andersen, 1996: 13-15).

Postoji više informacija o porijeklu samog termina države blagostanja, ali i o inicijalnom nastanku države. Prema Kaymaz (2022: 184), pojam država blagostanja skovao je canterburyjski nadbiskup William Temple i prvi puta ga upotrijebio u svojoj knjizi *Citizen and Churchman*, 1941.g. Ipak, prema nekim zapisima, taj se pojam pojavio još 1860-ih godina u Francuskoj za vrijeme vladavine Napoleona III., i to u obliku *l'État-providence*. Prema Briggs (1961: 221-222), sam pojam prvi je puta korišten prilikom opisa tzv. Laburističke Britanije (engl. *Labour Britain*) nakon 1945.g. Termin je skovan kako bi obuhvatio društvene, ali i ekonomske promjene. Najznačajnije ekonomske promjene koje su pronašle svoje mjesto u britanskim definicijama države blagostanja su one koje su sadržavale izravne društvene posljedice, a to su ukidanje siromaštva i pobjeda nad nezaposlenošću. No, obrisi države blagostanja na britanskom su se otoku polako počeli nazirati još u 19. st. Godina 1848. bila je prekretnica u Velikoj Britaniji, zahvaljujući radničkom pokretu pod nazivom čartizam²⁵. Demokracija je tek tada dobila potpuno značenje u formi tzv. socijalne demokracije pa iz ovoga proizlazi kako je država blagostanja zapravo plod socijalne demokracije. Paralelno sa širenjem industrijalizacije u 19.st., sve je veći broj zemalja stvarao rudimentarne sustave zdravstva, obrazovanja i regulacija za zaposlenje (Van Lancker i Van den Heede, 2019: 7). Osnovna struktura današnje moderne socijalne države pojavila se 1880-ih godina u Njemačkoj pod vodstvom kancelara Otta von Bismarcka te je Njemačka postala prvom zemljom koja je usvojila sustave osiguranja (za industrijske nesreće 1871., za zdravstvo 1883. i za mirovine 1889.g.). Nekoliko godina poslije, Francuska je prva uvela shemu osiguranja za nezaposlene, a odmah su taj uzorak kopirale i Norveška, i Danska (Van Lancker i Van den Heede, 2019: 8). Osiguranje je bilo zamišljeno uglavnom za siromašnije radnike, no s vremenom su svi radnici postali obveznim sudionicima, a ovakav sustav socijalnog osiguranja proširio se i na ostatak Europe, a onda i svijeta. Tako je u SAD-u sustav socijalnog osiguranja uveden 1930-ih za vrijeme F.D. Roosevelta. Država blagostanja je kroz svoj potpuni razvoj prolazila u godinama nakon Drugog svjetskog rata, sve do 1948.g. Najuspješniji dokument koji je sažimao sve promjene koje su se trebale dogoditi u britanskom društvu u poslijeratnom periodu, objavljen je 1942.g. pod nazivom *Social Insurance and Allied Services* (u literaturi poznatiji kao Beveridgeovo izvješće

²⁵ Čartizam; više informacija dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13190>

(engl. *The Beveridge Report*)) od strane britanskog ekonomista Williama Beveridgea²⁶. To izvješće bilo je zamišljeno kao plan za provođenje socijalnih politika u poslijeratnoj Britaniji te je imalo značajan utjecaj na osnivanje države blagostanja u Ujedinjenom Kraljevstvu, a temelj su sačinjavale tri glavne pretpostavke: uspostava sheme za obiteljski doplatak; razvoj sveobuhvatne usluge zdravstvene skrbi; održavanje pune zaposlenosti od strane države. Dakle, ova opsežnija koncepcija države blagostanja zagovarala je jedinstvenu socijalnu sigurnost za sve građane, a ne samo za ekonomski ranjivije skupine (Barr, 2004: 30). Iako se država blagostanja od utemeljenja činila dosta snažnom i nepokolebljivom u svom načinu funkcioniranja, evidentno je udaljavanje od tradicionalnih ideja i politika. Prema tome, može se razlikovati kejnezijanski period rasta države blagostanja tijekom tzv. *trente glorieuses*²⁷, neoliberalni period restrukturiranja države blagostanja tijekom 1980-ih i 1990-ih, i period socijalnih ulaganja od 2000-ih (Van Lancker i Van den Heede, 2019: 11).

Dva se aspekta osobito izdvajaju iz povijesne priče o stvaranju države blagostanja, a to su debate o ideologiji te svrha funkcije države blagostanja gdje se poglavito ističe uloga ekonomske učinkovitosti. Što se tiče prvog aspekta u vezi ideologije, kroz povijest se pokazalo kako ideološki ciljevi i stavovi značajno variraju među različitim političkim grupacijama. Za libertarijance, primarni je cilj koji država mora ispuniti sloboda pojedinca, što se prema njihovom mišljenju najbolje postiže pomoću neograničenih privatnih tržišta. No, empirijski libertarijanci poput Hayeka i Friedmana, ipak prihvaćaju minimalnu državnu intervenciju. Marksisti smatraju da je tržišni sustav po svojoj prirodi zapravo neusklađen u vidu primarnog cilja tržišta, a to je zadovoljenje potreba građana. Stoga, odbijaju tržišni sustav te primarnu ulogu u procesima proizvodnje i alokacije pridaju državi. Njihovo gledište na funkcioniranje države blagostanja je dvojakog karaktera. S jedne strane odgovara njihovom stajalištu o nužnosti zadovoljenja potreba građana pa zbog toga smatraju da kao takav, sustav zaslužuje svaku pohvalu, no s druge strane smatraju da takva država potiče razvoj kapitalističkog sustava koji je prema njihovom mišljenju prirodno nepravedan. Liberali pak imaju eklektičniji pogled po pitanju države blagostanja. Utilitaristički cilj je maksimizacija ukupnog blagostanja, ostavljajući otvoreno pitanje o tome hoće li se taj cilj postići pomoću privatnog tržišta ili javne proizvodnje i alokacije, ili možda kombinacijom privatnog i javnog. Rawls diskutira o tome

²⁶ William H. Beveridge bio je britanski ekonomist i političar liberalnog spektra, poznat kao „otac države blagostanja“ („father of the welfare state“); više informacija dostupno na: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/livinglearning/coll-9-health1/coll-9-health/>

²⁷ „*Les Trente glorieuses*“ označava tridesetogodišnji period gospodarskog procvata u Francuskoj nakon završetka Drugog svjetskog rata (1945. – 1975.) (Piketty, 2014: 11).

kako bi sva dobra, sloboda i mogućnosti trebali biti raspodijeljeni jednako. I ponovno ostaje neodgovoreno pitanje o tome kako je najbolje postići maksimizaciju blagostanja (Barr, 2004: 349).

Pitanje koje se provlači kao glavna tema na rasporedu političko-ekonomskih debata kada su u fokusu sustavi državnih uređenja je pitanje o poželjnosti države blagostanja kao jednog od oblika državnog uređenja. Kao najžešći protivnici države blagostanja ističu se libertarijanci koji kritiziraju isticanje jednakosti i sigurnosti od strane države blagostanja jer smatraju da je država blagostanja zapravo neka vrsta prijetnje slobodi pojedinca. Libertarijanci iznose kritike na račun države blagostanja utemeljene na teorijskoj osnovi, tvrdeći kako nije moguće imati zajedničko gospodarstvo sa zacrtanim ciljevima kojima teži. No, oni kritiziraju državu blagostanja i na praktičnoj osnovi. Tvrde kako je neučinkovita i uzaludna u vidu usluga koje pruža građanima (Barr, 2004: 355). Još jedno važno pitanje koje se nameće u raspravama o državi blagostanja je sljedeće: Narušava li država blagostanja ekonomski rast? Argument koji se često iznosi je taj da država blagostanja šteti ekonomskom rastu iz razloga što je razina izdataka države blagostanja previsoka ili zato jer je stopa rasta prebrza, pa je posljedica takva da visoke ili rastuće razine oporezivanja povlače ekonomski rast na niže razine. Dakle, smanjuje li država blagostanja ekonomski rast? Uopće nije sporno raspravljati o tome kako nakon određene točke oporezivanje šteti rastu. Međutim, ono što je sporno je specificirati lokaciju te točke i točan mehanizam pomoću kojeg potrošnja države blagostanja može smanjiti ekonomski rast. Problem i danas ostaje dijelom rasprave (Barr, 2004: 355). Ako se pretpostavi da su prethodno opisani problemi zanemarivi ili savladivi, ipak tu postoji još jedno pitanje, a to je ono o održivosti države blagostanja. Dakle, ako se zaključi da je država blagostanja ipak poželjna, potrebno je diskutirati o tome je li ona još uvijek izvediva i u praksi. Esping-Andersen diskutira o potencijalnoj krizi države blagostanja. Raspravlja o tome kako su političke i ostale institucije iznimno važne figure za upravljanje mogućim konfliktom između učinkovitosti i distribucijskih ciljeva. Nastavlja o tome kako je tijekom 1950-ih i 1960-ih godina bilo moguće ostvariti distribucijske ciljeve s niskim troškom učinkovitosti jer je postojao konsenzus o prihvaćanju ograničenih nadnica u zamjenu za punu zaposlenost. Taj je konsenzus imao značajnu ulogu u podupiranju ranog uspjeha kejnzijanske politike, pružajući rješenje s pozitivnom sumom *trade-off*-u između rasta i pravednosti. Prema tom stajalištu, institucije su postale rascjepkanije pa je zbog slabljenja nekih institucija, *trade-off* 1990-ih postao nepovoljniji i došlo je do pojave rješenja s nultom sumom (Barr, 2004: 357-358).

Veoma važno pitanje koje postavlja Barr (2004: 360) u svojoj knjizi i pokušava dati odgovor na njega glasi: može li se uspjeti bez države blagostanja? Njegovo je stajalište da država blagostanja ne postoji samo kako bi omogućila ublažavanje siromaštva (tzv. Robin Hood funkcija), no također i kako bi ponudila izjednačavanje sigurnosti i potrošnje (tzv. piggy bank funkcija) u područjima koja privatne institucije nisu u mogućnosti potpuno obuhvatiti. Osim navedenoga, ima i vrlo značajnu ulogu u promicanju socijalne kohezije, a dakako, promiče i ekonomski rast. Od mnoštva funkcija države blagostanja, stručnjaci su identificirali upravo spomenute funkcije kao ključne funkcije države blagostanja današnjice. Robin Hood funkcija (engl. *Robin Hood function*) opisuje redistribuciju između različitih socioekonomskih grupacija, tj. uloga je ublažavanje siromaštva i smanjenje socijalne isključenosti, dok piggy bank funkcija (engl. *piggy bank function*) omogućuje izjednačavanje između sigurnosti i potrošnje tijekom životnog vijeka, tj. osigurava mehanizam za osiguranje i redistribuciju tijekom životnog vijeka (Vanhuysse i dr., 2022: 4).

Iznimno je bitno naglasiti kako država blagostanja ne može biti shvaćena isključivo u okvirima prava koja dodjeljuje građanima. Stoga, Esping-Andersen (1996: 21, 39) napominje kako se u obzir mora uzeti i razmatranje načina na koji su državne aktivnosti povezane s ulogom tržišta i obitelji u distribuciji socijalnih beneficija te pokušava povezati socio-političke snage s različitim modelima države blagostanja. On razlikuje tri modela države blagostanja: liberalni (anglo-saksonski dio svijeta), konzervativni ili korporativni (uglavnom Zapadna Europa) i socijaldemokratski (nordijske zemlje). Poznato je kako je raznolikost povijesnih sila odigrala odlučujuću ulogu u oblikovanju država blagostanja pa je to i glavni uzrok njihova međusobnog razlikovanja. Države blagostanja bazirane na tzv. bismarckovom socijalnom modelu (konzervativni model), fokus stavljaju na održavanje razine dohotka i socijalne zaštite za zaposlenike, dok one bazirane na tzv. beveridgeovom modelu (liberalni i socijaldemokratski model), brigu usmjeravaju na dohodovnu i socijalnu zaštitu sviju građana (Van Lancker i Van den Heede, 2019: 17). Dakle, istraživanjem različitih varijanti funkcioniranja države blagostanja i razina socijalnih prava koja dodjeljuje, nalaze se različiti modeli interakcije između države, tržišta i obitelji, stoga se u literaturi navode tri spomenuta modela države blagostanja koji će u nastavku biti zasebno objašnjeni.

Prvi je model tzv. liberalna država blagostanja koja je oblikovana uslijed slabe apsolutističke vladavine i dominacije *laissez-faire* politike, a u kojem vlada veću pozornost usmjerava na tržište i njegove ishode, nego na zaštitu građana od tržišnih neuspjeha. Ovaj model preferira minimalne državne intervencije zbog pretpostavke kako je većina građana sposobna održavati

adekvatnu razinu blagostanja zahvaljujući isključivo tržišnim aktivnostima pa tu dominira vladina pomoć samo onim građanima s nižim dohodovnim razinama u obliku skromnih univerzalnih transfera ili skromnog socijalnog osiguranja. Dakle, centralna je uloga dana tržištu, preferirana je privatizacija shema blagostanja, uloga socijalnih programa je minimalna, a dekomodifikacija²⁸ je slaba. Zemlje koje primjenjuju takav model su Ujedinjeno Kraljevstvo, Sjedinjene Američke Države, Kanada i Australija.

Drugi model, tzv. konzervativni model, reprezentiraju Austrija, Francuska, Njemačka i Italija. Izuzetno velika moć Crkve i katoličke stranke, aristokracija i jaka autoritarna državnost u ranim fazama kontinentalnog europskog kapitalizma utjecali su na nastanak ovog modela države blagostanja u kojem su posebno izražena korporativna organizacija i etatizam. Ovaj model u literaturi se opisuje kao konzervativna i izrazito korporativna država blagostanja u kojoj se ne ističe komodifikacija socijalnih prava. Temelji su građeni oko obveznog socijalnog osiguranja, no uglavnom s ciljem održavanja razlika u društvenom statusu ili očuvanja uobičajenog životnog standarda pa je u ovom modelu naglasak na razlikama u statusu građana, stoga se i socijalna prava dodjeljuju prema socioekonomskom statusu pojedinca. Ovaj model pruža manje olakšica pojedincima izvan sustava osiguranja (engl. *insider-outsider problem*). Očuvanje figure obitelji ima iznimno važnu ulogu u ovom modelu te upućuje na principe supsidijarnosti i solidarnosti. Uloga shema privatnog blagostanja je marginalna, a dekomodifikacija je postignuta na umjerenoj razini.

Treći model uključuje najmanji broj zemalja, u kojima su načela univerzalnosti i jednakosti vodeća načela solidarnosti države blagostanja, a dekomodifikacija socijalnih prava proširena je i na novu srednju klasu. Ovakav model može se nazvati socijaldemokratskim modelom, budući da je u tim zemljama socijalna demokracija bila dominantna sila u pozadini socijalne reforme prilikom njegovog nastajanja. Socijaldemokrati stvorili su državu blagostanja koja promiče jednakost viših razina životnog standarda umjesto jednakost minimalnih potreba kao što se to ističe u ostalim modelima države blagostanja. Ovaj model ne mari toliko za tržište, već gradi itekako potrebnu i bitnu mrežu solidarnosti za pravilno funkcioniranje države blagostanja, a naglasak je na jedinstvenoj inkluziji socijalnih prava. Politike ovog socijaldemokratskog modela pozornost usmjeravaju i na tržište, i na tradicionalnu obitelj. Za razliku od korporativno-

²⁸ Dekomodifikacija označava situaciju koja nastaje kada je usluga pružena kao predmet prava i kada pojedinac može održavati životni standard bez oslanjanja na tržište (Esping-Andersen, 1996: 21-22).

supsidijarnog modela, u ovom modelu vlada preventivno pomaže kućanstvima u podmirenju troškova, a ne u trenutku kada im je već dulje vrijeme potrebna pomoć. Glavni je cilj maksimizirati individualnost pojedinca. Dakle, ovakav je model neobična fuzija liberalizma i socijalizma, a rezultat je država blagostanja koja transfere dodjeljuje izravno siromašnijim pojedincima i izravno preuzima odgovornost za brigu o djeci, starijima i nemoćnima. Uloga privatnih shema blagostanja je marginalizirana. Vlada ima središnju ulogu te je obvezana ujednačiti životne uvjete najvišeg mogućeg standarda svim građanima. Ovakav model uspješan je u postizanju snažne dekomodifikacije. Najznačajnija karakteristika socijaldemokratskog modela je produktivna mješavina blagostanja i posla. S jedne strane, pravo radnika na rad jednakog je statusa kao i pravo radnika na zaštitu dohotka. No, s druge strane, enormni troškovi održavanja solidarnog, univerzalnog i dekomodificirajućeg sustava blagostanja upućuju na to da taj sustav blagostanja mora biti u mogućnosti minimizirati socijalne probleme i maksimizirati prihode. To je očito najbolje izvršiti na način da je većina populacije zaposlena, a da najmanji mogući dio živi od vladinih socijalnih transfera (Esping-Andersen, 1996: 26-28, 110, 133, 136; Obst, 2013: 8-9).

Sljedeća tablica sumarno prikazuje glavne značajke po kojima se modeli države blagostanja međusobno razlikuju.

Tablica 2. *Modeli države blagostanja*

| Model države blagostanja | Ciljevi društvene stratifikacije | Uloga države | Ostale karakteristike društva |
|---------------------------------|---|--|--|
| Liberalni | -dopustiti pojedincima realizaciju svog punog potencijala bez obzira na prethodno postojeću društvenu hijerarhiju | -sklonost rješenjima privatnog karaktera kada je riječ o socijalnim rizicima | |
| Konzervativni | -očuvati tradicionalne razlike u statusu i povlaštenu ulogu države | -pokroviteljska -značajni socijalni troškovi | -korporativno uređenje -značajna uloga Crkve i obitelji |
| Socijaldemokratski | -izgraditi društvenu solidarnost -proširena jednakost kroz netržišne mehanizme | -naglasiti univerzalnost među društvenim klasama -povezati državne politike sa društvenim građanstvom | |

Izvor: izrada autora prema Esping-Andersen (1996: 26-28)

Rezultati istraživanja razina ekonomske nejednakosti u različitim modelima države blagostanja, od strane Van Lancker i Van den Heede (2019: 18-19), pokazuju specifičnosti funkcioniranja svakog od modela. Skandinavske zemlje socijaldemokratskog modela među najbogatijim su zemljama svijeta i u vrhu su uspješnosti po pitanju smanjenja siromaštva i dohodovne nejednakosti. Zemlje liberalnog modela su također ekonomski bogate zemlje, no rezultati u području ekonomske nejednakosti su dosta lošiji. Rezultati zemalja konzervativnog modela nalaze se negdje u sredini. Razlike u ishodima mogu se razaznati i u zemljama koje su nedavno odlučile prihvatiti značajke države blagostanja. Mediteranske zemlje poput Španjolske, Portugala, Italije i Grčke, bilježe ispodprosječne razine nacionalnog dohotka i visoke razine ekonomske nejednakosti, dok su zemlje srednje i istočne Europe (Češka, Slovačka, Mađarska, Slovenija) siromašnije, ali imaju niže razine nejednakosti.

Država blagostanja može pružiti nužne usluge i dohodovnu sigurnost građanima, no osim toga, oduvijek je bila i sustav društvene stratifikacije. Države blagostanja ključne su institucije u strukturiranju društvenih klasa i reda u društvu. Organizacijske značajke pomažu u

determiniranju ustrojstva društvene solidarnosti, podjele klasa i razlika u društvenom statusu (Esping-Andersen, 1996: 55). Empirijski gledano, gotovo sva dosadašnja poznata literatura fokus je stavila isključivo na redistribuciju dohotka. Međutim, glavno je pitanje do koje mjere porezi, odnosno izdaci države blagostanja igraju ključnu ulogu, a ne pitanje smanjivanja dohodovne nejednakosti. Istraživanja su pokazala kako su u nekim zemljama, poput Njemačke i Francuske, redistribucijski efekti države blagostanja poprilično mali, dok su ti efekti u skandinavskim zemljama itekako značajni. Još jedna nerazjašnjena nedoumica i danas ostaju različite posljedice raznovrsnih struktura države blagostanja na distribuciju. Prema rezultatima dugogodišnjih istraživanja, zaključuje se kako je uloga poreznih sustava postupno zamijenjena socijalnim transferima kao glavnim adutom redistribucije. Ovaj je trend najvidljiviji na području skandinavskih zemalja. Razlozi za ovako značajnu promjenu su prilično jasni. Dakle, s povećanjem učinkovitosti funkcija države blagostanja, financijska je obveza takva da se moraju uvesti viši porezi, čak i kod nižedohodovnih kućanstava. Stoga neto redistribucijski utjecaj države blagostanja ovisi uglavnom o strukturi socijalnih transfera. Paradoksalno, jedno je objašnjenje da snažna država blagostanja na takav način gubi svoju porezno-redistribucijsku sposobnost. Izravan utjecaj struktura država blagostanja na ekonomsku jednakost poseban je problem koji zahtijeva iznimnu pozornost u daljnjim istraživanjima (Esping-Andersen, 1996: 56).

3.2. Hrvatski model države blagostanja

Prema Ustavu Republike Hrvatske, stavak 2: Temeljne odredbe, članak 1: „Republika Hrvatska jedinstvena je i nedjeljiva demokratska i socijalna država“ (Narodne novine, 2010: 1).

S ciljem boljeg razumijevanja modela države blagostanja kakav Hrvatska ima danas, najprije će se ukratko opisati nastanak i razvoj tog modela kroz posljednjih nekoliko godina, točnije od 1995.g. Prema Puljiz (2008: 157-160), četiri su glavne odrednice iz hrvatskog povijesnog nasljeđa koje su u godinama hrvatske suverenosti označile današnji model države blagostanja Republike Hrvatske. Prvu odrednicu obilježava socijalističko razdoblje 1945. – 1990., drugu posljedice koje je ostavio Domovinski rat u prvoj polovici 1990-ih, treću razni tranzicijski problemi i neoliberalne reforme iz druge polovice 1990-ih, a četvrta odrednica predstavlja „odgođenu europeizaciju“ koja je u godinama prije pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji imala značajan utjecaj na preobrazbu socijalne politike Republike Hrvatske. U socijalističkom razdoblju, Hrvatska je imala tzv. bismarckovski tip socijalne države koji je do Drugog svjetskog rata i bio najčešći u većini zemalja kontinentalne Europe, a temelji takve

države bili su svima dostupno socijalno osiguranje i samostalni socijalni fondovi. Dakle, bismarckovski se tip socijalne države temeljio na očuvanju dohotka, ali i zaštiti prava zaposlenih i njihovih obitelji. Zahvaljujući industrijalizaciji i modernizaciji tog doba, došlo je do izuzetno bitnog širenja i podizanja razine temeljnih socijalnih prava. Osim socijalnog osiguranja koje je proizašlo iz zaposlenosti, uveden je i niz ostalih univerzalnih prava, poput masovnog obrazovanja, zdravstvene zaštite, mirovinskih prava i dr. Nadalje, u većim i uspješnijim poduzećima razvio se i sustav dodatnih socijalnih pogodnosti zaposlenima, poznatiji kao tzv. zajednička potrošnja u poduzećima, a tu su spadale, npr. stipendije djeci radnika, dijeljenje stanova radnicima, i ostale vrste potpora i usluga. Također, u to je doba razvijena i izrazito snažna socijalna infrastruktura, koja je obuhvaćala djelovanje socijalnih fondova, osnivanje mreže centara za socijalni rad i ostalih institucija za pomoć socijalno ranjivim skupinama društva. Upravo je ta institucionalna infrastruktura bila baza razvoja socijalne politike nakon osnutka samostalne države. Međutim, one skupine društva koje su se našle izvan socijalističkog sektora bile su u nepovoljnijem položaju, pa se zapravo može govoriti o dualnome društvu: s jedne strane privilegirano sa socijalističkim atributima, a s druge strane nepriviligirano koje je imalo nesocijalističke attribute. U razdoblju svjetske ekonomske krize 1970-ih i 1980-ih godina, Hrvatska je kao sastavni dio Jugoslavije povećala razinu socijalnih prava, što znači da je povećala i socijalne troškove, za razliku od razvijenih zapadnih zemalja kao što su Velika Britanija i Sjedinjene Američke Države koje su kao odgovor na krizu uvele politiku neoliberalnih reformi, što je značilo okretanje „komodifikaciji“ (potržišljenje socijalnih prava i usluga) pa su provodile „rezanje socijalnih troškova“. Nastupom krize socijalizma u Jugoslaviji krajem 1980-ih, socijalna su prava građana bila ozbiljno ugrožena, a upravo su raspad Jugoslavije, Domovinski rat i postsocijalistička tranzicija iz korijena preusmjerili socijalni, a time i gospodarski razvoj Hrvatske. Domovinski rat označio je radikalnu promjenu dotadašnjega socijalističkoga političkog sustava, a u pozadini se istovremeno odvijao i proces privatizacije društvenog vlasništva. Ekonomski gledano, to je doba velike ekonomske krize, drastičnoga pada BDP-a, visoke inflacije, visoke stope nezaposlenosti. Prema Puljiz (2008: 157-160), u Hrvatskoj se u to doba pojavila „krizna socijalna država“ (engl. *Emergency Welfare State*), a to znači da su smanjena prava u mirovinskom sustavu, započela je privatizacija zdravstva, dolazi do primjene izvanrednog socijalnog programa pomoći najugroženijima. Nakon završetka rata, u drugoj polovici 1990-ih godina, gospodarski oporavak Hrvatske ide veoma sporim tempom. Istovremeno dolazi i do ispoljavanja prve faze privatizacije, a uslijed društvenih nepravdi koje je rat uzrokovao, i posljedičnog raslojavanja hrvatskog društva, javila se potreba za državnim intervencionizmom

u ekonomskoj, ali i socijalnoj domeni. Upravo iz tog razloga, krajem devedesetih godina prošloga stoljeća, Hrvatska je, doduše, pod utjecajem Svjetske banke i MMF-a kao vodećih zagovornika neoliberalnog koncepta, započela provedbu nekoliko reformi u sustavu socijalne skrbi, a najveća je pažnja bila usmjerena na mirovinski sustav.

Što se tiče četvrte odrednice koja je utvrdila današnji model hrvatske države blagostanja, može se govoriti o tzv. „odgođenoj europeizaciji“ hrvatske socijalne države. Ovaj naziv potječe od prekasnog pokretanja promjena od strane Europske unije u kontekstu hrvatske socijalne politike. Budući da je nužno obratiti pozornost na promjene koje su se posljednjih nekoliko desetljeća zbivale unutar Europske unije, a posebice na kontinentalne države članice koje su s obzirom na bismarckovski tip socijalne države sličnije Hrvatskoj, razlikuju se četiri faze u razvoju socijalne politike Europske unije. Zemlje bismarckovskog modela, poput Njemačke, Francuske, Italije, uključujući i Hrvatsku, u prvoj su fazi (1970-e i 1980-e) ekonomskom krizom upravljale na način da su povećavale socijalne troškove kako bi zaštitile najranjivije društvene skupine, a vladajući su smatrali kako neće biti potrebno provoditi neke drastičnije mjere u svrhu promjena sustava zbog krize. Iz tog se razloga u literaturi pojavila teza o tome kako je bismarckovski tip socijalne države otporan na ikakve reforme, i da zaustavlja neophodne promjene u sferi socijalne politike. Drugu fazu (prva polovica 1990-ih) obilježila je značajna promjena u socijalnoj politici Europe. Naime, to je razdoblje u kojem do izražaja dolaze sve negativne posljedice izuzetno loših demografskih trendova, a koje predstavljaju ozbiljnu prijetnju stabilnosti socijalnog sustava. Ovi su problemi doveli do uvođenja anglosaksonske politike „režanja troškova“ (engl. *retrenchment*) u praksu kontinentalnih zemalja članica EU. Iako se ovaj model socijalne države snažno opirao promjenama te je zagovarao isključivo stabilizaciju sustava socijalne skrbi, provedba najvažnijih reformi ipak se realizirala i bila je poznata pod nazivom „rekonfiguracija“ (engl. *re-calibration*) sustava socijalne zaštite. Među bitnijim stavkama ističe se sve oštrija razlika između financiranja socijalnog osiguranja, a to su socijalno osiguranje financirano doprinosima i ono financirano porezima. Također, paralelno se odvija i proces „individualizacije socijalnoga“ u kojem do izražaja dolazi činjenica da socijalna davanja u sve većoj mjeri ovise o sumi pojedinačnih doprinosa osiguranika. Treća faza (1990-e godine) naziva se i razdobljem „nakon rezanja troškova“, a obilježena je institucionalnim reformama sustava socijalne zaštite. Ključna je promjena u ovoj fazi ta da se sustav socijalne zaštite više ne prilagođava novonastalim situacijama pa je uvriježeno mišljenje kako je taj sustav uzrokovao krizu koja se pojavila u kontinentalnom dijelu Europe. S izbijanjem mnoštva socijalnih problema u zapadnim društvima, a na koje država nema

adekvatne odgovore, traže se novi instrumenti za ublažavanje krize. Pritom se mijenja klasični mehanizam sustava socijalnog osiguranja, budući da se preferiraju ciljane i univerzalna davanja, ali i sve više privatna osiguranja. Novi uzlet socijalnih reformi vidljiv je i u četvrtoj fazi (nakon 2000.g.) u duhu pokretanja jedinstvenog europskog tržišta gdje je u većini zemalja Europske unije kao zajednička valuta uveden euro. To je doba značajnih promjena u socijalnoj politici Europske unije, a novi koncept koji se ističe je tzv. paradigma „aktiviranja“, putem čega se nezaposlenima nude različite stimulacije. Sustav socijalne zaštite postaje dvojni sustav, budući da se s jedne strane nalazi „socijalno osiguranje“, a s druge strane „privatno osiguranje“ i socijalna pomoć. Na ovaj je način nastao „europski socijalni model“, tj. „model otvorene koordinacije“ u socijalnoj politici (Puljiz, 2008: 161-164).

Kada se raspravlja o razvoju hrvatske socijalne politike nakon 2000.g., razlikuju se dvije faze. Prva faza (2000.-2003.) obilježena je stabilnim gospodarskim rastom i okretanjem Hrvatske prema Europskoj Uniji, ali i otvaranjem hrvatske ekonomije prema svijetu. U toj fazi Hrvatska pod pokroviteljstvom Međunarodnoga monetarnog fonda i Svjetske banke nastavlja razvoj socijalnih reformi iz 1990-ih. Tijekom druge faze (2004. – 2007.), hrvatsko gospodarstvo i dalje je u stabilnom porastu, a najznačajnija promjena su kontinuirane pripreme za članstvo Hrvatske u EU, što se odrazilo i na socijalne politike. Tijekom prve faze, 2000.g., u Hrvatskoj je vlast preuzela koalicija predvođena Socijaldemokratskom partijom zamijenivši Hrvatsku demokratsku zajednicu koja je 1990-ih vladala zemljom. Hrvatska je u toj fazi većim dijelom uspjela sanirati reperkusije koje je ostavio Domovinski rat. Došlo je i do rasta stopa BDP-a, a slika zaposlenosti se također popravila. Značajne promjene zbile su se u sferi socijalne politike – po pitanju zaštite djece, u sustavu mirovinskog i zdravstvenog osiguranja te na tržištu rada. U ovom je periodu utvrđen temeljni okvir socijalnih reformi, a u distribuciji društvenog blagostanja bitnu ulogu dobili su tržište, obitelj i organizacije civilnoga društva s obzirom na smanjenu ulogu države. Ovo razdoblje obilježeno je politikom redukcije socijalnih troškova iz 1990-ih godina koje su bile popraćene razvojem neoliberalnih paradigmi i globalnih financijskih institucija. Također, ovo je doba zapamćeno po iznimno važnim inicijalnim potezima pridruživanja Hrvatske europskim i međunarodnim zajednicama. U drugoj fazi, krajem 2003.g., vlast je ponovo preuzela Hrvatska demokratska zajednica. U tom je periodu stabilizirana pozicija Hrvatske na međunarodnoj slici te je 2004.g. postala kandidat za članstvo u Europskoj uniji. O relativno povoljnoj ekonomskoj situaciji govore godišnje stope rasta BDP-a koje su bile na razinama većim od 4%. Što se tiče socijalne politike, došlo je do razdvajanja nadležnosti pa je to uzrokovalo niz problema u stvaranju i provedbi socijalnih politika. Problemi

su se pojavili i u sustavu mirovinskog osiguranja zbog „povrata duga“ nastalog 1990-ih koji se mora izvršiti prema umirovljenicima, ali i u zdravstvenom sustavu koji se suočavao s ozbiljnijim financijskim deficitom i problemima socijalne nejednakosti u pružanju zdravstvene skrbi. Među najvažnijim problemima hrvatskoga društva toga doba je relativno niska stopa zaposlenosti, posebice među mlađom populacijom. Sve je učestalija pojavnost procesa fleksibilizacije i prekarnog rada²⁹, a usto se smanjuje i utjecaj sindikata (Puljiz, 2008: 165-174).

Dakle, hrvatska država blagostanja ima bismarckovske korijene te je Ustavom iz 1990.g. definirana kao socijalna država. Međutim, provođenjem prvih slobodnih višestranačkih izbora u Hrvatskoj 1990.g., došlo je do povijesnih promjena. Dogodio se zaokret u ekonomskom smislu (od socijalističke prema tržišnoj ekonomiji) i u društvenom smislu (od socijalističkoga prema demokratskom građanskom društvu). To je, logično, podrazumijevalo i uvođenje temeljnih vrijednosti zapadnoga demokratskog društva, poput individualne slobode, tržišnog gospodarstva, privatnog vlasništva i poduzetništva pa i političkog pluralizma. Nakon osamostaljenja 1991.g., bit hrvatske socijalne države se promijenila. Napušten je socijalistički, etatistički model socijalne države te je uslijed provedenih reformi u sustavu socijalne sigurnosti, uspostavljen novi model s većinom elemenata karakterističnih za model zapadnoeuropske socijalne države, što ukazuje na veću ulogu tržišta, veću odgovornost pojedinca za vlastitu socijalnu sudbinu i manju ulogu države (Puljiz, 2004: 8, 10-11).

U razdoblju od 2002. do 2013.g., ukupni rashodi državnog sektora povećali su se za 6,5%, no interesantne su razlike među rashodnim stavkama. S jedne strane, došlo je do povećanja izdvajanja za kamate i zaposlene, a s druge strane, izdvajanja za subvencije i socijalne pomoći su se smanjila, stoga je došlo do strukturnih promjena koje su se najviše ogledale u povećanju kamata sa 4,8% na 7,7% i smanjenju udjela socijalnih pomoći sa 21,1% na 10,6% (Buturac, 2014: 522).

Što se tiče ekonomskih nejednakosti u Hrvatskoj, podaci ne sugeriraju alarmantno visoke razine nejednakosti, no u usporedbi s ostalim postsocijalističkim zemljama, poput Slovačke ili Slovenije, vidljive su više razine nejednakosti. Gini indeks dohodovne nejednakosti u Hrvatskoj je u 2018.g. bio malo viši od prosjeka zemalja članica eurozone (30,4 u odnosu na 30,2), a Gini indeks neto imovine je u 2017. naspram Gini indeksa dohotka znatno veći (60,6), no ipak ispod prosjeka zemalja eurozone (70) (Doolan i dr., 2021: 5). S ciljem rješavanja problema

²⁹ Prekarizacija rada označava situaciju kada je rad kao zaposlenost manje siguran odnosno njegova zakonska zaštita je smanjena (Puljiz, 2008: 174).

nejednakosti, posljednjih godina bilo je nekoliko pokušaja provođenja procesa u svrhu ublažavanja ekonomskih nejednakosti. Radi se o sveukupno četiri kruga poreznih promjena pomoću kojih su promijenjena pravila za oporezivanje dohotka, a uslijedio je i pokušaj smanjenja regresivnosti PDV-a. No, navedene porezne promjene nisu ostvarile željeni učinak, već su utjecale na rast nejednakosti dohodaka i plaća. Međutim, promotri li se kretanje Gini indeksa raspoloživog dohotka, opisani rast nejednakosti nije vidljiv, suprotno, vrijednosti Gini indeksa su u padu. To upućuje na činjenicu da su neki drugi čimbenici imali utjecaj na smanjivanje nejednakosti plaća i dohodaka, što znači da su ti čimbenici utjecali na ukupnu dohodovnu raspodjelu (Doolan i dr., 2021: 8).

3.3. Danski model države blagostanja

Danski je model države blagostanja udžbenički primjer svim ostalim državama u pogledu kreiranja politika blagostanja članova nekog društva. Osnovne karakteristike danskog modela su: podjednaka distribucija sposobnosti žena i muškaraca na tržištu rada, odnosno visoka stopa participacije muškaraca, ali i žena na tržištu rada; ekstenzivna redistribucija kroz progresivan porezni sustav (izdvajanje za javne usluge uključujući obrazovanje, brigu za djecu i starije, zdravstvenu skrb); iznimno niska razina nejednakosti u životnom standardu u usporedbi s drugim zemljama; relativno visoki porezi, osobito na dohodak i potrošnju, no to ne šteti zaposlenosti, već suprotno, stimulira konkurentnost kroz investicije u obrazovanje, istraživanje i razvoj, infrastrukturu i sl.; javni sektor koji je u usporedbi s ostalim zemljama vrlo učinkovit i prilagođen građanima, a korupcija zapravo ni ne postoji (Lykkesoft, 2009: 1).

Još od 1930-ih godina, izvanjski su istraživači veličali nordijsku regiju (Island, Norveška, Švedska, Finska, Danska) kao stabilan i demokratski „srednji put“ između ekstrema kapitalizma i komunizma, a od 1980-ih godina, te se zemlje obično grupiraju pod nazivom: skandinavski, nordijski ili švedski model. No, razvoj nordijskog modela nije bio jednake brzine i učinkovitosti u svim nordijskim zemljama pa se Danska i Švedska izdvajaju kao nordijski pioniri u usvajanju reformi blagostanja (Hilson, 2020: 70, 73). Švedski ekonomist Ernst Wigforss i danski političar Karl Kristian Steincke zagovarali su ideju javno financiranog sustava socijalnog osiguranja, nekoliko godina prije objave Beveridgeovog izvješća. Već u ranim 1970-im, Danska je formirala neobičnu verziju skandinavskog modela države blagostanja. Sustav blagostanja bio je osmišljen s ciljem zaštite dohotka pojedinca i promicanja jednakosti pomoću porezno financiranih socijalnih transfera. Vladine intervencije bile su vođene obvezom promicanja pune zaposlenosti te izbjegavanja pojave inflacije i deficita. Spojnica koja je povezivala osnovne

elemente danske države blagostanja bila je sljedeća ideološka pretpostavka: produktivno društvo je prirodna zajednica u kojoj su razorni učinci tradicionalnih podjela na društvene klase ublaženi smatrajući sve pojedince građanima s jednakim pravom na uživanje društvenog blagostanja. Dakle, danska socijalna država prezentirala se kao inkluzivno, homogeno društvo koje uspijeva zahvaljujući izostavljanju ideja političara s krajnje lijevog i krajnje desnog spektra (Andersen i dr., 1996: 163-164).

Sada će se kroz nekoliko najvažnijih činjenica iz danskog povijesnog nasljeđa pokušati shvatiti funkcioniranje današnjeg modela države blagostanja Kraljevine Danske. Demokracija je u korijene danskog društva usađena još od 19. stoljeća kada je Danska postala površinom mala, ali homogena država s jasnim odrednicama kulturnog, socijalnog i demokratskog razvoja, a što ukazuje na iznimnu snagu danskog društva i u današnje vrijeme. Krajem 19. stoljeća masovna industrijalizacija uzrokovala je nastanak snažnih sindikata kao protutežu privatnim kapitalistima, a upravo su sindikati i socijalni demokrati bili povezani na političkom i organizacijskom planu. Kao i u ostalim nordijskim zemljama, i u Danskoj je interakcija između sindikata i političkih stranaka postala ključna pokretačka snaga u procesu razvoja modela države blagostanja na veoma visokoj razini. Ekonomske nejednakosti izjednačene su kroz porezno financirane usluge u okviru obrazovanja, zdravstvene skrbi, skrbi o starijima i djeci, i kroz sustav financijskih beneficija u slučaju nezaposlenosti, bolesti, invalidnosti, starije životne dobi. U stvarnosti, funkcioniranje danskog modela nikada se nije zasnivalo na zagovaranju ukidanja kapitalizma, već na svojevrsnom poboljšanju značajki samog modela inzistirajući na izgradnji fundamentalne socijalne strukture zahvaljujući kojoj bi danski model mogao pružiti jednakost u ostvarivanju raznih prava i snažnu sigurnost pojedincima, a što bi bilo u suprotnosti sa slobodnim djelovanjem tržišnih sila. No, sama zamisao o stvaranju ovakvog modela nije bila dovoljna. Izgradnja danskog modela države blagostanja kakav danas poznajemo i izučavamo bio je dugotrajan i postupan proces s brojnim preprekama u vidu političkih prijepora. Ključna stavka u tom razvoju bio je značajan politički utjecaj socijaldemokrata u suradnji sa socijal-liberalnom strankom početkom 20. stoljeća zbog toga jer su postavili temelje za socijalnu reformu koju će kasnije prihvatiti i konzervativci, ali i liberali unatoč prvotnom protivljenju. Parlamentarna većina koja je naginjala socijalističkim nazorima na vlasti je bila ukupno tri godine (1967.g. i 1971.-1973.g.), a u 1967.g. ova je većina uspjela osigurati dva najvažnija izvora dohotka za skladno funkcioniranje društva blagostanja: oporezivanje prema platežnoj moći (engl. *taxation-at-source, pay-as-you-earn-tax*) i porez na dodanu vrijednost, PDV (engl. *value added tax, VAT*). U razdoblju vladavine socijaldemokratske stranke od 1993. do 2001.g.,

danski je model države blagostanja obnovljen, a gospodarski napredak i rast stope zaposlenosti bili su iznimno snažni (Lykketoft, 2009: 2-3).

Razvoj danskog modela bio je praćen ogromnim promjenama u gospodarskim okolnostima, od kojih je prvi izazov, ali ujedno i prvi značajan korak prema naprijed, bila kriza i masovna nezaposlenost 1930-ih. Kako bi se ublažile posljedice krize, poduzete su razne mjere ekonomske politike koje su uključivale značajna ulaganja u javne investicije s ciljem generiranja zaposlenosti, što je bilo u skladu s ondašnjim pionirskim idejama britanskog ekonomista Keynesa o nužnosti državne intervencije u vremenima krize. Nakon završetka Drugog svjetskog rata, točnije od 1950-ih, ubrzanim tempom zbivale su se najznačajnije gospodarske i društvene promjene u danskom državnom modelu, a bitno je istaknuti kako je životni standard danskih građana naglo porastao. Spomenute su promjene bile potaknute masovnom migracijom Danaca iz ruralnih u urbana područja, što je rezultiralo napuštanjem poljoprivrede kao gospodarske djelatnosti, a istovremeno ogromnim investicijama u stanovanje i infrastrukturu u velikim gradovima. Još jedna važna prekretnica bio je i ulazak žena na tržište rada, o čemu svjedoči činjenica kako su 1950.g. žene činile samo 33% ukupne radne snage, dok se taj udio u 2008.g. povećao na 48%. Također, vrlo je bitno napomenuti porast realnog BDP-a za čak 276% u periodu od 1950. do 2008.g. (Lykketoft, 2009: 3).

Iznimno je bitno nabrojiti i opisati najznačajnije karakteristike danskog modela države blagostanja, stoga u nastavku, u tablici, slijedi tumačenje tih odlika.

Tablica 3. *Karakteristike danskog modela države blagostanja*

| KARAKTERISTIKE | OPIS |
|-----------------------|---|
| Obrazovanje | -besplatno (i visoko obrazovanje) -najpovoljnija shema zajmova za studente (bez obveze za povratno plaćanje državi) |
| Briga za djecu | -udio troškova plaćen od strane roditelja iznosi manje od trećine ukupnih izdataka |
| Briga za starije | -primanje besplatne pomoći onima kojima je to potrebno -visoka razina subvencije za stanovanje |
| Liječnička skrb | -besplatna bolnička njega |

Izvor: izrada autora prema Lykketoft (2009: 6)

Karakteristična struktura danskog društva kreirana u 20. st., najvećim je dijelom rezultat snažne i iznimno čvrste organizacije, uzajamne povezanosti i izuzetnog političkog utjecaja sindikata te socijaldemokrata. Sindikalno djelovanje polučilo je napredne rezultate u obliku osiguravanja bolje plaće i poboljšavanja uvjeta za rad, u pregovorima s poslodavcima. Značajka koja je dansko tržište rada izdvajala od ostalih zemalja bio je izostanak međusobno konkurentnih sindikalnih udruženja unutar iste branše, i izrazito visoka sindikalna gustoća (Lykkeitoft, 2009: 7).

U nastavku slijedi kratak pregled ekonomskih politika koje su uspjele ili nisu, obuzdati nekoliko desetljeća dinamičnih ekonomskih i političkih okolnosti. Nakon razdoblja stabilnog rasta, 1973.g., Danska je kao i ostatak svijeta bila pogođena rastućom stopom nezaposlenosti koja je bila posljedica prve naftne krize. U to je doba Danska doživjela i stagflaciju, a kamatne su stope bile toliko visoke da su eliminirale investicije, što je još dodatno pogoršalo gospodarsku situaciju. Kako bi zaustavila stagnaciju, danska je vlada devalvirala valutu prema najvažnijim trgovinskim partnerima, a taj je potez i urodio plodom jer je tada ponovno uspostavljena konkurentnost danske ekonomije. No, pojavom druge naftne krize, 1980.g., stopa nezaposlenosti pala je na još niže razine, a kamatne su stope drastično porasle. Ovaj je razvoj događaja na čelo danske vlade iznjedrio stranku desnog centra koja je u idućih deset godina uspjela ostvariti stabilnost danske ekonomije. Najprije je bilo nužno prekinuti s devalvacijama valute i implementirati politiku vezivanja danske valute za fiksni devizni tečaj, a taj je potez podržala i opozicijska stranka socijaldemokrata. Inflacija je napokon stavljena pod kontrolu, a investicijska klima se također poboljšala zahvaljujući znatnom padu kamatnih stopa. Godine 1987., uslijed ubrzanog rasta plaća, iznova se pojavila bojazan oko budućnosti danskog gospodarstva u kontekstu međunarodne konkurentnosti, no više se nije razmatrala repriza politike devalvacije kako se ne bi urušio kredibilitet fiksnog deviznog tečaja. Rješenje koje je doneseno u suradnji sa sindikatima i socijaldemokratima bilo je ukidanje načelno svih doprinosa investitora i poslodavaca socijalnim shemama u obliku 2%-tnog povećanja PDV-a, a što se i godinama kasnije pokazalo kao istinsko poboljšanje u konkurentnosti (Lykkeitoft, 2009: 9-10). Međutim, novi kaos nastaje početkom 1990-ih kada stopa nezaposlenosti ponovno raste. U siječnju 1993.g. na vlast dolazi socijaldemokratska stranka čija je namjera smanjiti stopu nezaposlenosti. Situacija na tržištu rada pokazala je kako je potrebno, ali i moguće intenzivno stimulirati zaposlenost s ciljem poticanja produktivnosti i generiranja većih vrijednosti i jednakosti, istovremeno usvajajući činjenicu kako je visoka stopa nezaposlenosti najgori izvor polarizacije u društvu. Kako smanjiti nezaposlenost opet je bila tema prijepora

između socijaldemokrata koji tvrde da država mora snažno intervenirati u borbi s rastućom nezaposlenošću i da je moguće kontrolirati poslovne cikluse, i stranke desnog centra prema čijem je mišljenju utjecaj na poslovne cikluse nemoguć i djelovanje tržišnih sila dovoljno kako bi nezaposlenost sama od sebe počela opadati s vremenom. Cilj socijaldemokrata nije bio samo upravljanje poslovnim ciklusima. Jednako važna za njih je bila i kombinacija makroekonomskih politika s osnovnim strukturalnim reformama tržišta rada i poreznog sustava, i to iz razloga kako postojan rast stope zaposlenosti ne bi bio zauzdan novim inflatornim pritiscima. Politika primjenjivana u periodu od 1993. do 2001.g. imala je itekako pozitivne rezultate na cjelokupno dansko gospodarstvo, ali i funkcioniranje danskog društva u vidu Danske kao države blagostanja. Najvažnije reforme bile su: reforma tržišta rada kojom su obnovljena prava i obveze za nezaposlene na način da su provedene značajne investicije u obrazovni sustav i razna pripravništva te je skraćen vremenski period prava na beneficije za nezaposlene; reforma kreditiranja omogućila je kućevlasnicima pretvorbu nekadašnjih zajmova s visokom kamatnom stopom u one s nižom kamatnom stopom i duljim periodom amortizacije; porezna reforma koja je uključivala smanjene porezne stope na dohodak, uvođenje dodatnog „zelenog“ poreza na potrošnju energije; industrijska, okolišna i energetska politika razvile su održiviju proizvodnu strukturu i iskoristivu energiju pomoću indirektnih poreza i direktnih subvencija; velika ulaganja u javnu infrastrukturnu mrežu dovela su do bolje prometne povezanosti danskih otoka, a u tom je periodu izgrađen i most koji povezuje Dansku sa Švedskom. Podaci pokazuju da su politički ciljevi bili dostignuti pa čak i nadmašeni. Socijaldemokrati su preuzeli vlast u trenutku kada je stopa nezaposlenosti iznosila 12%, a kroz devetogodišnji period uspjeli su ju smanjiti na samo 5%. Skok u zaposlenosti bio je puno veći nego u ostalim europskim zemljama (Lykketoft, 2009: 11-13).

Što se tiče ekonomskih nejednakosti u Danskoj, prema istraživanju OECD-a, Danska je među najravnopravnijim zemljama OECD-a te bilježi izuzetno dobre rezultate u nekoliko dimenzija blagostanja. Među zemljama članicama OECD-a, 2012.g., Gini koeficijent raspoloživog dohotka u Danskoj je bio najniži. Te niske razine nejednakosti djelomice mogu biti objašnjene širinom redistribucijskog sustava u Danskoj, budući da snažan sustav blagostanja igra ključnu ulogu u ublažavanju utjecaja nejednakosti tržišnog dohotka na nejednakost raspoloživog dohotka (tržišni dohodak poslije poreza i transfera). Vrijedi spomenuti kako su čak i razine nejednakosti tržišnog dohotka niske u usporedbi s ostalim zemljama OECD-a (Causa i dr., 2016: 7-9). Međutim, usprkos superlativima o jednoj od najnižih razina nejednakosti u svijetu, recentna empirijska istraživanja pokazuju tendenciju povećanja ekonomskih nejednakosti u

Danskoj. Reforme poreznog sustava iz 1990-ih godina, odnosno niža razina progresivnosti oporezivanja dohotka od kapitala, dovela je do više koncentracije dohodaka od kapitala u vrhu dohodovne distribucije, a time i do više razine dohodovne nejednakosti. Iz perioda 2009. – 2013., primjećuju se rast udjela kapitala (sa 13% na otprilike 19%) i kontinuirane razine Gini koeficijenta u porastu (Iacono i Palagi, 2022: 230-235).

Proučavajući temeljne karakteristike danskog modela države blagostanja, općenitije govoreći, tzv. nordijskog modela države blagostanja, jedno je pitanje koje se nameće samo po sebi: Dakle, ne mogu li svi – svi narodi relativno razvijenog dijela svijeta – biti malo više poput Skandinavaca? Ili ipak mogu? Istraživanja od strane (Hall i Soskice, 2001, prema Acemoglu i dr., 2012: 4) sugeriraju potvrdan odgovor. Raspravljaju o tome da uspješna kapitalistička ekonomija ne bi trebala prezati od izdašnjeg sustava socijalnog osiguranja u zamjenu ostvarenja brzog gospodarskog rasta. Opisuju to na primjeru razlika između koordiniranog tržišnog gospodarstva (engl. *Coordinated Market Economy*, CME) i liberalne tržišne ekonomije (engl. *Liberal Market Economy*, LME). Tvrde kako obje ekonomije ostvaruju visoke razine dohotka i slične stope rasta, no CMEs imaju izdašniji sustav socijalnog osiguranja i niže razine nejednakosti. Iako promjena iz jednog modela ekonomije u drugu predstavlja veliki izazov, istraživači smatraju kako bi se jedna liberalna tržišna ekonomija mogla „pretvoriti“ u koordinirano tržišno gospodarstvo s neprimjetno malim gubitkom po pitanju dohotka i rasta, ali sa vrlo značajnim dobitkom po pitanju blagostanja.

4. KOMPARATIVNA ANALIZA EKONOMSKIH NEJEDNAKOSTI U REPUBLICI HRVATSKOJ I KRALJEVINI DANSKOJ

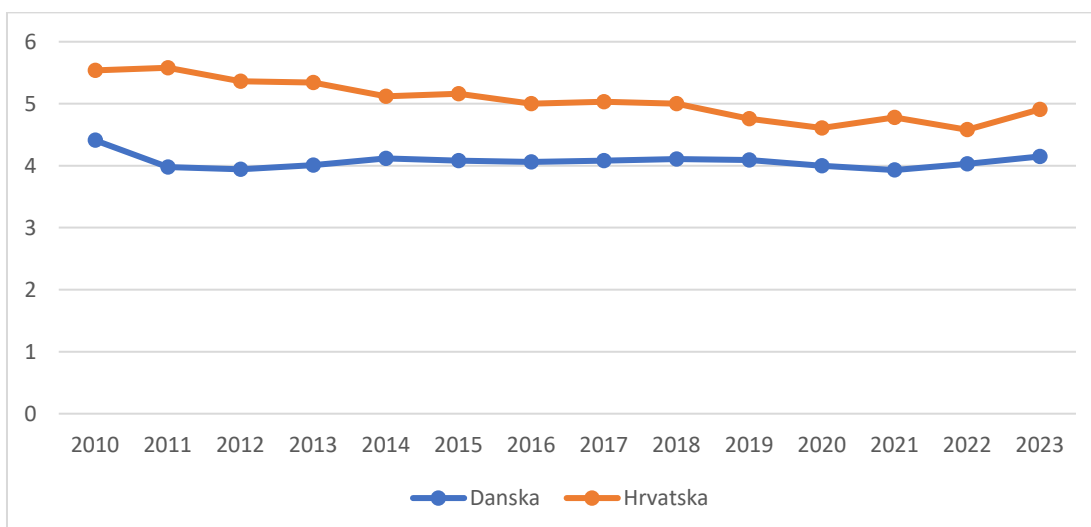
U ovom poglavlju izvršit će se empirijska analiza koja će nadopuniti teorijske nalaze. Najprije će se u potpoglavlju 4.1., na temelju grafičke analize, provesti komparacija ekonomskih nejednakosti u Hrvatskoj i Danskoj, pomoću raznih pokazatelja ekonomskih nejednakosti i udjela izdataka iz državnog budžeta za tri važna segmenta kada se govori o socijalnoj državi (za zdravstvo, obrazovanje i socijalnu zaštitu). Potom će se u potpoglavlju 4.2., na temelju ekonometrijske analize, pomoću metode višestruke linearne regresije, pokušati testirati utječe li povećanje udjela izdataka za spomenuta tri sektora na smanjenje ekonomskih nejednakosti.

Napomena: Nema podataka za Theilov koeficijent i prosječnu godišnju plaću.

4.1. Grafička analiza

U ovom potpoglavlju bit će prikazano i objašnjeno nekoliko grafikona kako bi se dobila što jasnija slika o ekonomskim nejednakostima u Hrvatskoj i Danskoj. Najprije će se prikazati pokazatelji dohodovne nejednakosti, zatim nejednakosti bogatstva, a potom i nekoliko grafikona koji bi trebali dočarati općenit stupanj razvijenosti dviju zemalja, kao i njihovo funkcioniranje.

Grafikon 1. *Pokazatelj S80/S20 za Dansku i Hrvatsku, 2010. – 2023.*

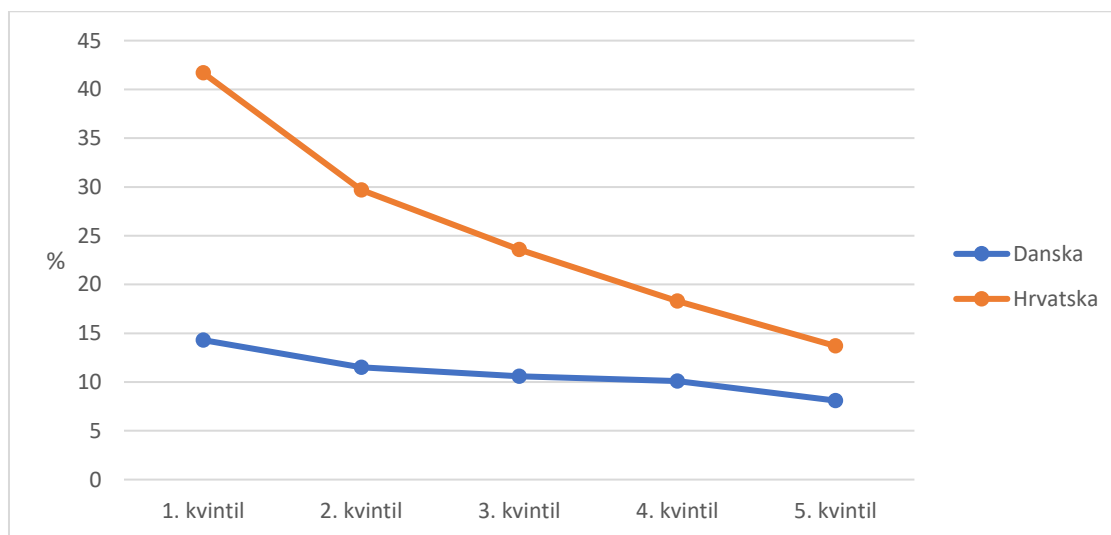


Izvor: izrada autora prema Eurostat (2024. a)

Grafikon 1 prikazuje pokazatelj ekonomskih nejednakosti S80/S20 (kvintilni omjer dohotka) za period 2010. – 2023.g. Iz grafikona se vidi da su kroz cijelo razdoblje promatranja vrijednosti

pokazatelja S80/S20 bile više u Hrvatskoj u odnosu na Dansku, što upućuje na zaključak kako su ekonomske nejednakosti veće u Hrvatskoj. Vidljivo je kako su i oscilacije kroz cijeli period bile veće u Hrvatskoj nego u Danskoj. Najviša razina nejednakosti u Hrvatskoj zabilježena je 2012.g. kada je vrijednost pokazatelja iznosila 5,36, što znači da je 20% stanovnika s najvišim raspoloživim ekvivalentnim dohotkom zarađivalo 5,36 puta više od 20% stanovnika s najnižim raspoloživim ekvivalentnim dohotkom, a nakon toga se uočava pad sve do 2020.g. kada je vrijednost bila 4,61, pa je nakon toga porasla, ali je u 2022.g. ipak zabilježena minimalna razina nejednakosti u iznosu od 4,58. Za Dansku vrijedi obrnuta situacija. Na početku promatranja evidentirana je najniža razina nejednakosti u iznosu od 3,94, što upućuje na činjenicu da je 20% stanovnika s najvišim raspoloživim ekvivalentnim dohotkom zarađivalo 3,94 puta više od 20% onih s najnižim raspoloživim ekvivalentnim dohotkom, a potom dolazi do postupnog porasta razine nejednakosti koja svoj maksimum doseže u 2014.g. kada se vrijednost pokazatelja penje na razinu u iznosu od 4,12. Nakon toga, uz manje oscilacije, razina nejednakosti pada, a u 2022.g. iznosi 4,03, što je viša razina od početne pa se može zaključiti kako je u Danskoj razina nejednakosti ipak rasla.

Grafikon 2. *Postotni udio raspoloživog dohotka utrošenog na hranu i bezalkoholna pića (po dohodovnim kvintilima), u Danskoj i Hrvatskoj, 2020.*



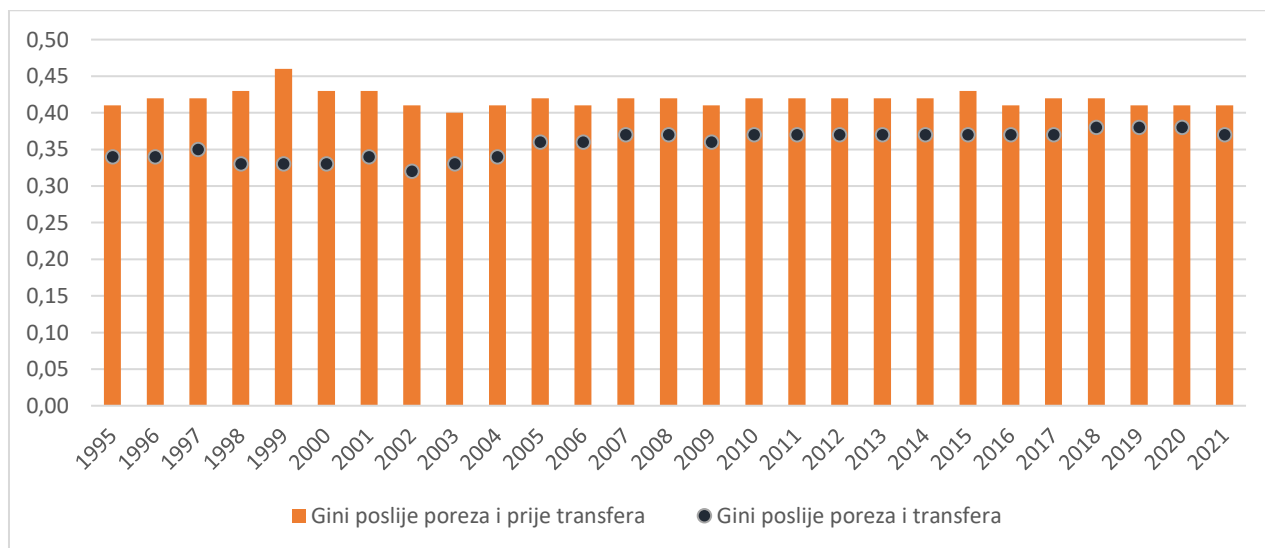
Izvor: izrada autora prema Eurostat (2024. b)

Grafikon 2 prikazuje postotni udio raspoloživog dohotka koji su građani (po kvintilima) trošili na hranu i bezalkoholna pića u 2020. godini. Prvi kvintil obuhvaća 20% populacije s najnižom razinom dohotka, dok peti kvintil obuhvaća 20% populacije s najvišom razinom dohotka. Iz

priloženoga grafikona može se vidjeti velika razlika u potrošnji raspoloživog dohotka na hranu i bezalkoholna pića prvog kvintila populacija Danske i Hrvatske, a ta je razlika oko 25%. Dakle, najsiromašnijih 20% populacije u Danskoj troši svega 14,3% raspoloživog dohotka na hranu i bezalkoholna pića, dok u Hrvatskoj taj isti kvintil populacije troši skoro polovicu svog raspoloživog dohotka na hranu i bezalkoholna pića, točnije 41,7%. Približavanjem prema petom kvintilu, ta se diskrepancija između ovih dviju zemalja smanjuje. Drugi kvintil populacije u Hrvatskoj troši ipak manji udio raspoloživog dohotka na hranu i bezalkoholna pića, i to 29,7%, dok u Danskoj taj udio iznosi 11,5%. Treći kvintil populacije u Hrvatskoj troši 23,6% raspoloživog dohotka na hranu i bezalkoholna pića, a u Danskoj 10,6%. Značajno smanjenje razlike primjećuje se kod četvrtog kvintila populacije, gdje Hrvati 18,3% svog raspoloživog dohotka potroše na hranu i bezalkoholna pića, a Danci 10,1%. Najmanja je razlika kod 20% najbogatijih stanovnika (peti kvintil) Danske i Hrvatske. Oni s najvišom razinom dohotka u Hrvatskoj izdvajaju 13,7% raspoloživog dohotka za hranu i bezalkoholna pića, dok je taj udio u Danskoj 8,1%. Iz opisanoga se može zaključiti kako je Danska ekonomski bogatija i razvijenija zemlja pa stanovnici primaju više razine dohotka, što znači da manji udio najsiromašnijih stanovnika troši većinu svog raspoloživog dohotka na osnovne stvari, poput hrane i pića, budući da je danska minimalna plaća ipak veća od hrvatske.

U nastavku će biti prikazane dohodovne nejednakosti (grafikoni 3, 4, 5).

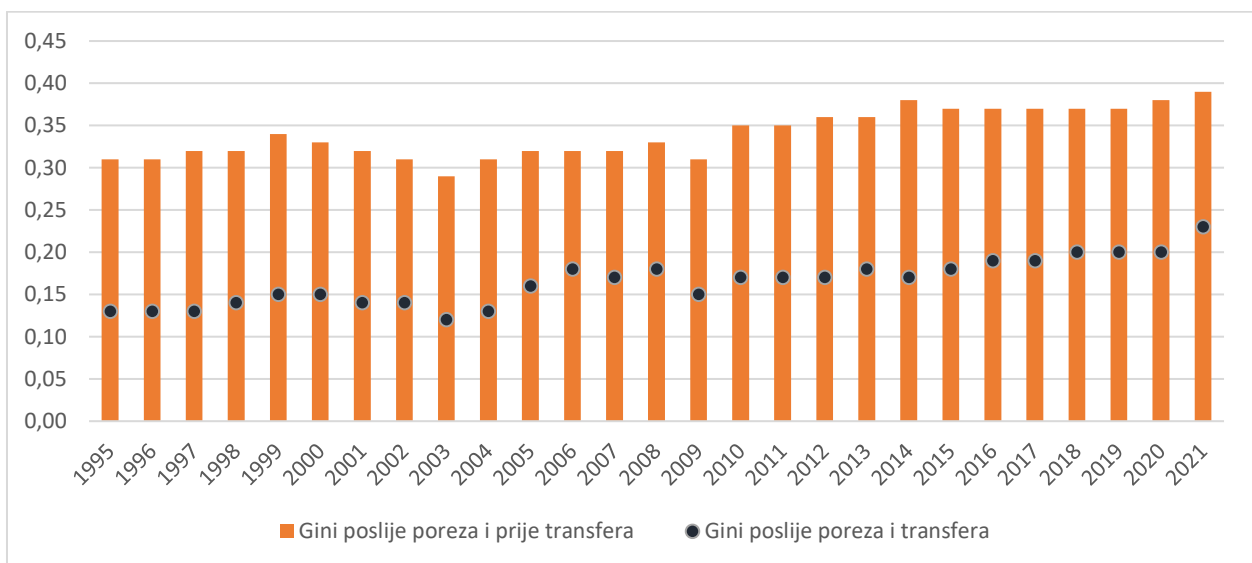
Grafikon 3. *Ginijev koeficijent poslije poreza i prije transfera vs Ginijev koeficijent poslije poreza i transfera u Hrvatskoj, 1995. – 2021.*



Izvor: izrada autora prema World Inequality Database (WID) (2024. a)

Grafikon 3 prikazuje vrijednosti Ginijevog koeficijenta poslije poreza i prije transfera naspram Ginijevog koeficijenta poslije poreza i transfera u Hrvatskoj, u razdoblju 1995. – 2021. godine. Iz priloženoga grafikona vidi se kako je Ginijev koeficijent poslije poreza i transfera manji u odnosu na Ginijev koeficijent poslije poreza i prije transfera. Dakle, odmah se može zaključiti kako je uloga socijalnih transfera dosta značajna u procesu ublažavanja problema ekonomskih nejednakosti, budući da ima moć smanjenja razine ekonomske nejednakosti. Kroz cijeli period promatranja, vrijednosti Gini koeficijenta poslije poreza i prije transfera, kretale su se otprilike na razinama od 0,42 i 0,43 a najveća vrijednost zabilježena je 1999.g. u iznosu od 0,46. U narednim godinama vrijednost Gini koeficijenta postupno se smanjivala, a u 2003.g. zabilježena je najniža vrijednost u iznosu od 0,40, što upućuje na najnižu razinu nejednakosti u promatranom periodu. U posljednjem trogodišnjem periodu, vrijednosti Gini koeficijenta na stabilnoj su razini od 0,41, što govori o donekle nižim razinama nejednakosti. Kretanje Gini koeficijenta poslije poreza i transfera također nema nekih značajnijih odstupanja u promatranom razdoblju. Uglavnom se radi o vrijednostima u rasponu oko 0,32, što je zabilježeno kao najniža razina nejednakosti 2002.g. pa sve do 0,38, što je označeno kao najviša razina nejednakosti u periodu 2018. – 2020.g. jer je u 2021.g. vrijednost Gini koeficijenta pala na razinu od 0,37.

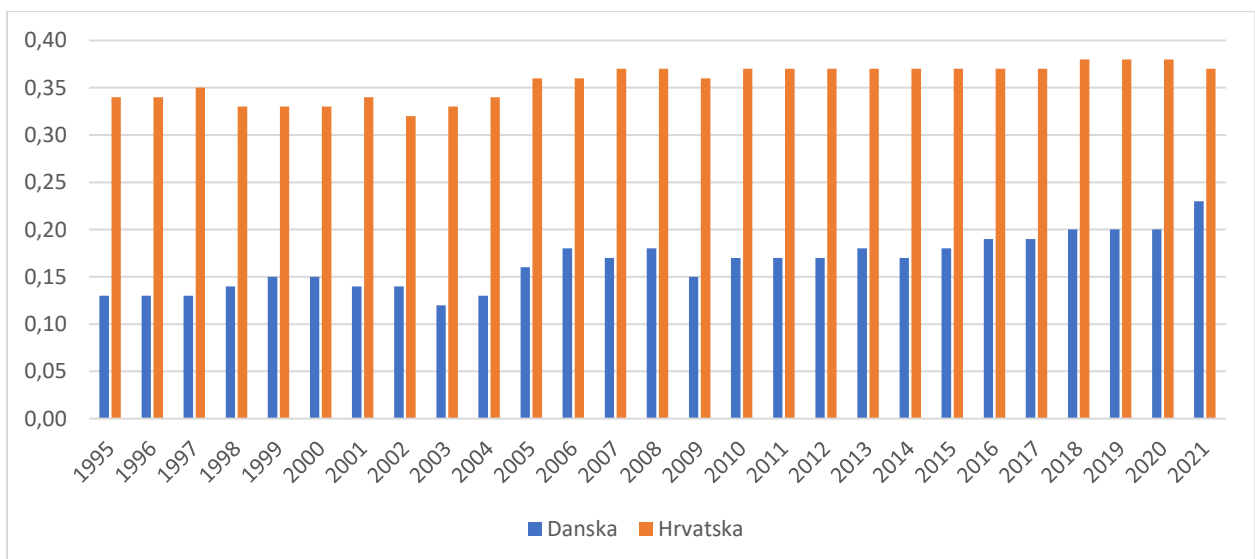
Grafikon 4. *Ginijev koeficijent poslije poreza i prije transfera vs Ginijev koeficijent poslije poreza i transfera u Danskoj, 1995. – 2021.*



Izvor: izrada autora prema World Inequality Database (WID) (2024. b)

Grafikon 4 prikazuje vrijednosti Ginijevog koeficijenta poslije poreza i prije transfera u odnosu na Ginijev koeficijent poslije poreza i transfera u Danskoj, u razdoblju 1995. – 2021. godine. Kao i na prethodnom primjeru Hrvatske, iz priloženoga grafikona uočljivo je kako vladino pružanje socijalnih transfera građanima ima veliku ulogu u smanjivanju razine ekonomskih nejednakosti, no također se može primijetiti kako je ta uloga na primjeru Danske puno učinkovitija, s obzirom na to da su vrijednosti Ginijevog koeficijenta poslije poreza i transfera znatno niže od istih vrijednosti poslije poreza i prije transfera u Danskoj, komparirajući ih s istima u Hrvatskoj. Vrijednosti Gini koeficijenta poslije poreza i prije transfera u promatranom razdoblju kretale su se na razinama od oko 0,30, s time da je u 1999.g. došlo do prvog značajnijeg povećanja nejednakosti u iznosu od 0,34. No, već u 2003.g., ta je vrijednost pala na razinu od 0,29 i tako označila najnižu razinu nejednakosti u promatranom periodu. Do ponovnog porasta nejednakosti dolazi 2014.g., kada Gini iznosi 0,38. Unatoč minornom smanjenju razine nejednakosti u sljedećim godinama, Gini je opet poprimio visoke vrijednosti, i to najvišu vrijednost (0,39) u posljednjoj godini promatranja. Što se pak tiče vrijednosti Gini koeficijenta poslije poreza i transfera, tu su prisutne oscilacije. Od 0,13 i 0,14 s početka perioda, do najniže razine nejednakosti (0,12) 2003.g., preko 0,18 u 2006. i 2008.g., pa do 0,15 u 2009.g., sve do kontinuiranog porasta razine nejednakosti od 2010.g., što se najbolje očituje vrijednošću Gini koeficijenta (0,23) u 2021.g.

Grafikon 5. *Ginijev koeficijent poslije poreza i transfera u Danskoj i Hrvatskoj, 1995. – 2021.*

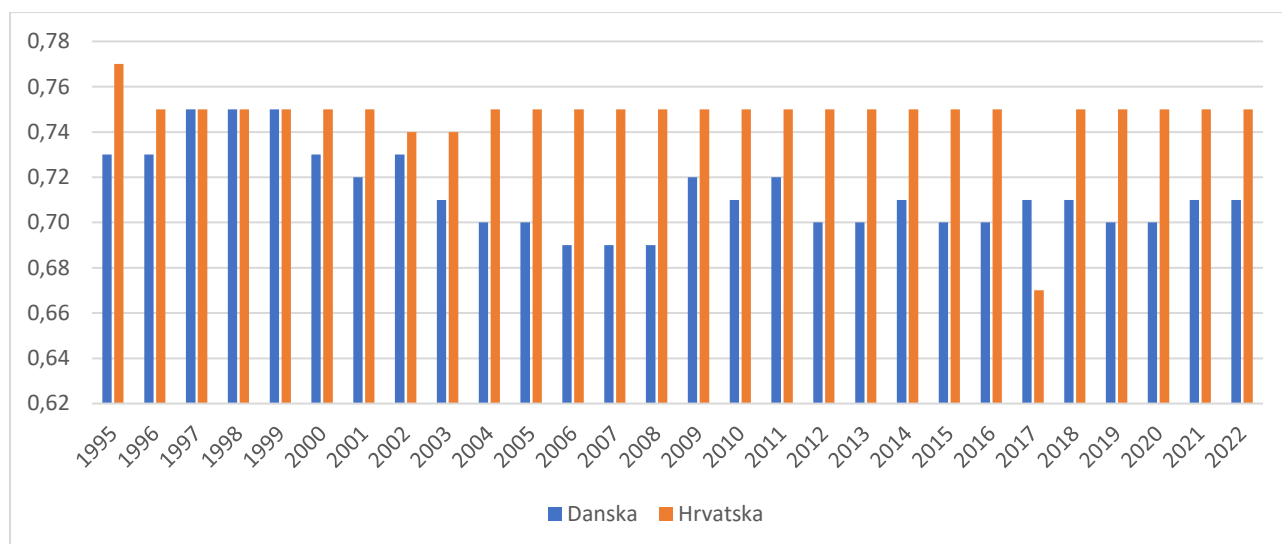


Izvor: izrada autora prema World Inequality Database (WID) (2024. c)

Grafikon 5 prikazuje vrijednosti Ginijevog koeficijenta poslije poreza i transfera u Danskoj i Hrvatskoj, u razdoblju 1995. – 2021. godine. Iz grafikona se odmah primjećuje velika razlika u vrijednostima za Hrvatsku i Dansku, tijekom čitavog perioda promatranja. Vrijednosti Gini koeficijenta u Hrvatskoj su varirale na nekoj relativno stabilnoj razini iznad 0,31 (0,32 do 0,38), dok su u Danskoj bile značajno niže, što ukazuje na niže razine ekonomske nejednakosti u Danskoj u odnosu na Hrvatsku tijekom cijelog perioda promatranja. Međutim, na primjeru Danske vide se veća odstupanja u kretanju Gini koeficijenta, s početnih 0,13 na 0,23 u 2021.g., što upućuje na rast razine ekonomskih nejednakosti u Danskoj.

Sada slijedi prikaz imovinske nejednakosti u Danskoj i Hrvatskoj.

Grafikon 6. *Ginijev koeficijent neto bogatstva u Danskoj i Hrvatskoj, 1995. – 2022.*



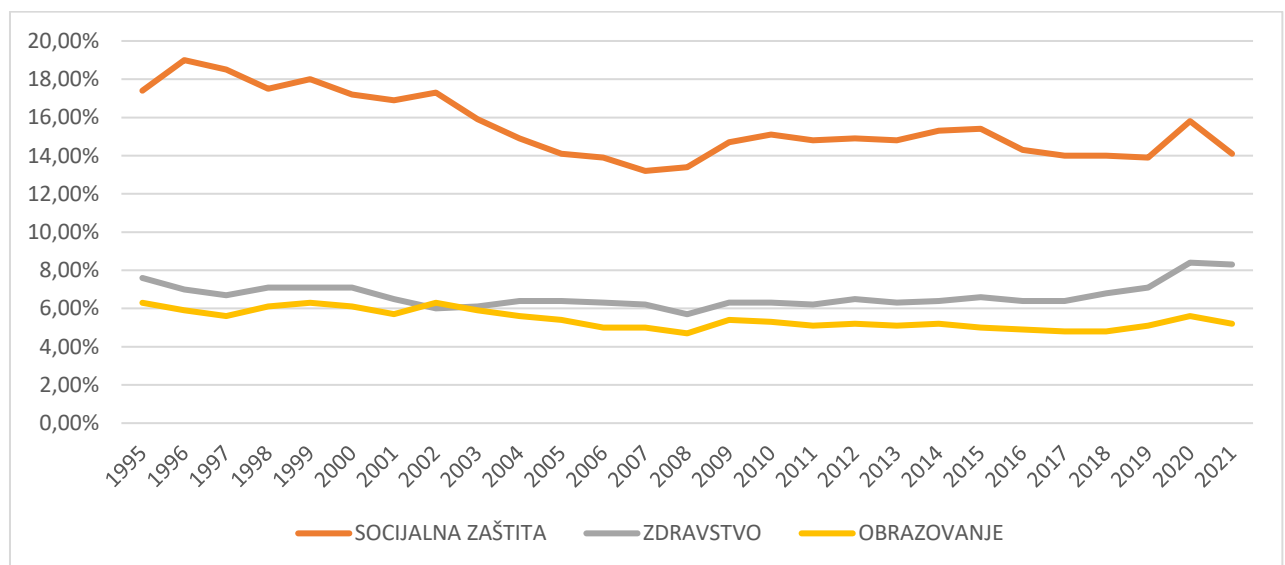
Izvor: izrada autora prema World Inequality Database (WID) (2024. d)

Grafikon 6 prikazuje vrijednosti Ginijevog koeficijenta za neto bogatstvo pojedinca u Hrvatskoj i Danskoj kroz razdoblje od 1995. do 2022. godine. Iz grafikona se može vidjeti kako je Gini koeficijent neto bogatstva kroz cijelo promatrano razdoblje bio viši u Hrvatskoj nego u Danskoj, osim u periodu od 1997. do 1999.g., kada su zabilježene identične vrijednosti u iznosu od 0,75, a također, iznimka je vidljiva i u 2017.g., kada je vrijednost Ginijevog koeficijenta u Danskoj iznosila 0,71, dok je u Hrvatskoj bila niža (0,67). No, može se primijetiti kako te razlike u razinama nejednakosti bogatstva na primjeru Danske i Hrvatske nisu značajne, uzevši u obzir podatke iz 2006.-2008.g., a kada je razlika u vrijednostima Ginijevog koeficijenta bila najmanja (Ginijev koeficijent za Dansku: 0,69, a za Hrvatsku: 0,75). Općenito, gledajući kretanje Gini

koeficijenta neto imovine na ovom grafikonu, i uspoređujući s kretanjem Gini koeficijenta dohodovne nejednakosti na prethodnih nekoliko grafikona, može se zaključiti već poznata empirijski potvrđena činjenica o većoj imovinskoj nejednakosti u odnosu na dohodovnu nejednakost.

Sljedećim grafikonima (7, 8) prikazat će se kretanje udjela izdataka za obrazovanje, socijalnu zaštitu i zdravstvo.

Grafikon 7. Udio izdataka za obrazovanje, socijalnu zaštitu i zdravstvo (% BDP-a), u Hrvatskoj, 1995. – 2021.

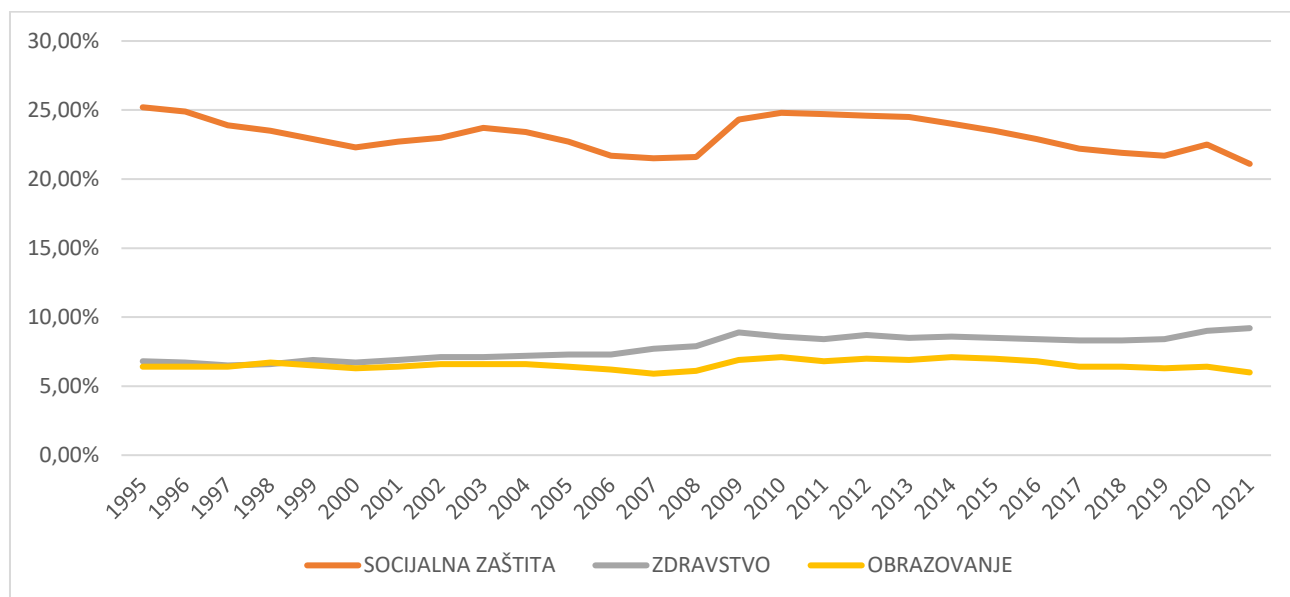


Izvor: izrada autora prema Eurostat (2024. c)

Grafikon 7 prikazuje udjele izdataka za obrazovanje, socijalnu zaštitu i zdravstvo prikazane u postotku BDP-a, u Hrvatskoj, kroz razdoblje 1995. – 2021.g. Iz grafikona je vidljivo kako je Hrvatska kroz cijeli period najviše izdataka izdvajala za socijalnu zaštitu, a najveći je udio zabilježen 1996.g. (19% BDP-a). Nakon toga, izdaci su sve manji, a u 2007.g. dosežu minimum u iznosu od 13,20% BDP-a. U idućim godinama, sve do 2016.g., dolazi do povećanja udjela izdataka za socijalnu zaštitu u BDP-u. U 2020.g., izdaci su opet nešto veći (15,80%), no već iduće godine dolazi do njihova smanjenja. Za zdravstvo i obrazovanje, Hrvatska je izdvajala puno manje, a kretanje izdataka za ta dva sektora odvijalo se na sličnim razinama. Udio izdataka za zdravstvo u 1995.g. iznosio je 7,60% BDP-a, što je najveće izdvajanje za zdravstvo, ako se izuzmu 2020.g. s najvećim zabilježenim udjelom izdataka za zdravstvo u iznosu od 8,40% te 2021.g. sa zabilježenim udjelom od 8,30%. U ostalim godinama promatranja, udjeli su bili malo

veći od 6%. Izdaci za obrazovanje bili su najveći 1995. i 2002.g., kada su iznosili 6,30% BDP-a. Nakon 2002.g., udjeli izdataka za obrazovanje uglavnom su na razini malo većoj od 5%, sve do 2020.g., kada je vlada izdvojila 5,60% BDP-a za područje obrazovanja.

Grafikon 8. Udio izdataka za obrazovanje, socijalnu zaštitu i zdravstvo (% BDP-a), u Danskoj, 1995. – 2021.



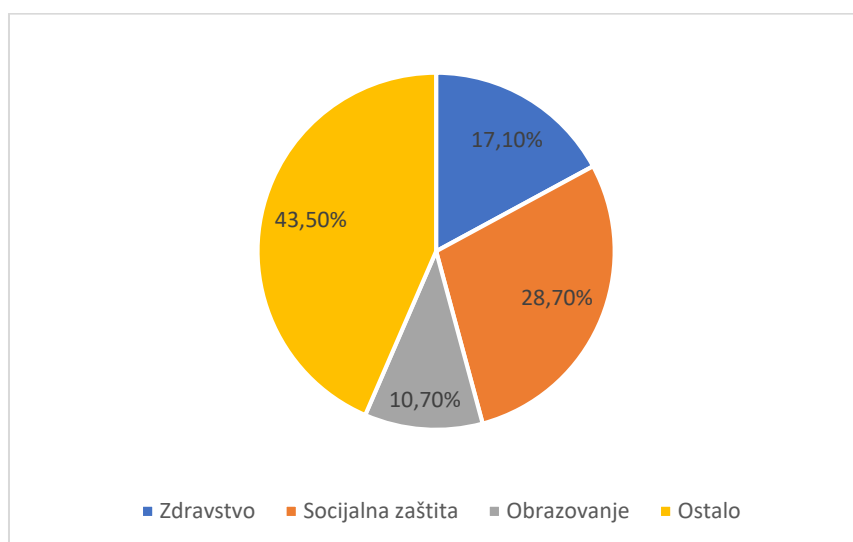
Izvor: izrada autora prema Eurostat (2024. d)

Grafikon 8 prikazuje udjele izdataka za obrazovanje, socijalnu zaštitu i zdravstvo prikazane u postotku BDP-a, u Danskoj, kroz razdoblje 1995. – 2021.g. Iz priloženoga grafikona primjetno je najveće izdvajanje danske vlade za socijalnu zaštitu. Najveći udio izdataka zabilježen je u prvoj godini promatranja, i to u iznosu od 25,20%. Nakon toga, izdaci su nešto manji, a u 2003.g. povećani su na 23,70% BDP-a. U idućih šest godina udio izdataka opet je manji, a 2009.g. penje se na razinu od 24,30%, što je najbliže najvećem udjelu iz 1995.g. Nadalje ponovno dolazi do manjih izdvajanja za socijalnu zaštitu, a 2021.g. taj je udio 21,10% BDP-a. Izdaci za obrazovanje i zdravstvo bili su na podjednakim, gotovo identičnim razinama sve do 2002.g., kada je vidljiva razlika u izdvajanjima za ta dva područja. Te godine, Danska je izdvojila 6,60% BDP-a za obrazovanje, a za zdravstvo 7,10% BDP-a. Otada danska vlada izdvaja više za zdravstvo, nego za obrazovanje, a udjeli izdataka za oba područja kreću se relativno stabilno, bez većih oscilacija. Udjeli izdataka za zdravstvo iznose malo više od 8% BDP-a, a za obrazovanje malo manje od 7% BDP-a. Od 2019.g., izdaci za zdravstvo su porasli,

pa u 2021.g. udio izdataka za zdravstvo iznosi 9,20% BDP-a, dok su se izdaci za obrazovanje smanjili pa iznose 6% BDP-a.

Sljedeća dva grafikona, grafikoni 9 i 10, prikazuju strukturu ukupne državne potrošnje Hrvatske i Danske, točnije postotne udjele triju komponenata ukupne državne potrošnje od značaja istraživanja u ovom diplomskom radu (zdravstvo, socijalna zaštita, obrazovanje), uz postotni udio četvrte komponente naziva Ostalo u koju spadaju sve ostale komponente državne potrošnje.

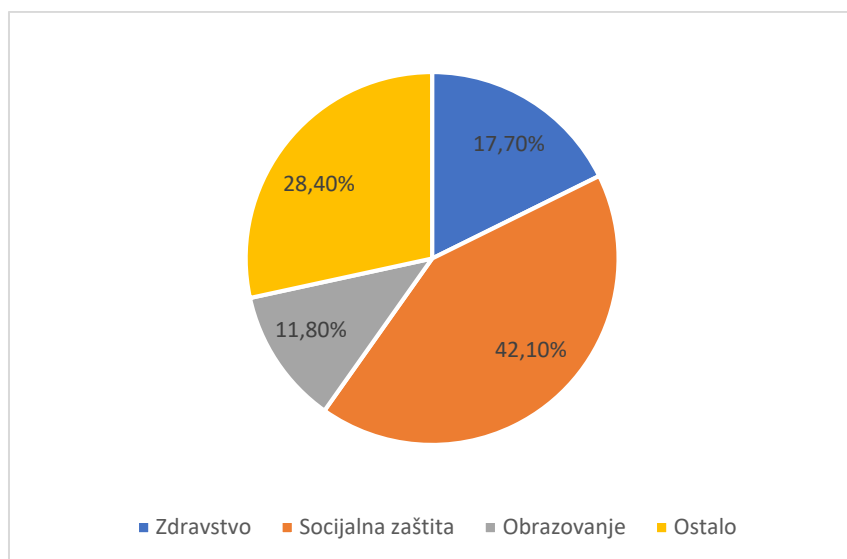
Grafikon 9. *Struktura ukupne državne potrošnje Hrvatske (%), 2022.*



Izvor: izrada autora prema Eurostat (2024. e)

Grafikon 9 prikazuje strukturu ukupne državne potrošnje Hrvatske (u %), u 2022.g. Odmah se primjećuje da hrvatska vlada najveći udio državne potrošnje izdvaja za kategoriju Ostalo u što spadaju općenite javne usluge, obrana, javni red i sigurnost, gospodarski problemi, zaštita okoliša, pitanje stanovanja te domena rekreacije, kulture i religije. Za socijalnu zaštitu hrvatska vlada izdvaja samo 28,70% ukupne državne potrošnje. Što se tiče kategorije zdravstva, Hrvatska na nju troši 17,10% državne potrošnje, a na obrazovanje 10,70%.

Grafikon 10. *Struktura ukupne državne potrošnje Danske (%)*, 2022.

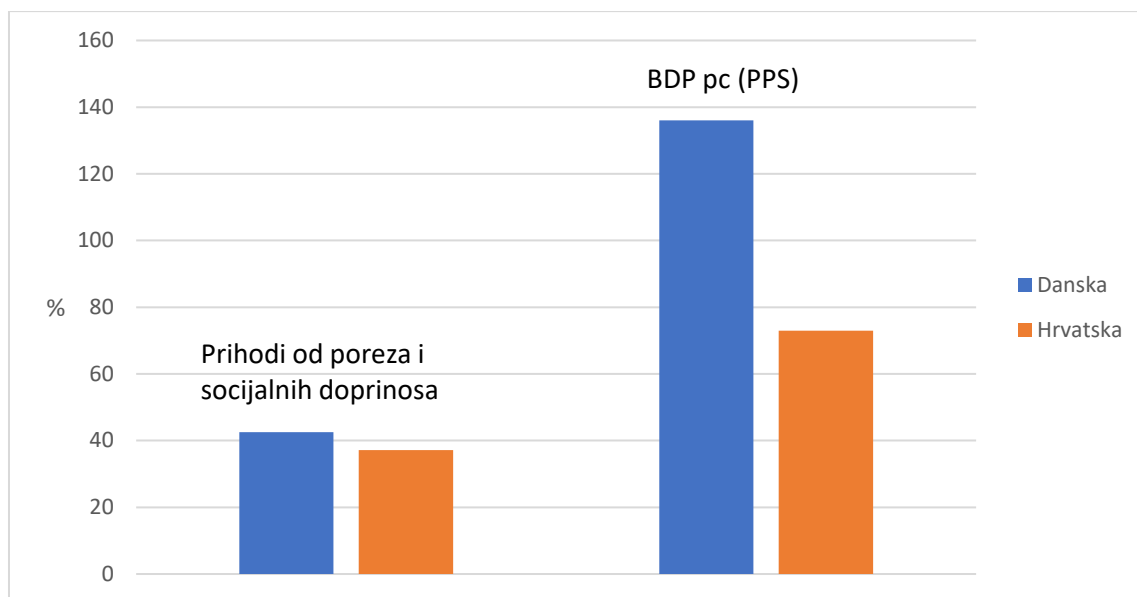


Izvor: izrada autora prema Eurostat (2024. f)

Grafikon 10 prikazuje strukturu ukupne državne potrošnje Danske (u %), u 2022.g. Odmah se uočava razlika između hrvatske i danske vlade u izdvajanjima ukupne državne potrošnje za različite kategorije. Za razliku od hrvatske vlade, danska vlada najveći udio državne potrošnje izdvaja za domenu socijalne zaštite, i to vrlo visokih 42,10%. Međutim, za zdravstvo i obrazovanje udjeli su dosta slični. Za zdravstvo izdvaja 17,70%, a za obrazovanje 11,80% državne potrošnje. Danska vlada 28,40% ukupne državne potrošnje izdvaja za kategoriju Ostalo. Komparirajući obje države, dolazi se do zaključka kako su izdvajanja za socijalnu zaštitu, zdravstvo i obrazovanje, u Danskoj ipak veća u odnosu na Hrvatsku.

Posljednja dva grafikona predodit će funkcioniranje država blagostanja Hrvatske i Danske. Grafikon 11 prikazat će to u obliku odnosa poreznog opterećenja i gospodarske razvijenosti, a grafikonom 12 prikazat će se općenitiji pokazatelj (WGI) pomoću kojeg će se dodatno testirati hipoteza rada.

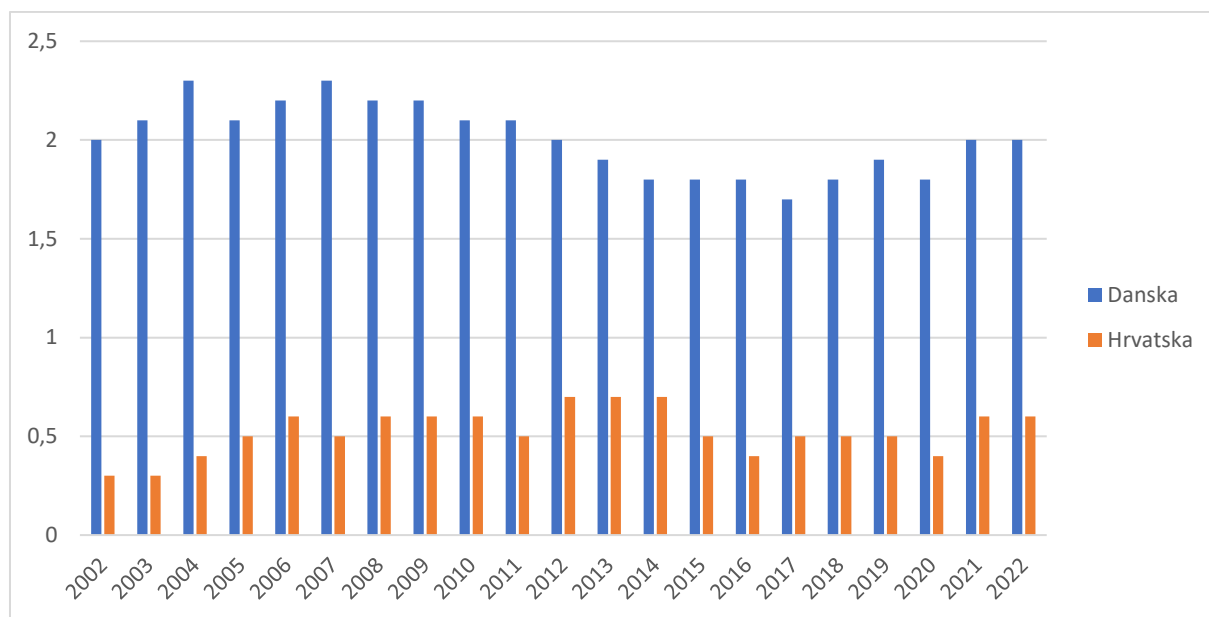
Grafikon 11. *Prihodi od poreza i socijalnih doprinosa kao % BDP-a vs BDP per capita (PPS) kao % prosjeka EU-27, u Danskoj i Hrvatskoj, 2022.*



Izvor: izrada autora prema Eurostat (2024. g)

Grafikon 11 prikazuje prihode od poreza i socijalnih doprinosa u obliku postotnog udjela BDP-a u odnosu na BDP per capita (PPS) izražen kao postotak u odnosu na prosjek EU-27 (EU-27=100) (koji predstavlja gospodarsku razvijenost) za Dansku i Hrvatsku, u 2022.g. Iz grafikona je očit nesrazmjer u razini prihoda od poreza i socijalnih doprinosa u odnosu na razinu BDP-a per capita (PPS) između dviju zemalja. U Danskoj su prihodi iznosili 42,5%, dok je BDP pc (PPS) bio za 36% veći od prosjeka EU-27. U Hrvatskoj su prihodi bili za samo 5% manji nego u Danskoj, točnije 37,2%, dok je BDP pc (PPS) bio za 27% manji od prosjeka EU-27. Dakle, može se zaključiti kako je porezno opterećenje u Hrvatskoj veće nego u Danskoj, pogotovo promatrajući u odnosu na stupanj gospodarske razvijenosti predstavljen BDP-om pc (PPS).

Grafikon 12. WGI pokazatelj za Dansku i Hrvatsku, 2002. – 2022.



Izvor: izrada autora prema Svjetska banka (2024. a)

Worldwide Governance Indicators, WGI (Svjetski pokazatelji upravljanja), agregirani je indikator Svjetske banke koji pokriva više od 200 zemalja svijeta i mjeri šest dimenzija upravljanja: Glas građana i odgovornost (engl. *Voice and Accountability*); Politička stabilnost i odsutnost nasilja/terorizma (engl. *Political Stability and Absence of Violence/Terrorism*); Efektivnost vladinog sektora (engl. *Government Effectiveness*); Regulatorna kvaliteta (engl. *Regulatory Quality*); Vladavina prava (engl. *Rule of Law*); Kontrola korupcije (engl. *Control of Corruption*). Efektivnost vladinog sektora obuhvaća percepcije kvalitete javnih službi, kvalitetu državne službe i stupanj neovisnosti od političkih pritisaka, kvalitete formulacije i implementacije politika te vjerodostojnost obvezivanja vlade prema takvim politikama. Vrijednost ovog indikatora efektivnosti vladinog sektora kreće se u rasponu od -2,5 do 2,5, s time da veća vrijednost ukazuje na učinkovitiji rad vladinog sektora. Grafikon 12 prikazuje efektivnost vladinog sektora u Danskoj i Hrvatskoj za razdoblje od 2002. do 2022.g. Odmah se može uočiti velika razlika u razinama efektivnosti vladinog sektora u odabranim zemljama kroz cijeli period promatranja. Od 2002.g., vrijednost pokazatelja za Hrvatsku kreće se u rasponu od 0,3 do 0,5, sve do 2012.g. kada dostiže najvišu vrijednost u iznosu od 0,7 i zadržava ju sve do 2014.g., a nakon toga ponovo opada. Tek 2021.g. postiže vrijednost u iznosu od 0,6 i tako ostaje i u posljednjoj godini promatranja. Što se tiče Danske, vrijednosti su puno više te se kreću od 2 naviše. U 2004. i 2007.g., vrijednost je dosegla maksimum te je iznosila 2,3. Najniža vrijednost zabilježena je u 2017.g. u iznosu od 1,8. Dakle, vrijednosti WGI pokazatelja za Dansku su puno

više u odnosu na vrijednosti za Hrvatsku, kroz cijeli promatrani period, što upućuje na činjenicu kako su politike danske vlade učinkovitije i daju značajno bolje rezultate u komparaciji s političkim odlukama u Hrvatskoj, što se i ogleda u funkcioniranju države, a naposljetku i blagostanju društva.

4.2. Ekonometrijska analiza

U ovome potpoglavlju, najprije će se prikazati i interpretirati rezultati regresijske analize za Hrvatsku, a potom i za Dansku. U statističkom programu EViews 12, korištenjem podataka preuzetih iz baza podataka Eurostata i World Inequality Database (WID), provedena je višestruka linearna regresija. Zbog usklađivanja dostupnih podataka, vremenski period promatranja za Hrvatsku je 2002. – 2021., a za Dansku 2000. – 2021. Za svaku zemlju formirana su tri regresijska modela u kojima se ispituje utjecaj povećanja udjela izdataka za zdravstvo, obrazovanje i socijalnu zaštitu na ekonomske nejednakosti, točnije dohodovne nejednakosti (testira se očekivani učinak – može li povećanje spomenutih izdataka utjecati na smanjenje ekonomskih nejednakosti). Zavisna varijabla koja se ispituje je Ginijev koeficijent (GINI) koji predstavlja ekonomske, tj. dohodovne nejednakosti. Bitno je napomenuti kako su uzete vrijednosti Gini koeficijenta raspoloživog dohotka, dakle poslije poreza. Nezavisne varijable odabrane za promatranje su: izdaci za konačnu potrošnju države (G), stopa zaposlenosti (EMP), udio izdataka za obrazovanje (EDUC), udio izdataka za socijalnu zaštitu (SOC) i udio izdataka za zdravstvo (HEALTH). Ispitivanje značajnosti nezavisnih varijabli provedeno je na razini signifikantnosti od 5%. Uz prezentaciju svakog od triju regresijskih modela (i za Hrvatsku, i za Dansku), provedena je i regresijska dijagnostika, odnosno ispod prikaza i interpretacije svakog od modela, iskazani su i rezultati provedenih popratnih dijagnostičkih testova (testiranje problema multikolinearnosti – VIF pokazatelj; testiranje problema heteroskedastičnosti grešaka relacije – Whiteov test; testiranje problema autokorelacije grešaka relacije – Breusch-Godfreyjev test; testiranje problema nenormalnosti grešaka relacije – Jarque-Bera test).

U nastavku slijede rezultati regresijske analize za Hrvatsku.

HRVATSKA

Prvi procijenjeni model

Dependent Variable: GINI
Method: Least Squares
Date: 12/06/23 Time: 01:46
Sample: 2002 2021
Included observations: 20

| Variable | Coefficient | Std. Error | t-Statistic | Prob. |
|----------|-------------|------------|-------------|--------|
| C | 0.425888 | 0.040463 | 10.52538 | 0.0000 |
| G | -0.000296 | 0.001378 | -0.214765 | 0.8327 |
| EMP | 0.000132 | 0.000148 | 0.890095 | 0.3866 |
| EDUC | -0.009152 | 0.004358 | -2.100005 | 0.0519 |

| | | | |
|--------------------|----------|-----------------------|-----------|
| R-squared | 0.262675 | Mean dependent var | 0.379000 |
| Adjusted R-squared | 0.124426 | S.D. dependent var | 0.007881 |
| S.E. of regression | 0.007374 | Akaike info criterion | -6.804822 |
| Sum squared resid | 0.000870 | Schwarz criterion | -6.605676 |
| Log likelihood | 72.04822 | Hannan-Quinn criter. | -6.765947 |
| F-statistic | 1.900017 | Durbin-Watson stat | 1.995686 |
| Prob(F-statistic) | 0.170318 | | |

Na temelju rezultata provedene regresijske analize, procijenjeni model glasi:

$$\widehat{GINI} = 0,4259 - 0,0003 G + 0,0001 EMP - 0,0092 EDUC + \varepsilon$$

U procijenjenom modelu nijedna varijabla nije statistički značajna.

Hipoteza: S povećanjem izdataka za obrazovanje, *ceteris paribus*, smanjit će se nejednakosti, tj. vrijednost GINI koeficijenta.

Teorijska literatura sugerirala je kako varijabla udio izdataka za obrazovanje (EDUC) ima negativan predznak. Procijenjeni model u slučaju varijable EDUC potvrđuje jer je dobiven koeficijent -.

Statistička interpretacija: Ako se udio izdataka za obrazovanje poveća za 1%, uz nepromijenjene izdatke za konačnu potrošnju države i stopu zaposlenosti, vrijednost GINI koeficijenta će se u prosjeku smanjiti za 0,009152.

Testiranje problema multikolinearnosti – VIF pokazatelj

Variance Inflation Factors
 Date: 12/06/23 Time: 01:46
 Sample: 2002 2021
 Included observations: 20

| Variable | Coefficient Variance | Uncentered VIF | Centered VIF |
|----------|----------------------|----------------|--------------|
| C | 0.001637 | 602.1754 | NA |
| G | 1.90E-06 | 305.3277 | 1.039665 |
| EMP | 2.19E-08 | 24.81680 | 1.044089 |
| EDUC | 1.90E-05 | 192.0987 | 1.013656 |

U modelu ne postoji problem multikolinearnosti, budući da su vrijednosti sva tri faktora inflacije varijance (VIF) manje od 5.

Testiranje problema heteroskedastičnosti grešaka relacije – Whiteov test

Heteroskedasticity Test: White
 Null hypothesis: Homoskedasticity

| | | | |
|---------------------|----------|---------------------|--------|
| F-statistic | 0.304433 | Prob. F(9,10) | 0.9561 |
| Obs*R-squared | 4.301287 | Prob. Chi-Square(9) | 0.8905 |
| Scaled explained SS | 1.769260 | Prob. Chi-Square(9) | 0.9946 |

Test Equation:
 Dependent Variable: RESID^2
 Method: Least Squares
 Date: 12/13/23 Time: 23:16
 Sample: 2002 2021
 Included observations: 20

| Variable | Coefficient | Std. Error | t-Statistic | Prob. |
|----------|-------------|------------|-------------|--------|
| C | 0.007428 | 0.014491 | 0.512596 | 0.6194 |
| G^2 | 8.24E-06 | 3.00E-05 | 0.274582 | 0.7892 |
| G*EMP | -3.83E-06 | 1.63E-05 | -0.234308 | 0.8195 |
| G*EDUC | -0.000101 | 0.000162 | -0.624568 | 0.5462 |
| G | 0.000393 | 0.000698 | 0.563221 | 0.5857 |
| EMP^2 | -4.38E-08 | 2.29E-07 | -0.191320 | 0.8521 |
| EMP*EDUC | 5.25E-05 | 7.53E-05 | 0.697439 | 0.5014 |
| EMP | -0.000185 | 0.000265 | -0.697814 | 0.5012 |
| EDUC^2 | 0.000135 | 0.000294 | 0.458247 | 0.6566 |
| EDUC | -0.002348 | 0.005067 | -0.463388 | 0.6530 |

| | | | |
|--------------------|-----------|-----------------------|-----------|
| R-squared | 0.215064 | Mean dependent var | 4.35E-05 |
| Adjusted R-squared | -0.491378 | S.D. dependent var | 5.06E-05 |
| S.E. of regression | 6.18E-05 | Akaike info criterion | -16.23859 |
| Sum squared resid | 3.82E-08 | Schwarz criterion | -15.74073 |
| Log likelihood | 172.3859 | Hannan-Quinn criter. | -16.14140 |
| F-statistic | 0.304433 | Durbin-Watson stat | 2.761192 |
| Prob(F-statistic) | 0.956141 | | |

Pripadna p -vrijednost iznosi 0,8905 i veća je od razine signifikantnosti od 5% pa se ne odbacuje nulta hipoteza o homoskedastičnosti grešaka relacije, odnosno u modelu ne postoji problem heteroskedastičnosti.

Testiranje problema autokorelacije grešaka relacije – Breusch-Godfreyjev test

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:
Null hypothesis: No serial correlation at up to 2 lags

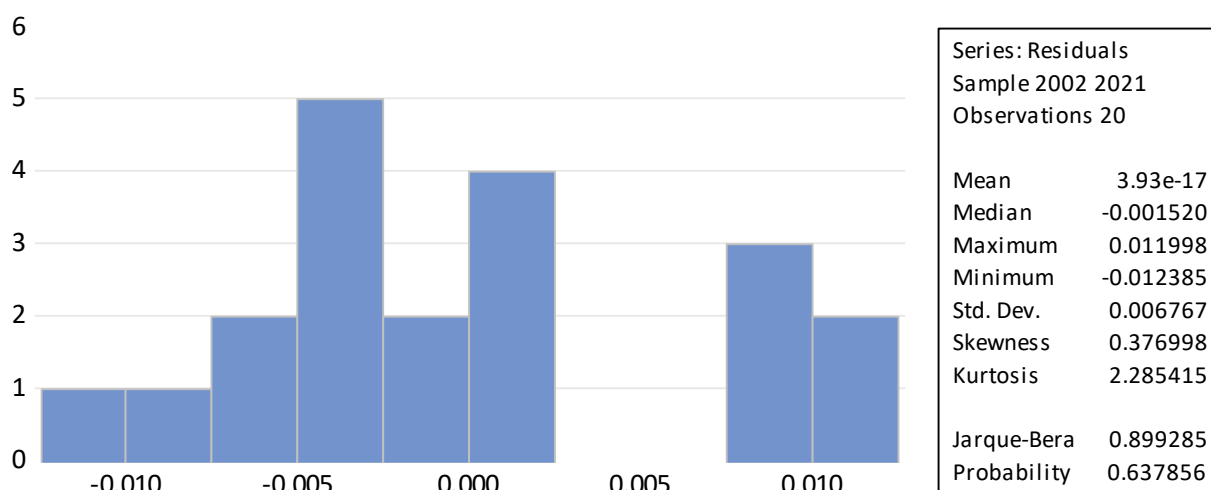
| | | | |
|---------------|----------|---------------------|--------|
| F-statistic | 0.221734 | Prob. F(2,14) | 0.8039 |
| Obs*R-squared | 0.614073 | Prob. Chi-Square(2) | 0.7356 |

Test Equation:
Dependent Variable: RESID
Method: Least Squares
Date: 12/13/23 Time: 23:17
Sample: 2002 2021
Included observations: 20
Presample missing value lagged residuals set to zero.

| Variable | Coefficient | Std. Error | t-Statistic | Prob. |
|--------------------|-------------|-----------------------|-------------|--------|
| C | 0.001388 | 0.043140 | 0.032168 | 0.9748 |
| G | -1.37E-05 | 0.001457 | -0.009379 | 0.9926 |
| EMP | 1.85E-06 | 0.000156 | 0.011838 | 0.9907 |
| EDUC | -0.000216 | 0.004669 | -0.046170 | 0.9638 |
| RESID(-1) | -0.008380 | 0.271506 | -0.030866 | 0.9758 |
| RESID(-2) | -0.180161 | 0.270556 | -0.665892 | 0.5163 |
| R-squared | 0.030704 | Mean dependent var | 3.93E-17 | |
| Adjusted R-squared | -0.315474 | S.D. dependent var | 0.006767 | |
| S.E. of regression | 0.007761 | Akaike info criterion | -6.636007 | |
| Sum squared resid | 0.000843 | Schwarz criterion | -6.337287 | |
| Log likelihood | 72.36007 | Hannan-Quinn criter. | -6.577694 | |
| F-statistic | 0.088693 | Durbin-Watson stat | 2.006916 | |
| Prob(F-statistic) | 0.992786 | | | |

Pripadna p -vrijednost iznosi 0,7356 i veća je od razine signifikantnosti od 5% pa se ne odbacuje nulta hipoteza o autokorelaciji grešaka relacije do uključujući drugog reda, odnosno u modelu ne postoji problem autokorelacije do uključujući drugog reda.

Testiranje problema nenormalnosti grešaka relacije – Jarque-Bera test



Pripadna p -vrijednost iznosi 0,637856 i veća je od razine signifikantnosti od 5% pa se ne odbacuje nulta hipoteza o normalnoj distribuiranosti grešaka relacije, odnosno u modelu ne postoji problem nenormalnosti grešaka relacije.

Drugi procijenjeni model

Dependent Variable: GINI
 Method: Least Squares
 Date: 12/06/23 Time: 01:46
 Sample: 2002 2021
 Included observations: 20

| Variable | Coefficient | Std. Error | t-Statistic | Prob. |
|--------------------|-------------|-----------------------|-------------|-----------|
| C | 0.402570 | 0.038586 | 10.43306 | 0.0000 |
| G | 0.000461 | 0.001491 | 0.309261 | 0.7611 |
| EMP | 0.000178 | 0.000156 | 1.143075 | 0.2698 |
| SOC | -0.002918 | 0.001908 | -1.528949 | 0.1458 |
| R-squared | 0.179350 | Mean dependent var | | 0.379000 |
| Adjusted R-squared | 0.025478 | S.D. dependent var | | 0.007881 |
| S.E. of regression | 0.007780 | Akaike info criterion | | -6.697754 |
| Sum squared resid | 0.000968 | Schwarz criterion | | -6.498608 |
| Log likelihood | 70.97754 | Hannan-Quinn criter. | | -6.658879 |
| F-statistic | 1.165577 | Durbin-Watson stat | | 1.808271 |
| Prob(F-statistic) | 0.353638 | | | |

Na temelju rezultata provedene regresijske analize, procijenjeni model glasi:

$$\widehat{GINI} = 0,4026 + 0,0005 G + 0,0002 EMP - 0,0029 SOC + \varepsilon$$

Hipoteza: S povećanjem izdataka za socijalnu zaštitu, *ceteris paribus*, smanjit će se nejednakosti, tj. vrijednost GINI koeficijenta.

U procijenjenom modelu nijedna varijabla nije statistički značajna.

Teorijska literatura sugerirala je kako varijabla udio izdataka za socijalnu zaštitu (SOC) ima negativan predznak. Procijenjeni model u slučaju varijable SOC potvrđuje postavljenu hipotezu jer je dobiven koeficijent -.

Statistička interpretacija: Ako se udio izdataka za socijalnu zaštitu poveća za 1%, uz nepromijenjene izdatke za konačnu potrošnju države i stopu zaposlenosti, vrijednost GINI koeficijenta će se u prosjeku smanjiti za 0,002918.

Testiranje problema multikolinearnosti – VIF pokazatelj

Variance Inflation Factors
Date: 12/06/23 Time: 01:47
Sample: 2002 2021
Included observations: 20

| Variable | Coefficient Variance | Uncentered VIF | Centered VIF |
|----------|-------------------------|-------------------|-----------------|
| C | 0.001489 | 492.0055 | NA |
| G | 2.22E-06 | 321.3306 | 1.094157 |
| EMP | 2.42E-08 | 24.66670 | 1.037774 |
| SOC | 3.64E-06 | 260.7746 | 1.058980 |

U modelu ne postoji problem multikolinearnosti, budući da su vrijednosti sva tri faktora inflacije varijance (VIF) manje od 5.

Testiranje problema heteroskedastičnosti grešaka relacije – Whiteov test

Heteroskedasticity Test: White
Null hypothesis: Homoskedasticity

| | | | |
|---------------------|----------|---------------------|--------|
| F-statistic | 0.749623 | Prob. F(9,10) | 0.6623 |
| Obs*R-squared | 8.057283 | Prob. Chi-Square(9) | 0.5284 |
| Scaled explained SS | 3.179785 | Prob. Chi-Square(9) | 0.9567 |

Test Equation:
Dependent Variable: RESID^2
Method: Least Squares
Date: 12/13/23 Time: 23:19
Sample: 2002 2021
Included observations: 20

| Variable | Coefficient | Std. Error | t-Statistic | Prob. |
|--------------------|-------------|-----------------------|-------------|-----------|
| C | 0.012360 | 0.011954 | 1.033945 | 0.3255 |
| G^2 | -5.32E-05 | 4.43E-05 | -1.200636 | 0.2576 |
| G*EMP | 1.94E-05 | 2.65E-05 | 0.731520 | 0.4813 |
| G*SOC | 9.67E-05 | 8.28E-05 | 1.167543 | 0.2701 |
| G | -0.000311 | 0.001005 | -0.309646 | 0.7632 |
| EMP^2 | 4.99E-07 | 7.48E-07 | 0.666831 | 0.5200 |
| EMP*SOC | -1.47E-05 | 3.41E-05 | -0.431906 | 0.6750 |
| EMP | -0.000258 | 0.000270 | -0.954989 | 0.3621 |
| SOC^2 | -3.06E-05 | 3.98E-05 | -0.768038 | 0.4602 |
| SOC | -0.000228 | 0.001710 | -0.133422 | 0.8965 |
| R-squared | 0.402864 | Mean dependent var | | 4.84E-05 |
| Adjusted R-squared | -0.134558 | S.D. dependent var | | 5.52E-05 |
| S.E. of regression | 5.88E-05 | Akaike info criterion | | -16.33932 |
| Sum squared resid | 3.45E-08 | Schwarz criterion | | -15.84146 |
| Log likelihood | 173.3932 | Hannan-Quinn criter. | | -16.24214 |
| F-statistic | 0.749623 | Durbin-Watson stat | | 2.796346 |
| Prob(F-statistic) | 0.662264 | | | |

Pripadna p -vrijednost iznosi 0,5284 i veća je od razine signifikantnosti od 5% pa se ne odbacuje nulta hipoteza o homoskedastičnosti grešaka relacije, odnosno u modelu ne postoji problem heteroskedastičnosti.

Testiranje problema autokorelacije grešaka relacije – Breusch-Godfreyjev test

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

Null hypothesis: No serial correlation at up to 2 lags

| | | | |
|---------------|----------|---------------------|--------|
| F-statistic | 0.440956 | Prob. F(2,14) | 0.6521 |
| Obs*R-squared | 1.185212 | Prob. Chi-Square(2) | 0.5529 |

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: Least Squares

Date: 12/13/23 Time: 23:19

Sample: 2002 2021

Included observations: 20

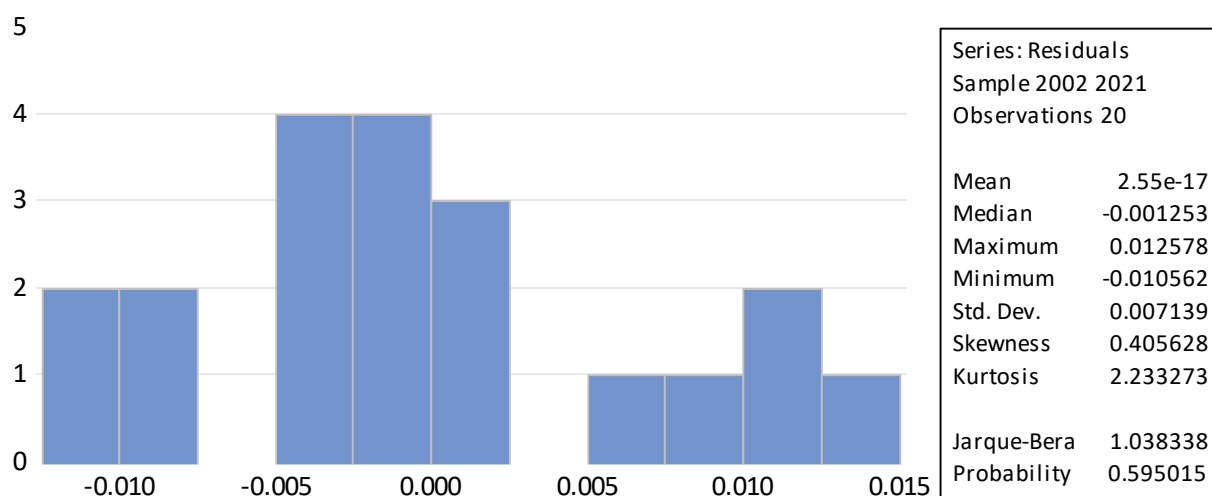
Presample missing value lagged residuals set to zero.

| Variable | Coefficient | Std. Error | t-Statistic | Prob. |
|-----------|-------------|------------|-------------|--------|
| C | -8.27E-05 | 0.040039 | -0.002066 | 0.9984 |
| G | 0.000143 | 0.001553 | 0.092326 | 0.9277 |
| EMP | 1.32E-06 | 0.000166 | 0.007974 | 0.9938 |
| SOC | -0.000195 | 0.001990 | -0.097974 | 0.9233 |
| RESID(-1) | 0.110112 | 0.267622 | 0.411447 | 0.6870 |
| RESID(-2) | -0.238352 | 0.275366 | -0.865581 | 0.4013 |

| | | | |
|--------------------|-----------|-----------------------|-----------|
| R-squared | 0.059261 | Mean dependent var | 2.55E-17 |
| Adjusted R-squared | -0.276718 | S.D. dependent var | 0.007139 |
| S.E. of regression | 0.008067 | Akaike info criterion | -6.558843 |
| Sum squared resid | 0.000911 | Schwarz criterion | -6.260124 |
| Log likelihood | 71.58843 | Hannan-Quinn criter. | -6.500530 |
| F-statistic | 0.176382 | Durbin-Watson stat | 1.968378 |
| Prob(F-statistic) | 0.967034 | | |

Pripadna p -vrijednost iznosi 0,5529 i veća je od razine signifikantnosti od 5% pa se ne odbacuje nulta hipoteza o autokorelaciji grešaka relacije do uključujući drugog reda, odnosno u modelu ne postoji problem autokorelacije do uključujući drugog reda.

Testiranje problema nenormalnosti grešaka relacije – Jarque-Bera test



Pripadna p -vrijednost iznosi 0,595015 i veća je od razine signifikantnosti od 5% pa se ne odbacuje nulta hipoteza o normalnoj distribuiranosti grešaka relacije, odnosno u modelu ne postoji problem nenormalnosti grešaka relacije.

Treći procijenjeni model

Dependent Variable: GINI
 Method: Least Squares
 Date: 12/06/23 Time: 01:48
 Sample: 2002 2021
 Included observations: 20

| Variable | Coefficient | Std. Error | t-Statistic | Prob. |
|--------------------|-------------|-----------------------|-------------|-----------|
| C | 0.377198 | 0.034315 | 10.99226 | 0.0000 |
| G | 0.001336 | 0.001971 | 0.677915 | 0.5075 |
| EMP | 6.39E-05 | 0.000184 | 0.347226 | 0.7329 |
| HEALTH | -0.004510 | 0.004101 | -1.099767 | 0.2877 |
| R-squared | 0.125550 | Mean dependent var | | 0.379000 |
| Adjusted R-squared | -0.038409 | S.D. dependent var | | 0.007881 |
| S.E. of regression | 0.008031 | Akaike info criterion | | -6.634257 |
| Sum squared resid | 0.001032 | Schwarz criterion | | -6.435110 |
| Log likelihood | 70.34257 | Hannan-Quinn criter. | | -6.595381 |
| F-statistic | 0.765742 | Durbin-Watson stat | | 1.750767 |
| Prob(F-statistic) | 0.529744 | | | |

Na temelju rezultata provedene regresijske analize, procijenjeni model glasi:

$$\widehat{GINI} = 0,3772 + 0,0013 G + 0,0000 EMP - 0,0045 HEALTH + \varepsilon$$

Hipoteza: S povećanjem udjela izdataka za zdravstvo, *ceteris paribus*, smanjit će se nejednakosti, tj. vrijednost Gini koeficijenta.

U procijenjenom modelu nijedna varijabla nije statistički značajna.

Teorijska literatura sugerirala je kako varijabla udio izdataka za zdravstvo (HEALTH) ima negativan predznak. Procijenjeni model u slučaju varijable HEALTH potvrđuje postavljenu hipotezu jer je dobiven koeficijent -.

Statistička interpretacija: Ako se udio izdataka za zdravstvo poveća za 1%, uz nepromijenjene izdatke za konačnu potrošnju države i stopu zaposlenosti, vrijednost GINI koeficijenta će se u prosjeku smanjiti za 0,004510.

Testiranje problema multikolinearnosti – VIF pokazatelj

Variance Inflation Factors
Date: 12/06/23 Time: 01:48
Sample: 2002 2021
Included observations: 20

| Variable | Coefficient Variance | Uncentered VIF | Centered VIF |
|----------|-------------------------|-------------------|-----------------|
| C | 0.001178 | 365.1721 | NA |
| G | 3.88E-06 | 526.9145 | 1.794186 |
| EMP | 3.38E-08 | 32.31057 | 1.359366 |
| HEALTH | 1.68E-05 | 226.3503 | 2.265849 |

U modelu ne postoji problem multikolinearnosti, budući da su vrijednosti sva tri faktora inflacije varijance (VIF) manje od 5.

Testiranje problema heteroskedastičnosti grešaka relacije – Whiteov test

Heteroskedasticity Test: White
Null hypothesis: Homoskedasticity

| | | | |
|---------------------|----------|---------------------|--------|
| F-statistic | 0.678760 | Prob. F(9,10) | 0.7142 |
| Obs*R-squared | 7.584454 | Prob. Chi-Square(9) | 0.5765 |
| Scaled explained SS | 2.339622 | Prob. Chi-Square(9) | 0.9849 |

Test Equation:
Dependent Variable: RESID^2
Method: Least Squares
Date: 12/13/23 Time: 23:23
Sample: 2002 2021
Included observations: 20

| Variable | Coefficient | Std. Error | t-Statistic | Prob. |
|------------|-------------|------------|-------------|--------|
| C | -0.001579 | 0.016575 | -0.095295 | 0.9260 |
| G^2 | -1.59E-05 | 2.68E-05 | -0.592455 | 0.5667 |
| G*EMP | 1.53E-05 | 8.12E-06 | 1.889386 | 0.0882 |
| G*HEALTH | -5.47E-05 | 0.000119 | -0.459159 | 0.6559 |
| G | 0.000142 | 0.001218 | 0.116737 | 0.9094 |
| EMP^2 | -6.90E-07 | 1.12E-06 | -0.616098 | 0.5516 |
| EMP*HEALTH | -2.28E-05 | 2.27E-05 | -1.006384 | 0.3380 |
| EMP | -0.000101 | 0.000227 | -0.443538 | 0.6668 |
| HEALTH^2 | 0.000115 | 0.000253 | 0.453704 | 0.6597 |
| HEALTH | 0.000980 | 0.001008 | 0.972221 | 0.3539 |

| | | | |
|--------------------|-----------|-----------------------|-----------|
| R-squared | 0.379223 | Mean dependent var | 5.16E-05 |
| Adjusted R-squared | -0.179477 | S.D. dependent var | 5.20E-05 |
| S.E. of regression | 5.64E-05 | Akaike info criterion | -16.41985 |
| Sum squared resid | 3.19E-08 | Schwarz criterion | -15.92198 |
| Log likelihood | 174.1985 | Hannan-Quinn criter. | -16.32266 |
| F-statistic | 0.678760 | Durbin-Watson stat | 2.848565 |
| Prob(F-statistic) | 0.714178 | | |

Pripadna p -vrijednost iznosi 0,5765 i veća je od razine signifikantnosti od 5% pa se ne odbacuje nulta hipoteza o homoskedastičnosti grešaka relacije, odnosno u modelu ne postoji problem heteroskedastičnosti.

Testiranje problema autokorelacije grešaka relacije – Breusch-Godfreyjev test

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:
Null hypothesis: No serial correlation at up to 2 lags

| | | | |
|---------------|----------|---------------------|--------|
| F-statistic | 0.642832 | Prob. F(2,14) | 0.5406 |
| Obs*R-squared | 1.682183 | Prob. Chi-Square(2) | 0.4312 |

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: Least Squares

Date: 12/13/23 Time: 23:24

Sample: 2002 2021

Included observations: 20

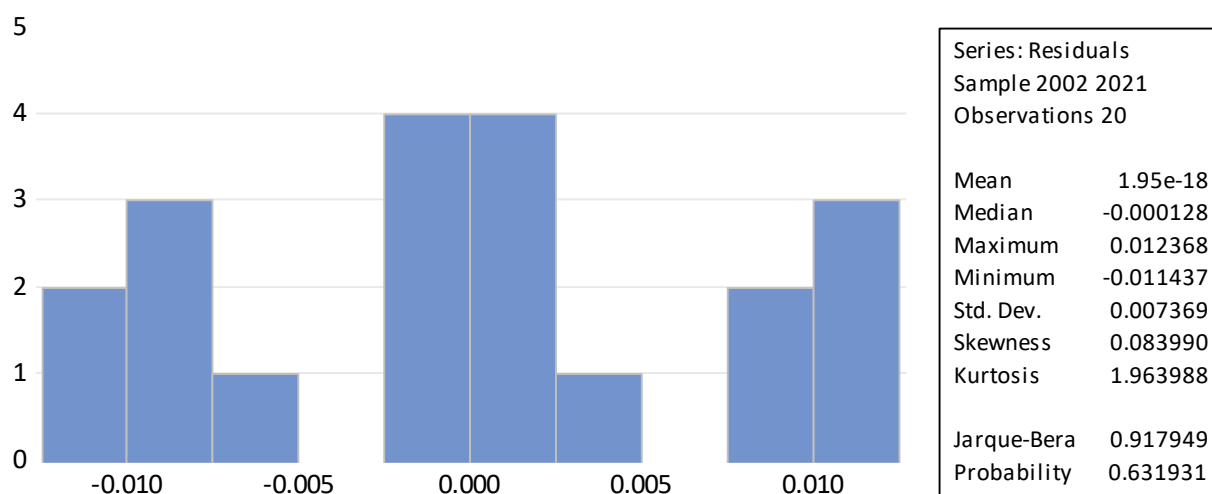
Presample missing value lagged residuals set to zero.

| Variable | Coefficient | Std. Error | t-Statistic | Prob. |
|-----------|-------------|------------|-------------|--------|
| C | -0.005134 | 0.035931 | -0.142871 | 0.8884 |
| G | 0.000596 | 0.002100 | 0.283638 | 0.7808 |
| EMP | -3.13E-05 | 0.000193 | -0.162453 | 0.8733 |
| HEALTH | -0.000843 | 0.004264 | -0.197809 | 0.8460 |
| RESID(-1) | 0.099719 | 0.262724 | 0.379557 | 0.7100 |
| RESID(-2) | -0.296393 | 0.271123 | -1.093204 | 0.2928 |

| | | | |
|--------------------|-----------|-----------------------|-----------|
| R-squared | 0.084109 | Mean dependent var | 1.95E-18 |
| Adjusted R-squared | -0.242995 | S.D. dependent var | 0.007369 |
| S.E. of regression | 0.008216 | Akaike info criterion | -6.522115 |
| Sum squared resid | 0.000945 | Schwarz criterion | -6.223395 |
| Log likelihood | 71.22115 | Hannan-Quinn criter. | -6.463802 |
| F-statistic | 0.257133 | Durbin-Watson stat | 2.013255 |
| Prob(F-statistic) | 0.929080 | | |

Pripadna p -vrijednost iznosi 0,4312 i veća je od razine signifikantnosti od 5% pa se ne odbacuje nulta hipoteza o autokorelaciji grešaka relacije do uključujući drugog reda, odnosno u modelu ne postoji problem autokorelacije do uključujući drugog reda.

Testiranje problema nenormalnosti grešaka relacije – Jarque-Bera test



Pripadna p -vrijednost iznosi 0,631931 i veća je od razine signifikantnosti od 5% pa se ne odbacuje nulta hipoteza o normalnoj distribuiranosti grešaka relacije, odnosno u modelu ne postoji problem nenormalnosti grešaka relacije.

Na temelju provedene regresijske analize, prezentirajući tri različita modela u kojima se promatra utjecaj povećanja udjela triju različitih komponenti javne potrošnje (udjela izdataka za obrazovanje, zdravstvo i socijalnu zaštitu) na smanjenje ekonomskih nejednakosti, može se utvrditi kako se za Hrvatsku ne može donijeti zaključak, budući da ni u jednom od triju prikazanih modela nijedna varijabla nije statistički značajna.

U nastavku se prikazuju rezultati regresijske analize za Dansku.

DANSKA

Prvi procijenjeni model

Dependent Variable: GINI
Method: Least Squares
Date: 12/06/23 Time: 01:11
Sample: 2000 2021
Included observations: 22

| Variable | Coefficient | Std. Error | t-Statistic | Prob. |
|----------|-------------|------------|-------------|--------|
| C | 2.188708 | 0.280381 | 7.806188 | 0.0000 |
| G | -0.013023 | 0.004226 | -3.081611 | 0.0064 |
| EMP | -0.017074 | 0.002496 | -6.841636 | 0.0000 |
| EDUC | -0.044588 | 0.017269 | -2.581948 | 0.0188 |

| | | | |
|--------------------|----------|-----------------------|-----------|
| R-squared | 0.748847 | Mean dependent var | 0.301364 |
| Adjusted R-squared | 0.706988 | S.D. dependent var | 0.025127 |
| S.E. of regression | 0.013602 | Akaike info criterion | -5.594295 |
| Sum squared resid | 0.003330 | Schwarz criterion | -5.395923 |
| Log likelihood | 65.53724 | Hannan-Quinn criter. | -5.547564 |
| F-statistic | 17.88984 | Durbin-Watson stat | 1.593464 |
| Prob(F-statistic) | 0.000012 | | |

Na temelju rezultata provedene regresijske analize, procijenjeni model glasi:

$$\widehat{GINI} = 2,1887 - 0,0130 G - 0,0170 EMP - 0,0446 EDUC + \varepsilon$$

Hipoteza: S povećanjem izdataka za obrazovanje, *ceteris paribus*, smanjit će se nejednakosti, tj. vrijednost Gini koeficijenta.

U procijenjenom modelu statistički značajne su varijable: izdaci za konačnu potrošnju države (G), stopa zaposlenosti (EMP) i udio izdataka za obrazovanje u BDP-u (EDUC).

Teorijska literatura sugerirala je kako varijabla udio izdataka za obrazovanje (EDUC) ima negativan predznak. Procijenjeni model u slučaju varijable EDUC potvrđuje jer je dobiven koeficijent -.

Statistička interpretacija: Ako se udio izdataka za obrazovanje poveća za 1%, uz nepromijenjene izdatke za konačnu potrošnju države i stopu zaposlenosti, vrijednost GINI koeficijenta će se u prosjeku smanjiti za 0,044588.

Testiranje problema multikolinearnosti – VIF pokazatelj

Variance Inflation Factors
 Date: 12/06/23 Time: 01:12
 Sample: 2000 2021
 Included observations: 22

| Variable | Coefficient Variance | Uncentered VIF | Centered VIF |
|----------|----------------------|----------------|--------------|
| C | 0.078614 | 9348.485 | NA |
| G | 1.79E-05 | 1347.210 | 2.470327 |
| EMP | 6.23E-06 | 4084.096 | 3.284618 |
| EDUC | 0.000298 | 1527.886 | 4.311277 |

U modelu ne postoji problem multikolinearnosti, budući da su vrijednosti sva tri faktora inflacije varijance (VIF) manje od 5.

Testiranje problema heteroskedastičnosti grešaka relacije – Whiteov test

Heteroskedasticity Test: White
 Null hypothesis: Homoskedasticity

| | | | |
|---------------------|----------|---------------------|--------|
| F-statistic | 0.890238 | Prob. F(9,12) | 0.5602 |
| Obs*R-squared | 8.808011 | Prob. Chi-Square(9) | 0.4552 |
| Scaled explained SS | 4.322260 | Prob. Chi-Square(9) | 0.8890 |

Test Equation:
 Dependent Variable: RESID^2
 Method: Least Squares
 Date: 12/13/23 Time: 22:31
 Sample: 2000 2021
 Included observations: 22

| Variable | Coefficient | Std. Error | t-Statistic | Prob. |
|----------|-------------|------------|-------------|--------|
| C | 0.016609 | 0.414376 | 0.040082 | 0.9687 |
| G^2 | -0.000199 | 0.000127 | -1.567815 | 0.1429 |
| G*EMP | 4.20E-05 | 0.000108 | 0.389228 | 0.7039 |
| G*EDUC | 0.001055 | 0.000989 | 1.066460 | 0.3072 |
| G | 0.000139 | 0.009811 | 0.014206 | 0.9889 |
| EMP^2 | -1.83E-05 | 3.42E-05 | -0.536228 | 0.6016 |
| EMP*EDUC | 4.46E-05 | 0.000410 | 0.108870 | 0.9151 |
| EMP | 0.001359 | 0.007329 | 0.185401 | 0.8560 |
| EDUC^2 | -0.000702 | 0.002111 | -0.332735 | 0.7451 |
| EDUC | -0.020980 | 0.042767 | -0.490552 | 0.6326 |

| | | | |
|--------------------|-----------|-----------------------|-----------|
| R-squared | 0.400364 | Mean dependent var | 0.000151 |
| Adjusted R-squared | -0.049363 | S.D. dependent var | 0.000188 |
| S.E. of regression | 0.000192 | Akaike info criterion | -13.97348 |
| Sum squared resid | 4.43E-07 | Schwarz criterion | -13.47755 |
| Log likelihood | 163.7082 | Hannan-Quinn criter. | -13.85665 |
| F-statistic | 0.890238 | Durbin-Watson stat | 2.267616 |
| Prob(F-statistic) | 0.560173 | | |

Pripadna p -vrijednost iznosi 0,4552 i veća je od razine signifikantnosti od 5% pa se ne odbacuje nulta hipoteza o homoskedastičnosti grešaka relacije, odnosno u modelu ne postoji problem heteroskedastičnosti.

Testiranje problema autokorelacije grešaka relacije – Breusch-Godfreyjev test

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:
Null hypothesis: No serial correlation at up to 2 lags

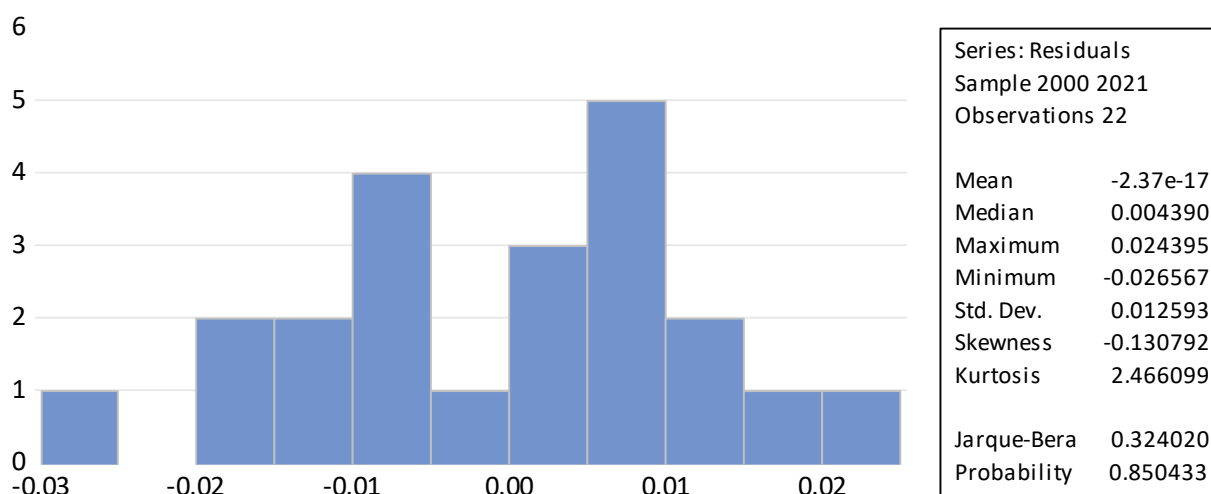
| | | | |
|---------------|----------|---------------------|--------|
| F-statistic | 0.651994 | Prob. F(2,16) | 0.5343 |
| Obs*R-squared | 1.657868 | Prob. Chi-Square(2) | 0.4365 |

Test Equation:
Dependent Variable: RESID
Method: Least Squares
Date: 12/13/23 Time: 22:33
Sample: 2000 2021
Included observations: 22
Presample missing value lagged residuals set to zero.

| Variable | Coefficient | Std. Error | t-Statistic | Prob. |
|--------------------|-------------|-----------------------|-------------|--------|
| C | -0.175543 | 0.331530 | -0.529494 | 0.6037 |
| G | 0.000282 | 0.004320 | 0.065342 | 0.9487 |
| EMP | 0.001479 | 0.002917 | 0.507083 | 0.6190 |
| EDUC | 0.009081 | 0.019762 | 0.459512 | 0.6520 |
| RESID(-1) | 0.224799 | 0.303729 | 0.740128 | 0.4699 |
| RESID(-2) | 0.312886 | 0.310357 | 1.008150 | 0.3284 |
| R-squared | 0.075358 | Mean dependent var | -2.37E-17 | |
| Adjusted R-squared | -0.213593 | S.D. dependent var | 0.012593 | |
| S.E. of regression | 0.013872 | Akaike info criterion | -5.490825 | |
| Sum squared resid | 0.003079 | Schwarz criterion | -5.193268 | |
| Log likelihood | 66.39907 | Hannan-Quinn criter. | -5.420729 | |
| F-statistic | 0.260798 | Durbin-Watson stat | 1.557939 | |
| Prob(F-statistic) | 0.927953 | | | |

Pripadna p -vrijednost iznosi 0,4365 i veća je od razine signifikantnosti od 5% pa se ne odbacuje nulta hipoteza o autokorelaciji grešaka relacije do uključujući drugog reda, odnosno u modelu ne postoji problem autokorelacije do uključujući drugog reda.

Testiranje problema nenormalnosti grešaka relacije – Jarque-Bera test



Pripadna p -vrijednost iznosi 0,850433 i veća je od razine signifikantnosti od 5% pa se ne odbacuje nulta hipoteza o normalnoj distribuiranosti grešaka relacije, odnosno u modelu ne postoji problem nenormalnosti grešaka relacije.

Drugi procijenjeni model

Dependent Variable: GINI
 Method: Least Squares
 Date: 12/06/23 Time: 01:12
 Sample: 2000 2021
 Included observations: 22

| Variable | Coefficient | Std. Error | t-Statistic | Prob. |
|--------------------|-------------|-----------------------|-------------|-----------|
| C | 2.094562 | 0.181516 | 11.53924 | 0.0000 |
| G | -0.005423 | 0.003896 | -1.391853 | 0.1809 |
| EMP | -0.016222 | 0.001606 | -10.10009 | 0.0000 |
| SOC | -0.019707 | 0.004060 | -4.853794 | 0.0001 |
| R-squared | 0.850935 | Mean dependent var | | 0.301364 |
| Adjusted R-squared | 0.826091 | S.D. dependent var | | 0.025127 |
| S.E. of regression | 0.010479 | Akaike info criterion | | -6.115972 |
| Sum squared resid | 0.001976 | Schwarz criterion | | -5.917601 |
| Log likelihood | 71.27569 | Hannan-Quinn criter. | | -6.069242 |
| F-statistic | 34.25083 | Durbin-Watson stat | | 1.403244 |
| Prob(F-statistic) | 0.000000 | | | |

Na temelju rezultata provedene regresijske analize, procijenjeni model glasi:

$$\widehat{GINI} = 2,0946 - 0,0054 G - 0,0162 EMP - 0,0197 SOC + \varepsilon$$

Hipoteza: S povećanjem izdataka za socijalnu zaštitu, *ceteris paribus*, smanjit će se nejednakosti, tj. vrijednost Gini koeficijenta.

U procijenjenom modelu statistički značajne su varijable: stopa zaposlenosti (EMP) i udio izdataka za socijalnu zaštitu u BDP-u (SOC).

Teorijska literatura sugerirala je kako varijabla udio izdataka za socijalnu zaštitu (SOC) ima negativan predznak. Procijenjeni model u slučaju varijable SOC potvrđuje jer je dobiven koeficijent -.

Statistička interpretacija: Ako se udio izdataka za socijalnu zaštitu poveća za 1%, uz nepromijenjene izdatke za konačnu potrošnju države i stopu zaposlenosti, vrijednost GINI koeficijenta će se u prosjeku smanjiti za 0,019707.

Testiranje problema multikolinearnosti – VIF pokazatelj

Variance Inflation Factors
Date: 12/06/23 Time: 01:12
Sample: 2000 2021
Included observations: 22

| Variable | Coefficient Variance | Uncentered VIF | Centered VIF |
|----------|----------------------|----------------|--------------|
| C | 0.032948 | 6601.413 | NA |
| G | 1.52E-05 | 1929.557 | 3.538154 |
| EMP | 2.58E-06 | 2849.864 | 2.291991 |
| SOC | 1.65E-05 | 1746.681 | 4.276918 |

U modelu ne postoji problem multikolinearnosti, budući da su vrijednosti sva tri faktora inflacije varijance (VIF) manje od 5.

Testiranje problema heteroskedastičnosti grešaka relacije – Whiteov test

Heteroskedasticity Test: White
Null hypothesis: Homoskedasticity

| | | | |
|---------------------|----------|---------------------|--------|
| F-statistic | 0.886449 | Prob. F(9,12) | 0.5628 |
| Obs*R-squared | 8.785490 | Prob. Chi-Square(9) | 0.4573 |
| Scaled explained SS | 5.339708 | Prob. Chi-Square(9) | 0.8037 |

Test Equation:
Dependent Variable: RESID^2
Method: Least Squares
Date: 12/13/23 Time: 22:56
Sample: 2000 2021
Included observations: 22

| Variable | Coefficient | Std. Error | t-Statistic | Prob. |
|----------|-------------|------------|-------------|--------|
| C | -0.324562 | 0.282613 | -1.148433 | 0.2732 |
| G^2 | 3.56E-05 | 9.13E-05 | 0.389722 | 0.7036 |
| G*EMP | -7.42E-05 | 0.000105 | -0.707459 | 0.4928 |
| G*SOC | -0.000206 | 0.000214 | -0.961117 | 0.3555 |
| G | 0.008486 | 0.010221 | 0.830233 | 0.4226 |
| EMP^2 | -2.80E-05 | 2.63E-05 | -1.063630 | 0.3084 |
| EMP*SOC | 6.61E-06 | 9.70E-05 | 0.068098 | 0.9468 |
| EMP | 0.005839 | 0.005156 | 1.132550 | 0.2795 |
| SOC^2 | 9.52E-05 | 0.000116 | 0.824277 | 0.4259 |
| SOC | 0.000225 | 0.008913 | 0.025295 | 0.9802 |

| | | | |
|--------------------|-----------|-----------------------|-----------|
| R-squared | 0.399340 | Mean dependent var | 8.98E-05 |
| Adjusted R-squared | -0.051154 | S.D. dependent var | 0.000124 |
| S.E. of regression | 0.000127 | Akaike info criterion | -14.80117 |
| Sum squared resid | 1.94E-07 | Schwarz criterion | -14.30524 |
| Log likelihood | 172.8129 | Hannan-Quinn criter. | -14.68435 |
| F-statistic | 0.886449 | Durbin-Watson stat | 2.577627 |
| Prob(F-statistic) | 0.562788 | | |

Pripadna p -vrijednost iznosi 0,4573 i veća je od razine signifikantnosti od 5% pa se ne odbacuje nulta hipoteza o homoskedastičnosti grešaka relacije, odnosno u modelu ne postoji problem heteroskedastičnosti.

Testiranje problema autokorelacije grešaka relacije – Breusch-Godfreyjev test

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

Null hypothesis: No serial correlation at up to 2 lags

| | | | |
|---------------|----------|---------------------|--------|
| F-statistic | 0.428673 | Prob. F(2,16) | 0.6586 |
| Obs*R-squared | 1.118896 | Prob. Chi-Square(2) | 0.5715 |

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: Least Squares

Date: 12/13/23 Time: 22:58

Sample: 2000 2021

Included observations: 22

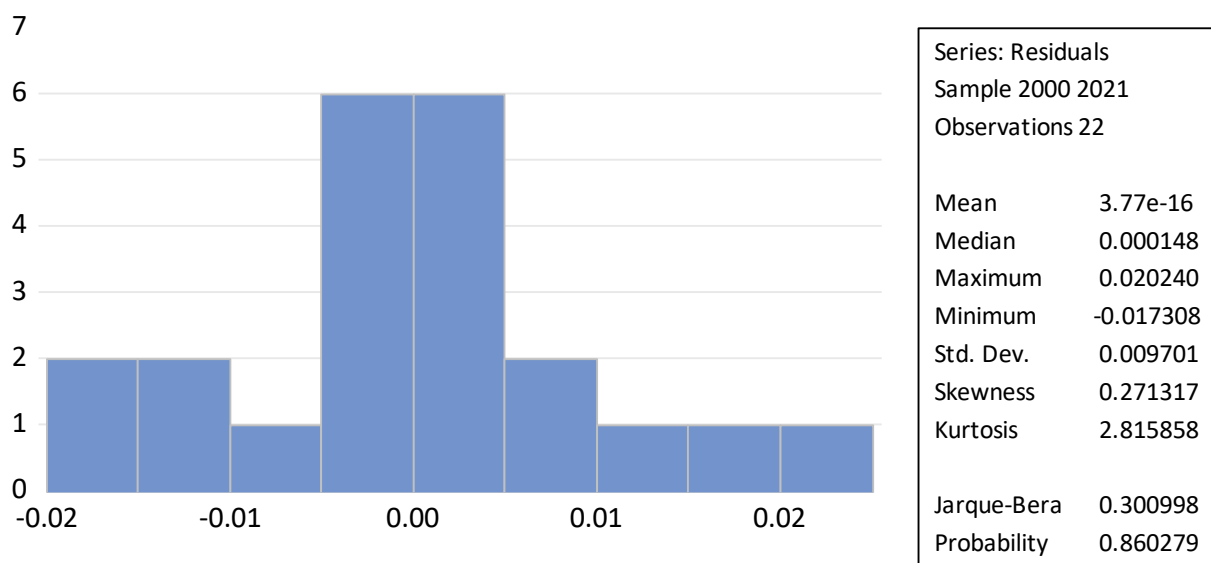
Presample missing value lagged residuals set to zero.

| Variable | Coefficient | Std. Error | t-Statistic | Prob. |
|-----------|-------------|------------|-------------|--------|
| C | -0.029483 | 0.191046 | -0.154324 | 0.8793 |
| G | 0.001379 | 0.004328 | 0.318740 | 0.7540 |
| EMP | 0.000157 | 0.001678 | 0.093725 | 0.9265 |
| SOC | -0.000716 | 0.004332 | -0.165257 | 0.8708 |
| RESID(-1) | 0.234242 | 0.279136 | 0.839170 | 0.4137 |
| RESID(-2) | 0.156684 | 0.329776 | 0.475121 | 0.6411 |

| | | | |
|--------------------|-----------|-----------------------|-----------|
| R-squared | 0.050859 | Mean dependent var | 3.77E-16 |
| Adjusted R-squared | -0.245748 | S.D. dependent var | 0.009701 |
| S.E. of regression | 0.010828 | Akaike info criterion | -5.986352 |
| Sum squared resid | 0.001876 | Schwarz criterion | -5.688795 |
| Log likelihood | 71.84987 | Hannan-Quinn criter. | -5.916256 |
| F-statistic | 0.171469 | Durbin-Watson stat | 1.701291 |
| Prob(F-statistic) | 0.969456 | | |

Pripadna p -vrijednost iznosi 0,5715 i veća je od razine signifikantnosti od 5% pa se ne odbacuje nulta hipoteza o autokorelaciji grešaka relacije do uključujući drugog reda, odnosno u modelu ne postoji problem autokorelacije do uključujući drugog reda.

Testiranje problema nenormalnosti grešaka relacije – Jarque-Bera test



Pripadna p -vrijednost iznosi 0,860279 i veća je od razine signifikantnosti od 5% pa se ne odbacuje nulta hipoteza o normalnoj distribuiranosti grešaka relacije, odnosno u modelu ne postoji problem nenormalnosti grešaka relacije.

Treći procijenjeni model

Dependent Variable: GINI
 Method: Least Squares
 Date: 12/06/23 Time: 01:13
 Sample: 2000 2021
 Included observations: 22

| Variable | Coefficient | Std. Error | t-Statistic | Prob. |
|--------------------|-------------|-----------------------|-------------|-----------|
| C | 1.216166 | 0.151486 | 8.028214 | 0.0000 |
| G | -0.019538 | 0.002280 | -8.569576 | 0.0000 |
| EMP | -0.008108 | 0.001357 | -5.976604 | 0.0000 |
| HEALTH | 0.022211 | 0.003274 | 6.784375 | 0.0000 |
| R-squared | 0.903244 | Mean dependent var | | 0.301364 |
| Adjusted R-squared | 0.887118 | S.D. dependent var | | 0.025127 |
| S.E. of regression | 0.008442 | Akaike info criterion | | -6.548167 |
| Sum squared resid | 0.001283 | Schwarz criterion | | -6.349796 |
| Log likelihood | 76.02984 | Hannan-Quinn criter. | | -6.501437 |
| F-statistic | 56.01186 | Durbin-Watson stat | | 1.687443 |
| Prob(F-statistic) | 0.000000 | | | |

Na temelju rezultata provedene regresijske analize, procijenjeni model glasi:

$$\widehat{GINI} = 1,2162 - 0,0195 G - 0,0081 EMP + 0,0222 HEALTH + \varepsilon$$

Hipoteza: S povećanjem izdataka za zdravstvo, *ceteris paribus*, smanjit će se nejednakosti, tj. vrijednost Gini koeficijenta.

U procijenjenom modelu statistički značajne su varijable: izdaci za konačnu potrošnju države (G), stopa zaposlenosti (EMP) i udio izdataka za zdravstvo u BDP-u (HEALTH).

Teorijska literatura sugerirala je kako varijabla udio izdataka za zdravstvo (HEALTH) ima negativan predznak. Procijenjeni model u slučaju varijable HEALTH opovrgava jer je dobiven koeficijent +.

Statistička interpretacija: Ako se udio izdataka za zdravstvo poveća za 1%, uz nepromijenjene izdatke za konačnu potrošnju države i stopu zaposlenosti, vrijednost GINI koeficijenta će se u prosjeku povećati za 0,022211.

Testiranje problema multikolinearnosti – VIF pokazatelj

Variance Inflation Factors
Date: 12/06/23 Time: 01:13
Sample: 2000 2021
Included observations: 22

| Variable | Coefficient Variance | Uncentered VIF | Centered VIF |
|----------|----------------------|----------------|--------------|
| C | 0.022948 | 7083.576 | NA |
| G | 5.20E-06 | 1017.871 | 1.866431 |
| EMP | 1.84E-06 | 3132.762 | 2.519511 |
| HEALTH | 1.07E-05 | 215.9351 | 1.776757 |

U modelu ne postoji problem multikolinearnosti, budući da su vrijednosti sva tri faktora inflacije varijance (VIF) manje od 5.

Testiranje problema heteroskedastičnosti grešaka relacije – Whiteov test

Heteroskedasticity Test: White
Null hypothesis: Homoskedasticity

| | | | |
|---------------------|----------|---------------------|--------|
| F-statistic | 1.480690 | Prob. F(9,12) | 0.2584 |
| Obs*R-squared | 11.57602 | Prob. Chi-Square(9) | 0.2383 |
| Scaled explained SS | 12.72039 | Prob. Chi-Square(9) | 0.1757 |

Test Equation:
Dependent Variable: RESID^2
Method: Least Squares
Date: 12/13/23 Time: 23:06
Sample: 2000 2021
Included observations: 22

| Variable | Coefficient | Std. Error | t-Statistic | Prob. |
|------------|-------------|------------|-------------|--------|
| C | 0.028283 | 0.184358 | 0.153416 | 0.8806 |
| G^2 | 2.67E-07 | 5.54E-05 | 0.004824 | 0.9962 |
| G*EMP | -2.42E-05 | 3.33E-05 | -0.725975 | 0.4818 |
| G*HEALTH | 8.24E-05 | 0.000131 | 0.626735 | 0.5426 |
| G | 0.001055 | 0.004152 | 0.254089 | 0.8037 |
| EMP^2 | -8.15E-07 | 1.68E-05 | -0.048561 | 0.9621 |
| EMP*HEALTH | 8.37E-05 | 8.43E-05 | 0.993188 | 0.3402 |
| EMP | 1.28E-05 | 0.003469 | 0.003677 | 0.9971 |
| HEALTH^2 | 8.10E-05 | 6.20E-05 | 1.306523 | 0.2159 |
| HEALTH | -0.009718 | 0.008793 | -1.105197 | 0.2907 |

| | | | |
|--------------------|----------|-----------------------|-----------|
| R-squared | 0.526183 | Mean dependent var | 5.83E-05 |
| Adjusted R-squared | 0.170820 | S.D. dependent var | 0.000108 |
| S.E. of regression | 9.85E-05 | Akaike info criterion | -15.31057 |
| Sum squared resid | 1.16E-07 | Schwarz criterion | -14.81464 |
| Log likelihood | 178.4162 | Hannan-Quinn criter. | -15.19374 |
| F-statistic | 1.480690 | Durbin-Watson stat | 2.428443 |
| Prob(F-statistic) | 0.258373 | | |

Pripadna p -vrijednost iznosi 0,2383 i veća je od razine signifikantnosti od 5% pa se ne odbacuje nulta hipoteza o homoskedastičnosti grešaka relacije, odnosno u modelu ne postoji problem heteroskedastičnosti.

Testiranje problema autokorelacije grešaka relacije – Breusch-Godfreyjev test

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

Null hypothesis: No serial correlation at up to 2 lags

| | | | |
|---------------|----------|---------------------|--------|
| F-statistic | 0.038492 | Prob. F(2,16) | 0.9623 |
| Obs*R-squared | 0.105345 | Prob. Chi-Square(2) | 0.9487 |

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: Least Squares

Date: 12/13/23 Time: 23:07

Sample: 2000 2021

Included observations: 22

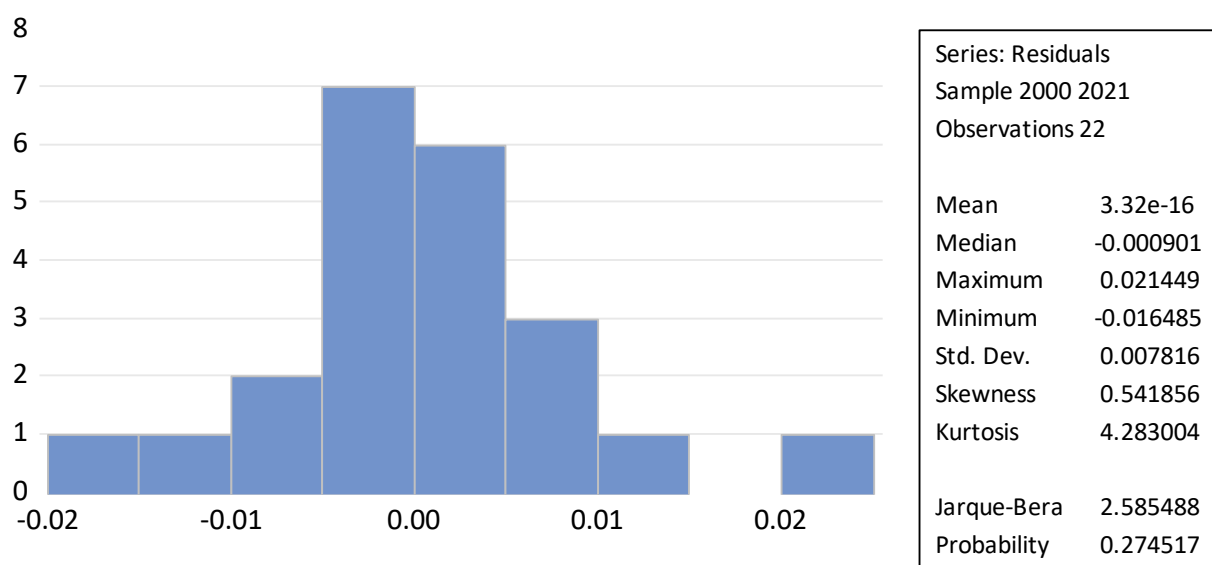
Presample missing value lagged residuals set to zero.

| Variable | Coefficient | Std. Error | t-Statistic | Prob. |
|-----------|-------------|------------|-------------|--------|
| C | -0.000680 | 0.165199 | -0.004118 | 0.9968 |
| G | -2.81E-05 | 0.002422 | -0.011590 | 0.9909 |
| EMP | 1.04E-05 | 0.001485 | 0.007015 | 0.9945 |
| HEALTH | 7.76E-05 | 0.003590 | 0.021631 | 0.9830 |
| RESID(-1) | -0.036829 | 0.260396 | -0.141434 | 0.8893 |
| RESID(-2) | 0.058552 | 0.261012 | 0.224326 | 0.8253 |

| | | | |
|--------------------|-----------|-----------------------|-----------|
| R-squared | 0.004788 | Mean dependent var | 3.32E-16 |
| Adjusted R-squared | -0.306215 | S.D. dependent var | 0.007816 |
| S.E. of regression | 0.008933 | Akaike info criterion | -6.371149 |
| Sum squared resid | 0.001277 | Schwarz criterion | -6.073592 |
| Log likelihood | 76.08264 | Hannan-Quinn criter. | -6.301053 |
| F-statistic | 0.015397 | Durbin-Watson stat | 1.559887 |
| Prob(F-statistic) | 0.999895 | | |

Pripadna p -vrijednost iznosi 0,9487 i veća je od razine signifikantnosti od 5% pa se ne odbacuje nulta hipoteza o autokorelaciji grešaka relacije do uključujući drugog reda, odnosno u modelu ne postoji problem autokorelacije do uključujući drugog reda.

Testiranje problema nenormalnosti grešaka relacije – Jarque-Bera test



Pripadna p -vrijednost iznosi 0,274517 i veća je od razine signifikantnosti od 5% pa se ne odbacuje nulta hipoteza o normalnoj distribuiranosti grešaka relacije, odnosno u modelu ne postoji problem nenormalnosti grešaka relacije.

Na temelju provedene regresijske analize, prezentirajući tri različita modela u kojima se promatra utjecaj povećanja udjela triju različitih komponenti javne potrošnje (udjela izdataka za obrazovanje, zdravstvo i socijalnu zaštitu) na smanjenje ekonomskih nejednakosti, može se zaključiti kako u dva od ukupno tri modela, povećanje udjela promatranih izdataka utječe na smanjenje dohodovnih nejednakosti (raspoloživi dohodak poslije poreza i prije transfera), preciznije, povećanje udjela izdataka za obrazovanje i socijalnu zaštitu utječe na smanjenje nejednakosti, što ukazuje na činjenicu da ciljana državna potrošnja ima značajnu ulogu u smanjenju ekonomskih nejednakosti. No, u ovom slučaju regresijske analize Danske, primijećen je jedan paradoks, koji se javlja u trećem modelu. U tom modelu, povećanje udjela izdataka za zdravstvo utječe na povećanje nejednakosti umjesto na smanjenje. Interesantno je da je taj paradoks prisutan u Danskoj, ali i u ostalim nordijskim zemljama već neko vrijeme, kao što to potvrđuju provedena istraživanja poput (Forster i dr., 2018; Ólafsdóttir, 2021). Također, u sva tri modela vidljivo je da i porast stope zaposlenosti utječe na smanjenje nejednakosti.

5. ZAKLJUČAK

„Nejednakost je pitanje izbora. To su pravila i politike koje integriramo u društvo.“

Joseph E. Stiglitz (2015),

Rewriting the Rules of the American Economy: An Agenda for Growth and Shared Prosperity (prijevod autora)

Usprkos uspješnom trendu smanjenja ekonomskih nejednakosti globalno - među zemljama, posljednjih godina, ono što zabrinjava većinu ekonomskih stručnjaka, ali i ostale aktere iz područja društvenih znanosti je istovremeno povećanje ekonomskih nejednakosti unutar zemalja. Očigledno je kako trenutne, poprilično visoke razine dohodovne i imovinske nejednakosti u zemljama diljem svijeta ograničavaju ekonomske mogućnosti i blagostanje mnogih ljudi. Kako bi se pristupilo utvrđivanju i razjašnjavanju problema nejednakosti, a naposljetku i pokušaju ublažavanja posljedica koje ostavlja, najprije je potrebno odabrati prikladne mjere pomoću kojih će se definirati točna razina nejednakosti. Ovisno o tome koja se vrsta nejednakosti istražuje, od mnoštva numeričkih i popratnih grafičkih pokazatelja nejednakosti, odabire se specifična mjera koja cilja na promatranje dijela distribucije koji interesira istraživača, ili često, i na cjelokupnu distribuciju. Nakon što je ustanovljen problem nejednakosti, prilazi se određivanju i objašnjavanju potencijalnih uzroka koji su doveli do nejednakosti. U današnje vrijeme, to su najčešće digitalizacija i globalizacija, uz mnoštvo popratnih faktora. Dakako, kao u brojnim diskusijama u ekonomskoj znanosti, i ovdje se, po pitanju nejednakosti, stručnjaci ne mogu složiti i formirati zajedničko, jedinstveno mišljenje o prisutnosti nejednakosti u društvu te utjecaju na ekonomiju zemlje i osobito važno – gospodarski rast, a time i na funkcioniranje društva u cjelini. Nema ni jednoznačnog odgovora o konkretnim potezima koji bi se morali poduzeti s ciljem rješavanja ovog problema. Međutim, izostanak egzaktnog rješenja ni ne treba čuditi, obzirom na činjenicu da je smanjenje ekonomskih nejednakosti više politički nego ekonomski izazov, što znači da je potrebna suradnja između ekonomske i političke struke. Zadatak ekonomske profesije bio bi, ustanoviti postoji li problem nejednakosti u zemlji (pomoću preciznih mjera), pronaći moguće uzroke te ponuditi odgovarajuće politike pomoću kojih bi se nejednakosti pokušale umanjiti. Daljnje korake u rješavanju problema nejednakosti, trebala bi poduzeti politička struka, odnosno vlada, koja bi trebala u interakciji s ekonomskom strukom odobriti neke od predloženih politika te ih u konačnici i implementirati. U ovom segmentu najvažnija uloga pripada fiskalnoj politici, uglavnom u kontekstu uvođenja progresivnog oporezivanja s ciljem preusmjeravanja poreznog opterećenja na bogatiji dio društva. No, bitno je napomenuti kako postoje i još neki koncepti (uglavnom iz domene socijalne politike) koji nadopunjuju alate fiskalne politike u procesu

smanjivanja ekonomskih nejednakosti. Iznimno je bitno istaknuti kako je problem nejednakosti u uskoj svezi sa sociološkim aspektima funkcioniranja društva u okviru odabranog oblika državnog uređenja. Upravo je iz tog razloga, u ovom radu težište bilo na proučavanju razine ekonomskih nejednakosti u dvama različitim, a naoko identičnim modelima države blagostanja. Država blagostanja je smatrana jednom od najplodonosnijih država u strogo ekonomskom pogledu (najviše stope ekonomskog rasta, najviše dohodovne razine), ali i promatrajući cjelovitu sliku društva sa socioekonomskog aspekta (najniže razine ekonomskih nejednakosti, najviše razine društvenog blagostanja). Ipak, ni ovdje priča nije toliko idilična. Izučavajući razlike u modelima države blagostanja, dolazi se do zaključka kako prethodna rečenica vrijedi samo za socijaldemokratski model države blagostanja kakav imaju nordijske zemlje. I teorijski, u tradicionalnoj klasifikaciji modela države blagostanja, a pogotovo u praksi, očito je postojanje različitosti u funkcioniranju triju različitih modela država blagostanja. Prilikom razvoja načela mehanizama socioekonomskog djelovanja u određenom modelu države blagostanja, značajnu je ulogu odigrala povijesna pozadina stvaranja sadašnjih karakteristika modela. Referirajući se na citat glasovitog ekonomista Stiglitz, kojim je započeto ovo zaključno poglavlje, može se rezimirati kako je za gospodarski snažniju državu i veće blagostanje njezinih građana, s intencijom rješavanja problema nejednakosti, potrebna kooperacija ekonomske i političke znanosti, a prvi je korak usmjeravanje fokusa cjelokupne javnosti, a posebice društvene struke na problem ekonomske nejednakosti.

Provedenom empirijskom analizom (i grafičkom, i ekonometrijskom), nalaze se razlike u funkcioniranju ekonomije i društva, u dvjema socijalnim državama – Hrvatskoj i Danskoj. Grafičkom analizom, na temelju komparacije različitih pokazatelja ekonomskih nejednakosti i izdvajanja iz državnog budžeta za tri važna segmenta kada se govori o socijalnoj državi (socijalnu zaštitu, zdravstvo i obrazovanje), potvrđena je prvotno postavljena istraživačka hipoteza o višoj razini ekonomske nejednakosti (i dohodovne, i imovinske) u hrvatskom modelu države blagostanja u usporedbi s danskim modelom države blagostanja. Međutim, promatrajući kroz vrijeme, primjećuje se povećanje ekonomskih nejednakosti (i dohodovne, i imovinske) u danskoj socijalnoj državi. Također, uočava se i veća porezna opterećenost Hrvatske u odnosu na ostvarene vrijednosti BDP-a, u usporedbi s Danskom. Još jedan općenitiji pokazatelj – WGI, dodatno je potvrdio hipotezu. Ekonometrijskom analizom, pomoću višestruke linearne regresije, ispitan je utjecaj udjela izdataka za zdravstvo, obrazovanje i socijalnu zaštitu na ekonomsku nejednakost, točnije dohodovnu nejednakost u obliku Gini koeficijenta. Preciznije rečeno, testirano je sljedeće: Utječe li povećanje udjela izdataka za zdravstvo, obrazovanje i

socijalnu zaštitu na smanjenje ekonomskih nejednakosti? Rezultati dobiveni regresijskom analizom koja je provedena u statističkom programu EViews 12, upućuju na različite zaključke za Dansku i Hrvatsku. Regresijski modeli za Hrvatsku upućuju na činjenicu kako se ne može donijeti zaključak, budući da ni u jednom od triju modela nijedna varijabla nije statistički značajna, dok rezultati regresijske analize na primjeru Danske imaju paradoksalno značenje. Naime, regresijski modeli su pokazali kako povećanje izdataka za obrazovanje i socijalnu zaštitu utječe na smanjenje nejednakosti, ali paradoks je vidljiv u trećem modelu prilikom testiranja utjecaja izdataka za zdravstvo na nejednakosti. U tom slučaju, regresijskom analizom zaključuje se kako se povećanjem izdataka za zdravstvo, ekonomske nejednakosti povećavaju, a ne smanjuju (kao što bi se očekivalo), no taj je paradoks u literaturi, ipak potvrđen. Također, u sva tri modela vidljivo je da i porast stope zaposlenosti utječe na smanjenje nejednakosti. Dakle, vodeći se istraživačkim pitanjem o povezanosti različitih modela države blagostanja i razina ekonomskih nejednakosti, kroz cijeli istraživački proces, te sumiranjem rezultata iz empirijskog dijela rada, ostvaren je istraživački cilj o komparaciji razina ekonomskih nejednakosti u dvama različitim modelima države blagostanja. Testiranjem početno postavljene hipoteze o višoj razini ekonomske nejednakosti u hrvatskom modelu države blagostanja u odnosu na danski model, a koja je bila okosnica istraživanja, pomoću dobivenih nalaza istraživanja, donosi se zaključak kako je hipoteza potvrđena.

POPIS LITERATURE

1. Acemoglu, D., Robinson, J. A. i Verdier, T. (2012) *Can't We All Be More Like Scandinavians? Asymmetric Growth and Institutions in an Interdependent World*. Cambridge: National Bureau of Economic Research.
2. Andersen, V. K., Greve, C. i Torfing, J. (1996) Reorganizing the Danish Welfare State: 1982-93: A Decade of Conservative Rule. *Scandinavian Studies*, 68 (2): 161-187.
3. Atkinson, A. B. (2015) *Inequality: What Can Be Done?*. Cambridge: Harvard University Press.
4. Barr, N. (2004) *The Economics of the Welfare State*, 4th ed. Oxford: Oxford University Press.
5. Bhatt, A., Kolb, M. i Ward, O. (2020) *How to Fix Economic Inequality? - An Overview of Policies for the United States and Other High-Income Economies*. Washington D.C.: Peterson Institute for International Economics.
6. Blanchard, O. i Rodrik, D. (2019) *We Have the Tools to Reverse the Rise in Inequality*. Washington D.C.: Peterson Institute for International Economics.
7. Bosmans, K., Lauwers, L. i Ooghe, E. (2006) *A consistent multidimensional Pigou-Dalton transfer principle*. Leuven: Center for Economic Studies.
8. Bourguignon, F. (2015) *The Globalization of Inequality*. Princeton: Princeton University Press.
9. Briggs, A. (1961) The Welfare State in Historical Perspective. *European Journal of Sociology*, 2 (2): 221-258.
10. Buturac, G. (2014) Država i ekonomija: gdje je Hrvatska?. *Ekonomski pregled*, 65 (6): 513-540.
11. Causa, O. i dr. (2016) *Inequality in Denmark through the Looking Glass*. Paris: OECD.
12. Choo, S. (2019) *A Policymaker's Guide on Inequality*. Bangkok: United Nations, Economic and Social Commission for Asia and the Pacific.
13. Clements, B. i dr. (2015) Fiscal Policy and Income Inequality: An Overview. U: Clements, B. i dr. (eds.), *Inequality and Fiscal Policy*. Washington D.C.: International Monetary Fund, str. 3-21.

14. Cowell, F. A. (1977) *Measuring Inequality: Techniques for the Social Sciences*. New York: Halsted Press, a Division of John Wiley & Sons Inc.
15. Dabla-Norris, E. i dr. (2015) *Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective*. Washington D.C.: International Monetary Fund.
16. Doolan, K. i dr. (2021) *(Ne)jednakosti u Hrvatskoj*. Zagreb: Friedrich-Ebert-Stiftung, Regionalni ured za Hrvatsku i Sloveniju, Zagreb.
17. Esping-Andersen, G. (1996) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. 4th ed. Cambridge: Polity Press.
18. Europska komisija (2017) *European Semester Thematic Factsheet - Addressing Inequalities*. Bruxelles: European Commission.
19. Eurostat (2024. a) Income quintile share ratio S80/S20 for disposable income by sex and age group - EU-SILC survey;
Link:
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_di11/default/table?lang=en&category=livcon.ilc.ilc_ie.ilc_iei
(pristupljeno: 10.06.2024.)
20. Eurostat (2024. b) Disposable income of households (with expenditure greater than zero) spent on essential goods and services by income quantiles - experimental statistics;
Link:
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/icw_aff_01/default/table?lang=en&category=icw.icw_aff
(pristupljeno: 10.06.2024.)
21. Eurostat (2024. c, d, e, f) General government expenditure by function (COFOG);
Link:
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10a_exp_custom_11565596/default/table?lang=en
(pristupljeno: 14.06.2024.)
22. Eurostat (2024. g) GDP and main components (output, expenditure and income);

Link:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_gdp/default/table?lang=en&category=na10.nama10.nama_10_ma

(pristupljeno: 15.06.2024.)

23. Eurostat (2024. g) Main national accounts tax aggregates;

Link:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10a_taxag_custom_11989892/default/table?lang=en

(pristupljeno: 15.06.2024.)

24. Forster, T., Kentikelenis, A. i Bamba, C. (2018) *Health Inequalities in Europe: Setting the Scene for Progressive Policy Action*. Bruxelles: Foundation for European Progressive Studies (FEPS).

25. Fukuyama, F. (2011) Dealing with Inequality. *Journal of Democracy*, 22 (3): 79-89.

26. Galbraith, J. K. (2016) *Inequality: What Everyone Needs to Know*. Oxford: Oxford University Press.

27. Hilson, M. (2020) The Nordic Welfare Model. U: Lindskog, A. i Stougaard-Nielsen, J. (eds.), *Introduction to Nordic Cultures*. London: UCL Press, str. 70-84.

28. Iacono, R. i Palagi, E. (2022) Still the Lands of Equality? Heterogeneity of Income Composition in the Nordics, 1975-2016. *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy*, 22 (2): 221-268.

29. Jakšić, S., Erjavec, N. i Čeh Časni, A. (2020) *Metode primijenjene matematičke i statističke analize*. Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

30. Kaymaz, Y. (2022) Analysis of Welfare State Concept: A Comparative Approach. *Journal of Economics and Political Sciences*, 2 (2): 179-187.

31. Kharas, H. i Seidel, B. (2018) *What's Happening to the World Income Distribution?-The Elephant Chart Revisited*, Washington D.C.: Global Economy and Development at Brookings.

32. Kuznets, S. (1955) Economic Growth and Income Inequality. *The American Economic Review*, 45 (1): 1-28.

33. Lakner, C. i Milanovic, B. (2016) Global Income Distribution: From the Fall of the Berlin Wall to the Great Recession. *The World Bank Economic Review*, 30 (2): 203-232.
34. Lykketoft, M. (2009) *The Danish Model: A European success story*. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, International Policy Analysis.
35. Međunarodni monetarni fond (2014) *Fiscal policy and income inequality*. Washington D.C.: International Monetary Fund.
36. Milanovic, B. (2005) *Worlds Apart: Measuring International and Global Inequality*. Princeton: Princeton University Press.
37. Milanovic, B. (2007) Why We All Care About Inequality (But Are Loath to Admit It). *Challenge*, 50 (6): 109-120.
38. Milanovic, B. (2011) *The Haves and the Have-Nots: A Brief and Idiosyncratic History of Global Inequality*. New York: Basic Books.
39. Milanovic, B. (2011) *The haves and the have-nots: A short and idiosyncratic history of global inequality*. London: Global Policy public lecture, London School of Economics.
40. Milanovic, B. (2016) *Global Inequality: A New Approach for the Age of Globalization*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
41. Narodne novine (2010) *Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst)*. Zagreb: Narodne novine d.d., 2422 (85).
42. Nolan, B., Salverda, W. i Smeeding, T. (2009) *The Oxford Handbook of Economic Inequality*. Oxford: Oxford University Press.
43. Obst, T. (2013) *Income inequality and the welfare state: How redistributive is the public sector?*. Berlin: Institute for International Political Economy.
44. Ólafsdóttir, Sigrún (2021) *Health Inequalities in the Nordic Countries: What We Know and What We Can Do*. Copenhagen: Nordic Medico-Statistical Committee (NOMESCO).
45. Oxford Policy Management (2021) *Fiscal policies to reduce inequality*. Bonn: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.
46. Phillips, N. (2017) Power and inequality in the global political economy. *International Affairs*, 93 (2): 429-444.

47. Piketty, T. (2014) *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
48. Piketty, T. (2015) *The Economics of Inequality*. 4th ed. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
49. Piketty, T. (2020) *Capital and Ideology*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
50. Polacko, M. (2021) Causes and Consequences of Income Inequality - An Overview. *Statistics, Politics and Policy*, 12 (2): 341-357.
51. Puljiz, V. (2004) Socijalna prava i socijalni razvoj Republike Hrvatske. *Revija za socijalnu politiku*, 11 (1): 3-20.
52. Puljiz, V. (2008) Hrvatska socijalna država: trendovi i izazovi. U: Kregar, J., Flego, G. i Ravlić, S. (ur.), *Hrvatska-kako sada dalje*. Zagreb: Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, str. 157-182.
53. Sandmo, A. (1998) The welfare state: a theoretical framework for justification and criticism. *Swedish Economic Policy Review* 5: 11-33.
54. Schmid-Drüner, M. (2016) *Economic Inequality*. Bruxelles: European Parliament.
55. Stewart, F. (2017) *Horizontal Inequalities: Barriers to Pluralism*. Ottawa: Global Centre for Pluralism.
56. Stiglitz, J. E. (2013) *The Price of Inequality*. New York: W. W. Norton & Company.
57. Stiglitz, J. E. (2015) *The Great Divide: Unequal Societies and What We Can Do About Them*. New York: W. W. Norton & Company.
58. Stiglitz, J. E. (2015) *Rewriting the Rules of the American Economy: An Agenda for Growth and Shared Prosperity*. New York: W. W. Norton & Company.
59. Suits, D. B. (1977) Measurement of Tax Progressivity. *The American Economic Review*, 67 (4): 747-752.
60. Svjetska banka (2024. a) Worldwide Governance Indicators;

Link: <https://databank.worldbank.org/source/worldwide-governance-indicators>

(pristupljeno: 18.06.2024.)

61. Šimurina, N. i dr. (2012) *Javne financije u Hrvatskoj*. Zagreb: Ekonomski fakultet Zagreb.
62. Tica, J. (2020) *Makroekonomija II*. Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
63. Trapeznikova, I. (2019) *Measuring Income Inequality*, Bonn: IZA World of Labor.
64. Troiano, U. (2017) *Do Taxes Increase Economic Inequality? A Comparative Study Based on the State Personal Income Tax*, Cambridge: National Bureau of Economic Research.
65. Ujedinjeni narodi (2015) *Development Issues No. 2: Inequality Measurement*. New York: United Nations, Department of Economic and Social Affairs.
66. Vanhuysse, P., Medgyesi, M. i Gál, R. (2022) *Welfare states as lifecycle redistribution machines: why the piggy bank dwarfs Robin Hood in Europe*. Bruxelles: European Social Observatory (OSE).
67. Van Lancker, W. i Van den Heede, A. (2019) *Economic Equality and the Welfare State*. Leuven: Centre for Sociological Research, KU Leuven.
68. World Inequality Database (2024. a, b, c, d);
Link: <https://wid.world/data/>
(pristupljeno: 14.06.2024.)

POPIS GRAFIKONA

| | |
|--|----|
| Grafikon 1. Pokazatelj S80/S20 za Dansku i Hrvatsku, 2010. – 2023..... | 67 |
| Grafikon 2. Postotni udio raspoloživog dohotka utrošenog na hranu i bezalkoholna pića (po dohodovnim kvintilima), u Danskoj i Hrvatskoj, 2020..... | 68 |
| Grafikon 3. Ginijev koeficijent poslije poreza i prije transfera vs Ginijev koeficijent poslije poreza i transfera u Hrvatskoj, 1995. – 2021. | 69 |
| Grafikon 4. Ginijev koeficijent poslije poreza i prije transfera vs Ginijev koeficijent poslije poreza i transfera u Danskoj, 1995. – 2021..... | 70 |
| Grafikon 5. Ginijev koeficijent poslije poreza i transfera u Danskoj i Hrvatskoj, 1995. – 2021. | 71 |
| Grafikon 6. Ginijev koeficijent neto bogatstva u Danskoj i Hrvatskoj, 1995. – 2022. | 72 |
| Grafikon 7. Udio izdataka za obrazovanje, socijalnu zaštitu i zdravstvo (% BDP-a), u Hrvatskoj, 1995. – 2021..... | 73 |
| Grafikon 8. Udio izdataka za obrazovanje, socijalnu zaštitu i zdravstvo (% BDP-a), u Danskoj, 1995. – 2021..... | 74 |
| Grafikon 9. Struktura ukupne državne potrošnje Hrvatske (%), 2022..... | 75 |
| Grafikon 10. Struktura ukupne državne potrošnje Danske (%), 2022. | 76 |
| Grafikon 11. Prihodi od poreza i socijalnih doprinosa kao % BDP-a vs BDP per capita (PPS) kao % prosjeka EU-27, u Danskoj i Hrvatskoj, 2022. | 77 |
| Grafikon 12. WGI pokazatelj za Dansku i Hrvatsku, 2002. – 2022. | 78 |

POPIS SLIKA

| | |
|--|----|
| Slika 1. Grafikon slona..... | 8 |
| Slika 2. Prikaz tri slučaja distribucije..... | 19 |
| Slika 3. Lorenzova krivulja | 20 |
| Slika 4. Pen's parade..... | 25 |
| Slika 5. Kompozicija globalne ekonomske nejednakosti nekad i danas | 31 |
| Slika 6. Vrste oporezivanja | 42 |

POPIS TABLICA

| | |
|---|----|
| Tablica 1. Klasifikacija politika | 39 |
| Tablica 2. Modeli države blagostanja..... | 55 |
| Tablica 3. Karakteristike danskog modela države blagostanja | 63 |